291.040

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

291040

PETŐFI-KÖNYVTÁR

XI

PETŐFI ÉLETE

REGÉNYES KORRAJZ

IRTA:

FARKAS EMŐD

SZERKESZTIK:
ENDRŐDI SÁNDOR ÉS DR. FERENCZI ZOLTÁN

KUNOSSY, SZILÁGYI ÉS TÁRSA

A Petőfi-Könyvtár t. olvasóihoz.

Tisztelettel felkérjük a Petőfi-Könyvtár olvasóit, hogy amennyiben a készülődő Petőfi-Ház ügye iránt érdeklődnek: az anyaggyüjtés nagy munkájában legyenek tőlük telhetőleg segitségünkre. Felhivjuk az illetők figyelmét arra, hogy köszönettel és hálával fogadunk minden Petőfire vonatkozó vagy vele összefüggésben álló ereklyetárgyat, kéziratot, egykorú (1842—1849) folyóiratot, hirlapot, czikkeket stb.

Ha ki ilyeneknek birtokában van: szíveskedjék azokat Kéry Gyulának a Petőfi-Társaság titkárának (lakik: VI., Bajza-utcza 21, Petőfi-Ház czimére beküldeni.

Budapest, 1908 január 1.

A Petőfi-Társaság elnöksége.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

EZA KÖNYV .....

.....

TULAJDONA

PETŐFI-KÖNYVTÁR.

Szerkesztik:

Endrődi Sándor és dr. Ferenczi Zoltán

XI. füzet

FARKAS EMŐD

PETŐFI ÉLETE

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Petőfi-Könyvtár

czimmel, a Petőfi-kultusz ápolására, a lánglelkű költő életviszonyaira és költészetére vonatkozó adatok összegyüjtése, feldolgozása s részben a nemsokára készen álló Petőfi-ház anyagának ismertetése czéljából uj vállalatot inditunk meg, mely kéthavonkénti 8—12 ives füzetekben fog megjelenni, izléses kiállitásban, illusztrálva. E füzetek később (számra 30 füzet) 15 diszes kötetben bocsáttatnak a közönség rendelkezésére.

Petőfi költészete kimerithetetlen kincsesbányánk s a vele foglalkozás

Kunossy, Szilágyi és Társa kiadása Budapesten.

mindig édes gyönyörüség. Azt hisszük, nem végzünk fölösleges munkát, midőn a szétszórt adatok csoportositásával hozzáférhetővé akarjuk tenni a rengeteg anyaghalmazt s előkésziteni próbáljuk egy még mindig hiányzó, kimerítő és hiteles Petőfi-repertorium nagy munkáját.

A füzetek egy része azonban már az ismert anyag feldolgozása lesz. Eleven, átszürt tartalom, érdekes, vonzó olvasmány.

Az aránylag olcsó és tartalmas füzetek, melyeknek bizonyos százalékát a Petőfi-ház kapja, a következő, de megjelenésök időpontját illetőleg változást is szenvedhető sorrendben fognak napvilágot látni:

1. ***Kéry Gyula:*** *Friss nyomon.*
2. ***Baróti Lajos:*** *Petőfi-adomák.*
3. ***Váradi Antal:*** *Regényes rajzok Petőfi életéből.*

Kunossy, Szilágyi és Társa kiadása Budapesten.

4. ***Barabás Abel:*** *Felhők.*

5. ***Gyulai Pál:*** *Petőfi Sándor és lirai költészetünk.*

6. ***Dr. Ferenczi Zoltán:*** *Szabadság, szerelem.*

7. ***Bihari Mór:*** *Petőfiné Szendrey Júlia Versei és Naplói.*

8. *— Petőfiné Szendrey Júlia eredeti elbeszélései.*

9. ***Endrődi Béla:*** *Petőfi és Arany levelezése.*

10. ***Meltzl Hugó:*** *Petőfi tanulmányai.*

11. ***Farkas Emőd:*** *Petőfi élete.*

12. ***Egressy Ákos:*** *Petőfi Sándor élete.*

13. ***Palágyi Menyhért:*** *Petőfi.*

14. ***Dr. Somogyi Gyula:*** *Petőfi költészete.*

15. ***Váradi Antal:*** *Az elzárt mennyország.*

16. ***Dr. Bajza József:*** *Petőfi István és versei.*

17. ***Gárdonyi Géza:*** *Jegyzetek Petőfiről.*

18. ***Kéry Gyula:*** *Ujabb leletek.*

19. ***Baróti Lajos:*** *Petőfi a ponyván.*

20—22. ***Többektől, névleg: Kont Ignácz, Neugebauer László, Yolland Arthur, Szana Tamás, Szász Zombor és Vikár Bélától:*** *Petőfi a világirodalomban.*

Kunossy, Szilágyi és Társa kiadása Budapesten.

23. ***Hevesi Sándor:*** *Petőfi lirai művészete.*

24. ***Déri Gyula:*** *Petőfi Zoltán és művei.*

25. ***Dr. Ferenczi Zoltán:*** *Petőfi születésének és eltünésének irodalma.*

26. ***Váradi Antal:*** *Apróságok Petőfi életéből.*

27. ***Péterfi Tamás:*** *Petőfi-regék.*

28. ***Endrődi Sándor:*** *Petőfi a magyar költők világitásában.*

29. ***Szomaházy István:*** *Petőfi, mint bohém.*

30. ***Herczeg Ferencz:*** *A Petőfi-ház.*

Budapest, 1907. deczember hó 31-én.

Endrődi Sándor, dr. Ferenczi Zoltán,
a Petőfi-Könyvtár szerkesztői.

Kunossy, Szilágyi és Társa kiadása Budapesten.

PETŐFI-KÖNYVTÁR

SzerKesztiK: ENDRŐDI SÁNDOR és dr. FERENCZI ZOLTÁN

XI. FÜZET

PETŐFI ÉLETE

REGÉNYES KORRAJZ

IRTA

FARKAS EMŐD

MÜHLBECK KÁROLY RAJZAIVAL

BUDAPEST, 1909

KUNOSSY, SZILÁGYI ÉS TÁRSA

KÖNYVKIADÓVÁLLALAT KIADÁSA

291040
OSZK
Országos Széchényi Könyvtár
N. Könyvtáknapló
1956 év 1824 sz.
R 2
R 1965

Kunossy Vilmos és fia nyomdai müintézetéből Budapesten

Gyalog a hóviharban.

OMLIK a hó, két marokkal rázzák magukból a lent kavargó felhők, mintha csak jó puha patyolatágyat akarnának vetni az erdők vadjainak s a lehulló galyaknak, amelyek még nemrég nótatermő fészkeket ringattak. A szél pedig fodrozza, mélyíti, duzzasztja a nagy ropogó hódunnát, amely itt-ott fel is feslik és szerteszáll belőle a kövér hópelyhek kristálya.

A selmeczi házak messze fehérlenek a téli éjszakába, hosszú jégcsapok fityegnek az ereszek aljáról, az udvarokon pedig csönd, sötétség van.

Csupán özvegy Frudákné szomszédságában látszik világosság. A jégvirágos ablaktáblákon átszűrődik a halaványgyertyaláng az utcza hóbuczkáira s hosszú, mozgó árnyék vetődik a sárga sugárlepelre.

Az a mozgó árnyék a Petrovics (Petőfi) Sándoré, a szoba pedig a két Szeberényi testvéré.

Már éjfélre jár az idő, de Petrovics nem alszik. A nyurga, tizenhat éves ifjú arcza sápadt, tüzes, fekete szeme mélyen beesett, duzzadt szélű ajka sárga, mintha nagy beteg lett volna.

Hosszú nyaka előre hajlik, homlokán, melyre csapzottan fekszik sűrű, nagy, fekete haja, borus gondolatok árnyai suhannak keresztül. Az egyik ágyban Szeberényi Lajos alszik, a földön Andor öcscse, aki a maga ágyát nagylelkűen átengedte Sándor barátjának. Ez az utolsó éj, amit együtt töltenek.

Petrovics holnap reggel már vándorbottal kezében, neki vág az országutnak s megy Isten tudja merre, hová, megy czéltalanul, mint az útszéli kóró, melyet a süvöltő szélvész kerget maga előtt.

Nincs otthona neki, mióta apja jószivűsége s az emberek csalárdsága miatt tönkre ment. Bánat a feje alja, nyomor, nélkülözés a takarója. Hol itt, hol ott huzza meg magát éjszakára s ha barátjai nem lennének, még a félévet sem huzhatta volna ki Selmeczen.

De talán jobb is lett volna, ha nem várja be a félévi bizonyitványt. Legalább nem buktathatta volna meg Lichard nevű pánszláv tanára egyik legkedvenczebb tantárgyából, a magyar történelemből.

Pedig alig volt tanulótársai között egy is, aki úgy tudta volna a magyarok történetét, mint ő. Csak azért, mert idegen hangzású neve daczára büszkén vallotta magát magyarnak. A tót irodalmi kört kerülte, tagjait megvetette, elnökét gyülölte.

Tromfra tromf, — gondolta a pánszláv apostol és megbuktatta.

Volt házigazdáját pedig rávette, hogy áztassa el otthon is a fiut, aki korhely, iskolakerülő és kicsapongó.

És mindezt csak azért, mert az ifjuban már ekkor fellobbant a költészet, az irodalom és művészet iránti szeretet, s inkább éhezett, csakhogy szinházba mehessen.

Az apja fenyegető levelet irt neki, ami még jobban elkeseritette, a rossz bizonyitvány pedig csordultig töltötte keserűsége poharát.

Felébredt benne a dacz és büszkeség. Elhatározta, hogy maga tör utat a megélhetéshez. Nyakába veszi a vándortarisznyát és meg se áll Pestig, ahol a hires költők, irók és művészek között, neki is jut talán egy darabka kenyér.

És amit ő egyszer föltett magában, a mellett rendületlenül meg is állott. Pedig, hogy elszorult a szive, amikor nyugodtan alvó barátaira nézett.

Ők tovább is itt fognak élni gondtalanul, mig ő pénz és ruha nélkül, egyedül a rajtavalóval fogja méregetni az országutat.

Eladogatta könyveit és ruhanemüit, hogy legyen pár garasa az utra.

Egy pár fehérneműt és egy darab kenyeret dugott egy fehér vászontarisznyába, s ezzel készen volt a csomagja. Ott hevert a vetett ágy végében, egy fütykösre akasztva, amelyet szintén magával akart vinni, a hivatlan komondorok ellen.

Felöltözve állt az ágya előtt, sovány kezét mellén összefonva, nézte a kemenczében hamvadó parazsat.

Bágyadt tekintetében mély szomoruság ült, mint egy őszi esőcsepp a fonnyadt falevélen.

Hallgatta az ablakfákat rázó szél zugását s elgondolta, hogy őt is igy fogja ezentul paskolni az élet vihara: a gond, a fájdalom, a nyomoruság.

De történjék bármi, ő mégis elmegy. Nincs itt többé maradása.

Hosszú, fáradt léptekkel huzódott a kályha mellé, elővette kopott kabátja zsebéből a leveleket s beledobta a kályha tüzébe.

Keserüen nézte, mint vet lobbot sok kedves emléke, mint nyeli el a tüz, az enyészet.

Bárcsak a sziv fájó emlékeit is igy lehetne elégetni!

Hanem azok vele jönnek és elkisérik mindenhová, mint a menekülő szarvast hulló vére.

Sulyos kalapácsütésekként visszhangzik lelkében most is apjának kemény fenyegetése, hogy örökre leveszi a kezét róla.

— Szegény édes anyám, hogy fog fájni a szived, ha nyoma vész fiadnak. Tudom, szeretni fogsz, de ha fölviszi Isten a dolgomat, repülni fogok hozzád.

Aztán odament az ablakhoz, hogy nézze a hóval lapdázó, egyre kergetőző szelet, a komor égbolt gyászfátyolos ivét, amely között az a néhány csillag ravatal körüli gyertyalángnak tetszett.

Sokáig állt ott összefont karokkal s mint odakint a hó, úgy szakadt lelkére a fájdalom könnyzápora.

Aztán ruhástul ledőlt az ágyára, behunyta a szemét, de nem tudott aludni. Mélységeket és örvényeket látott, amiken át kell gázolnia. Tört hangokat hallott, amik szivet fagyasztó sirásba csuklottak.

Két kitárt kar nyult remegve feléje és hallotta az édes anyja könyörgő szavát:

— Édes fiam, Sándor, ne hagyj el, mi lesz belőled, ha az én szeretetem szárnya nem fedezhet téged?

Oh, gyászos éj volt ez! Véres, nehéz harcz

önmagával, a dacz és gyermeki szeretet, a sejtelmes, ragyogó álmok és a rideg valóság közt. Alig várta, hogy derengjen a hideg szürke hajnal.

Fölkelt és vállára vetette a vékony tarisznyát.

— Lajos alszol-e? — kérdezte halkan Szeberényitől.

— Nem, pajtás, — felelte a diák elfogódottan.

Öcscse, Andor, is fölnyitotta szemét s mozgolódni kezdett.

— Keljetek föl hát barátim, mert ütött a válás órája.

Halkan, sóhajtva mondta ezt és tarisznyáját igazgatta a vállán, hogy ne lássák a szeme szögletébe szivárgó könnyeket.

— Hát csakugyan elmégy, Sándor? Ne tedd ezt, meglátod, hogy atyád hamar kiengesztelődik.

— Soha; ismerem apámat ne is marasszatok, mert egy perczig sem maradok itt tovább.

A két Szeberényi nem szólt többet. Tudták, hogy a poklot is hamarább meg lehetne dönteni, mint az ő elhatározását.

Felöltözködtek, Petrovics megölelte, megcsókolta őket, aztán kikisérték.

Még sötét volt az utczákon, csak a házak ablakaiból szürődött ki itt-ott egy kis világosság. Az ifjú Petrovics lehajtott fővel, kávészinű lebernyegét homlokáig felhúzva, ballagott ki a városból.

A megvadult ménesként száguldozó vihar szemébe, nyakába vagdosta a havat, s ócska, letaposott sarku, szinehagyott, kordován csizmájába is bele-belelöttyent, mert rövid pantallonját szétlityegő szárába húzta. Dermesztő hideg volt, de az ifjú nem érezte. Agya, szive csupa láng volt. A fájdalom tüzelt alattuk, s majd szétvetette a hőség a halántékát. — Pedig néha úgy vágott arczába a metsző szél, mint a vadonat uj borotva.

Az országutat egészen befutta a hó, a csonttá fagyott rögök ropogtak a lábai alatt, s a mezők végtelen fehérségén, nagy szétfolyó téntafoltokként libegtek a károgó varjak.

Az ifjú oly gyorsan haladt, ahogy csak lábai birták. Kalapját mélyen szemére huzta, ugy, hogy csak az orra hegye látszott ki belőle, amelyet már pipacsvörösre sulykolt a metsző szél.

Órákig gyalogolt már, lábai a hidegtől zsibbadni kezdtek s még egy jótét lélekkel sem találkozott. Néha akkora hófuvatag gördült feléje, hogy csücske is térdig betemette. Ilyenkor még dermedt kezére is szükség volt, hogy kiáshassa magát.

Botjára, amelyet hóna alatt szorongatott, vastag hócsipkéket tüzött az egyre tomboló szél, s kalapjának legyürt karimáján jégcsapok fityegtek.

Ónos szürkeség feküdt az égbolton, a hamuszinü hófelhők egyre ott kóválygogtak a feje fölött, mint a kiterjesztett szárnyakkal keringő saskeselyük.

Az ölnyi magasságra betemetett árkok felett néhány csupasz fa zörgette hópihés ágait s a hegyükkel kiálló kórók szárai csilingeltek, mint a gyóntató pap előtt a ministráns gyerek.

Petrovics, aki önmagánál is jobban szerette a természetet, most csak alaktalan sivár pusztaságnak látta, mely hű tükre az ő fájdalomba temetett lelkének. Már alig érezte a lábait, kifeslett csizmáján becsúszott a hó s kénye-kedve szerint füttyentgetett a szél.

Keresztúthoz ért, ahol vén kőkereszt állott belepve hóval s jéggé fagyott zúzmarával. Fakó szélei letöredezve, keritése derékig hóban.

Megállott előtte, gémberedett ujjaiba fujt, nyakát kihúzta a zörgő kabátgallérból s mélyen elgondolkodva nézett a töviskoszorús megváltó fejére, mely mintha csak búsan sóhajtotta volna:

— Fiam, vigyázz, ez az apostolok sorsa.

Az ifjú megrázkódott, aztán elkezdte a kezeit forgatni, akár csak a szélmalmot, hogy fölrázza a merevedő vért. Majd végignézett az országuton, melyen egy csomó hókunyhót épitett a szél, s amint a messzeségben egy csárdaczégért pillantott meg, egyenesen arra vette utját.

Ugy örült annak az ócska forgácsczégérnek, mintha valami paradicsomkapu rózsabokrétája lenne. De mikor közelébe ért, hirtelen elsötétült az arcza, s komoran állott meg.

— Mit kérjek, mikor csak öt váltógarasom van, s mi marad az utra, ha ezt is elköltöm? Eh, nem megyek be, gondolta magában; már nem lehet messze az első falu, addig csak kibirom.

És ujra befogta az apostolok lovát, amely azonban már csak vánszorogva vitte tovább csontig átfázott gazdáját. Hanem az akarat erőt adott neki és szerencsésen bevergődött a legközelebbi faluba.

A legelső házba bement, hogy fölmelengesse dermedt tagjait. Jó szivvel engedtek neki helyet a fűtött boglyakemenczénél.

Egy óra mulva aztán elköszönt a szegény zsellér néptől s folytatta utját.

A szél egy kicsit összébb fogta metsző élű korbácsát s igy könnyebben méregette az országutat.

Hanem a hideg még csikorgóbb lett s a szive is didergett belé. A gyomra is korgott, s agyában, mint a fölzavart méhkasban, zsibongtak a sötét gondolatok.

A háta mögött hagyott faluból most szállt feléje a déli harangszó. Előkaparta a havas tarisznyából a jókora karéj kenyeret és megette az utolsó morzsáig. Közben tovább bandukolt s nagy örömére nemsokára egy csilingelő szánkó siklott arra felé.

— Hej, ha felvennének, — gondolta, nagyot

fohászkodva, — mennyivel hamarább megtenném az első stációt.

Hanem begyes uri nép ült a czifra csengős szánkón, amely ügyet sem vetett a kopott selmeczi diákra.

Petrovics se nagyon bánta, hogy olyan hetykén elrohantak mellette, legalább nem kellett hálálkodnia.

Még jobban behuzódott vékony lebernyegébe, két kezét egymásra rakva, a kabátja ujjába dugta, s ment tovább a szánkó által hasitott sima úton.

Most már legalább nem kellett huzogatnia a lábát a hóbuczkákból. Alkony borult a vidékre, amikor a láthatáron ujból feltünt egy utszéli csárda.

Megkönnyebbülten sóhajtott föl. Itt már meg fog hálni, hogy másnap pihent erővel kelhessen utra.

A csikorgó hideg már a szeméből is könnyet sajtolt, amely apró jégszilánkokká sürüsödött a szempilláján. Meg is örült nagyon, amint a község tornyának hóboritott keresztje a szemébe tünt.

Fogvaczogva lépett a korcsmába, ahol tömzsi, jó magyar arczu csapláros fogadta.

— Honnan gyütt, barátom, ebben az istenvert hidegben? — kérdezte a korcsmáros, amint az ifjú lekeritette nyakáról a hosszú köpönyeget, amely éppen csak annyi meleget tartott, mint egy nagy lepedő.

— Selmeczről, gazduram, — felelte Petrovics a lábszárait verdesve, amelyek érzéketlenné dermedtek.

— Diák barátom uram? — faggatta fölcsillanó szemmel a magyar ruhás, negyven év körüli ember.

— A' volnék, bátyám uram, — válaszolta szemlesütve az ifjú, mintha restellené bevallani, hogy biz ő már úgy van az iskolával, mint az ablakfa, se künn, se benn.

— Aztán merre igyekszik öcsém uram?

— Pestre.

— Csak igy gyalogszerrel?

— Bizony, nem is hintón.

— De hát egy kicsit messze esik innen. Addig még sokat kell abrakoltatnia a két csikóját.

— Sebaj, szegény diákember hozzá van már szokva az ilyen alkalmatossághoz.

Most belépett a korcsmárosné is; csinos, szemreváló, barna menyecske, telt idomokkal, ringó járással, szelid, jóságos arczczal, s csöndesen leült a kemencze melletti padkára.

Gömbölyű karjára nyugtatta az állát s csak úgy a tenyerén keresztül nézegette a kopott jövevényt, akinek tüzes, barna szeme éles ellentétben állt fakó arczával.

— Mivel szolgálhatok? — kérdezte a csapláros, bőrkötényével letörülve az asztalt az ifjú előtt.

Nagyot sóhajtott erre Petrovics, s a vér egyszerre az arczába szaladt. Hátrasimitotta bozontos

haját, szemével sandán méregette a kis tömzsi embert, aztán szerény hangon mondta:

— Éjjeli szállást kérnék, gazduram.

— Az meglesz, de hát valami harapni való is kellene talán?

— Jól mondja, bátyám uram, bizony éhes vagyok.

Aztán zsebében kotorászva, előkaparta az öt váltógarast, fanyarul csóválgatta fejét, ujra megszámolta s végre kibökkentette:

— Adjon hát kenyeret, no meg egy kis sót, paprikát hozzá.

— Szegény diák, — gondolta a padkán ülő asszony, — ennek ugyan szüken mérte a sors.

A korcsmáros is kelletlenül rázogatta fejét.

— Na, ha mindennap ilyen vendégeim kerülnének, akkor bizony eltehetném a czégéremet koporsó-forgácsnak.

Hanem azért odaszólt az asszonynak:

— Hallod anyjuk, kenyeret, sót hozz a vendégnek.

A menyecske gyorsan kipördült s csakhamar egy fél czipóval tért vissza.

Aztán megint csak leült az ura háta mögé, szoknyája alá húzta a lábait, tenyerébe fektette a fejét s úgy nézte a szeme szögletéből a szegény, bús arczú diákot, aki mohón nyult a czipó után, elővette fanyelű bicskáját, leszelt egy karéjt a fél czipóból, végighintette sóval, paprikával, aztán jóizűen falatozni kezdett.

— Hát miért hagyta ott az iskolát, amice? — kérdezte most a korcsmáros, előhúzva a csizmaszárból makrapipáját s a sallangos dohányzacskóból szaporán tömögetve.

— Hm, urambátyám, nagy sora van annak. De hogy többet ne mondjak, elég lesz annyi, hogy olyan szamarak ott a professzorok, hogy semmit

se lehet tőlük tanulni a magamfajta diákembernek.

A korcsmáros tenyere nyitva maradt, mintha hirtelenében a görcs állott volna bele; a szeme meg úgy kidülledt, hogy teli holdnak látszott.

— De már nekem ilyen bolondot ne mondjon, mert én is jártam valaha iskolába s tudom, hogy a professzorok tudós emberek, akiknek valóságos káptalan a fejük.

— Meglehet, én csak a selmecziekről beszélek.

— Bizonyára elhasalt diák uram, azért ócsárolja őket.

— Közel jár az igazsághoz, bátyám, mert ott az a szokás járja, hogy okos ember helyett szajkót faragnak a diákból. Már pedig én ember akarok lenni és nem szajkó.

— Azám, iskolakerülő, semmiházi, — szólt foghegyről és gőgösen a korcsmáros.

Most már az ifjú képedt el.

A bicska nyele is lefelé fordult a kezében. Sörtés haja szeg-glédába kezdett sorakozni, mig a szeme héján villámok szikrái fénylettek; végig nézett a tömzsi emberen, aki épp most csiholt tüzet. Az ajka reszketett s már keményen vissza akart vágni, amikor egy formás kis kéz nyult ki a korcsmáros háta megett, s erősen integetett feléje, hogy hallgasson. Az ifjú tehát elnyomta bosszankodását s könnyebb oldaláról fogva fel a dolgot, mosolyogni próbált.

— Úgy ám, diák uram, — toldotta meg a szót a csapláros, — aki nem akar tanulni, az mindig másokban keresi a hibát, pedig csak a maga lustasága az oka. Ne vegye zokon, hogy ilyen szókimondó vagyok, de ez már természete az igazi magyarnak.

— Inkább arról beszéljünk, bátyám uram, hogy

mennyiért ad éjjeli szállást, mert az igazmondás is a magyar ember természete és én hímezés-hámozás nélkül megvallom, hogy nagyon fogytán van a pénzem.

— No, majd csak megegyezünk, — szólt a korcsmáros felállva, — ha ugyan megelégszik egy-két zsup szalmával.

— Mindegy nekem, ha a puszta földön hálok is, — szólt az ifjú kissé felderülve.

A csapláros egyet bólintott fejével, aztán kifordult az ivóból, hogy szalmazsupról gondoskodjék.

A korcsmárosné ekkor szintén fölkelt a padkáról, aztán az ifjú szomorú arczába tekintve, szelid, jóságos hangon megszólalt:

— Édes diák uram, tudja miért integettem az imént magának?

— Nem én, néném asszony.

— Hát tudja édes lelkem, az én uram nagyon tanult, okos embernek tartja magát, mert hat iskolát végzett, s aki csak úgy félvállról beszél, vagy disputál vele, arra szörnyen megharagszik.

— No hiszen, ha csak az a baj, néném, azon könnyen segíthetünk. Ugyse valami nagy kedvem van a vitatkozásra; akit úgy csapkod a sors, mint engem, az örül, ha nem háborgatják.

— Úgy, úgy lelkem, diák uram, csak hagyjon rá mindent, akármilyen nagy bakot lő is, legyen az övé az utolsó szó. Meglátja egyszeribe, hogy megváltozik. Mert nem olyan fösvény ám az én uram, nem sajnálja az a szegény legátusoktól a falatot.

— Jól van, jól, édes néném, ha így van a dolog, könnyen kitapogathatom a szivéhez nyiló utat.

— Meglássa csak, hogy milyen szépen fog menni a dolog. Az uram szive mindjárt olyan lesz, mint a vaj.

Farkasból bárány.

A korcsmáros ismét belépett s az asszony megint a padkára huzódott.

— Be czudar hideg van kint, — topogott a gazda, csizmájáról leveregetve az odaragadt havat.

— Képzelheti gazduram, hogy milyen keserves volt idáig az utam. Hálát is adtam az Istennek, hogy ezt a vendéglátó házat ide tapasztotta az országut széléhez.

— De nem jobb lenne-e most a jól fütött szobában az okos praelectiókat hallgatni?

Petrovics felkönyökölt az asztalvégen, azután egyet rántva bizonytalan szinű kabátján, megindulást tettető hangon mondta:

— Meghiszem azt, ha mindenki olyan okos, belátó ember volna, mint bátyám uram. Hanem az én apám, Isten bünömül ne vegye, jobban szereti a mesterséget a tudománynál.

— A' már öreg hiba, — mondta a korcsmáros nagyot nyelve. — De talán hiányzott apja urának a nervus rerum gerendarum, vagyis magyarán mondva, a mód, hogy önt iskoláztassa?

— Fején találta a szeget. De milyen szépen ejti, bátyám uram, a latin szavakat, mintha csak latin iskolákat is járt volna.

— No hisz, ha csak ennyire terjedne a latin tudományom, akkor én is azt mondanám, amit diák uram, bolond, aki iskolába jár. Hanem biz én megszedtem magam latin bölcseséggel, s még ma is könyv nélkül tudom a remekirókat.

— Ne mondja, bátyám; akkor hát nem csodálkozhatom rajta, hogy olyan jól ejti ki a latin szavakat.

— Micsoda, öcsém, hiszen én folyékonyan beszélek diákul.

És a korcsmáros, mielőtt az ifjú magához térhetett volna tettetett álmélkodásából, elkezdett hadarni latinul, de olyan gyorsan, hogy alig értett belőle valamit.

Hanem azért csak bámult merően a tömzsi emberre, akinek egyre jobban csillogott a szeme, hogy hozzáértő előtt fitogtathatta az ő diák tudományát.

— Valde bene, domine spectabilis, — mondta az ifjú, bölcsen elhallgatva, hogy ilyen cséphadarást még soha életében nem hallott.

— Hej, öcsém uram, örökké bánom, hogy abba hagytam a tanulást, de nekem is akkurátosan olyan nyakas fejem volt, mint magának. Csak most látom, milyen nagy bolondot tettem, amikor hátat fordítottam az iskolának. Most lehetnék ügyvéd, táblabíró, talán még viczispán is.

— Bizony ekkora észt kár volt parlagon hagyni, — felelte az ifjú rejtett gúnynyal.

— És milyen memoriám van, öcsém, még most is eltudom szavalni a diák-költők ódáit.

— És melyik volt a legkedvesebb költője? — kérdezte Petrovics.

— Szerettem én mindet, de legkivált azokat, akik oly czifrán fejezték ki magukat, hogy ha a fejem tetejére álltam, akkor se tudtam tisztán megérteni őket.

— Hát azok a tudós professzorok mirevalók voltak?

— Ahány volt, annyiféleképen magyarázta az ilyen rejtelmes kifejezéseket. Volt is aztán vesze-

kedés köztünk. Néha a pedellus választott szét bennünket.

— Hát hajba kaptak a tanárokkal?

— No azokkal nem, hanem csak magunk között. Az egyik nekem, a másik a tanárnak fogta pártját, a disputa egyre lármásabb lett, majd meg ökéllel kezdtük beleverni az ellenpárt fejébe a magunk igazságát.

— És melyik költőn vesztek össze?

— Legtöbbnyire Horaciuson, akinek ódáit, szatiráit ma is kegyelettel őrzöm a mestergerendán. Asszony, hozd csak elő azokat a könyveket. Hadd mutassam meg a diák urnak.

Az asszony engedelmesen ugrott föl, bement a vendégszobába, aztán két kötet Horaciussal tért vissza.

— Hát nem tudtad leverni a portól? — dohogott a korcsmáros, nagy veres zsebkendőjét előhuzva s gondosan letörülgetve a könyvek rőtvörös fedelét.

— Imhol-e, — szólt aztán Petrovicsnak nyujtva, — nincs ezekben egyetlen poema se, aminek legalább az első két versszakát ne tudnám.

— Ez igazán derék dolog, tudja-e, bátyám-uram, hogy én is legjobban szeretem a latin remekirók között Horaciust?

— Akkor hát megegyezik a gusztusunk, — mondta a korcsmáros, aki mindjobban felmelegedett a mult idők emlékeinél s büszkén nézegetett az egyszerű asszonyra, aki azt se tudta, mi fán terem a költészet.

Hanem hogy mégse lássék olyan tudatlannak, ő is csak megmukkant.

— Ugy ám lelkem, diák uram, ilyen tudós ember az én uram.

A korcsmárosnak hizelgett ez a megjegyzés;

de hogy kérkedőnek ne lássék, mégis csak rászólt az asszonyra:

— Tudod is te azt, anyjuk, azt csak a diák úr tudja igazán megitélni.

— Mondhatom, bátyámuram, hogy sokért nem adom, hogy ilyen művelt, iskolázott emberrel hozott össze a sors, legalább elbeszélgetünk ami kedves költőnkről, akinek az ódáit én mindig a lajbim zsebében hordom.

— De el ám, öcsémuram, csakhogy nem éhomra és nem ilyen szárazon. Anyjuk, add csak elő azt a pinczekulcsot, aztán csak szaporán láss a vacsora után, mert a mi kedves vendégünk se fogja megvetni a szép asszony főztjét.

Petrovics végighuzogatta nyelvét a szája padlásán, aztán keresztbe tette a két lábát, egyet sandított a rózsapiros arczú menyecskére, akinek majd kicsordult a szive az örömtől és boldog mosolygással gondolta magában:

— No, most már itthon vagyunk.

A gazda kipördült a füstös ivóból s pár percz mulva teli csutorával tért vissza.

Amig ő lent a pinczében a lopót huzogatta, addig az asszony nagy sürgéssel kikészitette a poharakat, hamarosan asztalt teritett s kirebbent a konyhába, ahonnan kis vártatva tányérok és evőeszközök csörömpölése, a tüz pattogása, s a fürge gazdasszony parancsosztogató szava hallatszott.

Mindez úgy tetszett az éhségtől alig látó ifjunak, mintha távoli szép zenét hallana egy rózsahintő májusi hajnalon.

A korcsmáros megtöltötte a poharakat, kihozta a dohányszitát meg a vendégpipát s nagy szivességgel kinálta Petrovicsot, hogy csak gyujtson rá.

Az ifjú szabadkozott, hogy nem igen szokott

dohányozni, ám, hogy anyámasszony katonájának ne tartsa, mégis csak megtömte a pipát.

— Nem affajta komisz kapadohány ez, öcsém; — biztatta a korcsmáros, — hanem pompás csetneki, aminek a füstje igazi orvosság. Szagolja csak öcsém, micsoda felséges aromája van.

Azzal egy hatalmas füstfelleget fujt az ifjú orra alá. Kedve lett volna tüsszögni tőle, mert az orrát facsarta, hanem azért rámondta, hogy:

— Ilyet még tán Horacius sem pipált.

— De nem ám, — vágta oda hetykén a korcsmáros, — pedig hát Horacius idejében még hirehamva sem volt a dohánynak.

— Igyunk csak, öcsém, — noszogatta aztán a jó kedvre derült diákot s koczintván vele, lassan szürcsölni kezdte a borát, miközben a metszett pohár karimáján keresztül kiváncsian figyelte az ifjú nyeldeklőjét, amely szapora mozgással eregette le a gégéjén a hegy narancsszinű levét.

— No, mit szól ehez a borhoz? — faggatta kiváncsian, amikor egy cseppig kiitta Petrovics és poharát letette.

Az ifjú egy darabig még törülgette a nyelve hegyével a szája padlását, aztán a gyomrát kezdte dörzsölgetni, majd meg nagy szakértelemmel szagolgatta az üres poharat.

— Hogy mit szólok, bátyámuram, ne ís kérdezze, hiszen ez valódi orvosság, ami még a félholtat is feltámasztaná. Vérré vált bennem minden cseppecskéje.

— Meghiszem azt, öcsém. Tiz éves bor ez; csak az anyjukom nevenapján szoktunk kortyolgatni belőle.

— No, meg is érdemli, mert derék, dolgos asszony s látszik a szeméből a jóság.

— Jó lélek, azt meg kell adni neki, csak egy

hibája van, hogy nem barátja a tudományoknak. Én felőlem meg elviheti a vendéget az ördög, ha valami jó könyvet kaparithatok a kezembe.

— Akkor az Isten rendelte bátyámuramnak ezt a derék asszonyt. Mert csak ugy gyarapodhatik a gazdaság, ha az asszony is megfogja a dolog végit.

— Okosan beszél, öcsém, már látom, hogy nem olyan szegény az elméje, mint az erszénye. De oda se neki, a pápa is csak diák volt valamikor, öcsémuramnak is felviheti még az Isten a dolgát.

Petrovics elmélázva nézett a levegőbe. Ez a beszéd varázsvesszőként érintette szivét s kicsalta belőle a remény tündércsengetyűjét.

Sokáig csengett-bongott a lelkében, s ábrándozva hallgatta, mintha minden csendülése megannyi jósigeként rezgett volna keresztül rajta.

A korcsmáros, ki ezalatt ujra megtöltötte a poharakat, hangosan koczczintott, aztán vigasztalóan mondta:

— Sohse busuljon, öcsémuram. Ha tényleg igazságtalanság esett magán, jusson eszébe Horacius mondása: Male verum examinat omnis corruptus judex!

Az ifjú fölkapta a fejét, s mig eddig csak rejtett gúnynyal nézte a korcsmárost, addig e találó idézetre igaz tiszteletet kezdett érezni iránta.

Most már igazán okos főnek tartotta, akiért kár, hogy abbahagyta az iskolát.

És e gondolat mellett, mely villámként lobbant keresztül agyán, hirtelen eszébe jutott az is, hogy ő belőle is ilyen félbemaradt ember lesz, ha nem tanul tovább.

Ez a tudat ismét felbuggyantotta a keserüséget szivében, de igyekezett elnyomni s poharához nyúlva, elérzékenyülten válaszolta:

— Ennél talpraesettebben nem is idézhetett volna, bátyámuram. Mert tudja meg, hogy az a Lichard nevű professzor, aki engem megbuktatott, magyarfaló pánszláv, aki tót irodalmi kört alakitott Selmeczen s diákpajtásaim nagy részét oda csábitotta a magyar irodalmi körből.

— Mit beszél öcsém, hát ilyen világ van most Selmeczen?

— De ilyen ám, bátyám, s engem azért gyűlölt, mert fütyültem neki beállani a tót mihasznák közé.

— No az árgyélusát, öcsém, — kiáltott karjait feltűrve a korcsmáros, — csak menjek be Selmeczre, úgy megtánczoltatom azt a tót apostolt, hogy kék mándlit szabbatnak a háta bőréből.

— Bizony, megis érdemelné; lelkükre is kötöttem a pajtásaimnak, hogy ne engedjék a magyar irodalmi kört, s azt a gonoszmájú Lichardot tanitsák emberségre, ha másképen nem lehet, hát bunkóval.

— Na már igaz, öcsém, — szólt üstökét rázva a derék csapláros,— hogy az Isten megverte a magyart, de még az ostorát is rajta felejtette, amikor köréje plántálta azt a sok mindenféle nácziót.

— Tudja bátyám, az még nem volna olyan nagy baj, mert hát a négyes fogat sem áll egyforma lovakból, hanem erősen kellene tartani köztük a gyeplőt, hogy egyik se rughassa meg a másikat.

— De hiszen öcsém, az ilyen Lichard-féle himpellérekét nemcsak ki kellene rugni, hanem deresre huzatni és százig csapatni, hogy vére hulljon erre a drága földre, amelyen átokmagot vet el, holott az, mint az édes anya, jó puha kenyérrel táplálja.

— Isten éltesse az ilyen derék magyar embert, — kiáltotta az ifjú felugorva, miközben halavány arczán és bánatos szemében follobogott a lelkesedés lángja.

— Már én csak ilyen vagyok, öcsém. Szeretem ezt a földet, amelyen apáim vére folyt, s amely alatt csontjaik porlanak. Szeretem hazámat, mint a föld a napot, ez meg az égboltot. És aki ezt a földet ki akarná rántani alólunk, annak én a lelkén gázolnék keresztül. Nem dicsekszem öcsém, hanem kérdezze meg csak a feleségem, hogy hány kaputrákos tót atyafit hánytam én ki innen. Mert nem azok a gonoszok, akik egykor Rákóczi zászlóit hordozták, nem maga a tót nép, hanem csak a kétkulacsos vezetői.

— Annak is csak a harmad-negyed része, — jegyezte meg sietve Petrovics.

— Egynek sem volna szabad szembe mézet pörgetnie, hátunk mögött meg mérget hintenie az együgyű nép fogékony lelkébe.

— Szent igaz ez bátyám, most már maga is belátja, hogy miért hagyom el a selmeczi iskolát. De meg más bajom is van. Szegény apámat tönkre tette az árvíz, meg az áldott jó szíve, nem akarok ezentúl terhére lenni.

— De hát mibe fog öcsémuram Pesten?

— Beállok színésznek, legalább becsülettel megkeresem a kenyeremet.

— Jaj öcsém, csak komédiás ne legyen, kár lenne ilyen okoseszű gyerekért, ha azok közé a dologkerülő lump ripacsok közé kerülne.

— A pesti színészek, bátyámuram, nem ripacsok, hanem művészek, s apostoli hivatásuk van.

— Meglehet öcsém, de lumpok, akik elinnák a Krisztus palástját is, s az ilyen ifjút, mint ön, csak megrontanák.

— Az aranyat nem fogja a rozsda, akárhova kerül is . . .

A beszélgetés most hirtelen félbeszakadt, mert

a menyecske nyitott be, kezében párolgó tállal, amelyből pompás csirkepaprikás illata áradt ki.

A gazda egyenesen feléje tolta a tetejes tálat. Petrovics nem sokat czeremóniázott, hanem ugyancsak kipakolt belőle a tulipános tányérra.

Mohón evett s a jólelkű menyecske gyönyörködve nézte, mint nyer színt, életet az arcza a

sápadt vendégnek. Egyre kínálgatta, a gazda meg szaporán töltögette a bort, s az ifjú egyre jobban melegedett, pirosodott s fejében rózsaszínű ködként födte el a mámor a sötét gondokat.

— No megálljon öcsém, — szólalt meg vacsora után a gazda, — most olyan bort hozok fel, amitől az ember jól átmelegszik s ágytakaró nélkül is pompásan alszik utána.

— Nebántsa gazduram, már is többet ittam a kelleténél, — szólt nagyot fujva az ifjú s égő arczára nyomkodta a kezét.

— Öcsém, az ital rendjével-módjával soha meg nem árt. Ha az embernek egy kis jó kedve szotytyan, azért még nem kell kirugnia a ház oldalát.

A csapláros ezzel már kint is volt s pár percz alatt egy itczés üveggel tért vissza, amelyen pecsét volt, a belseje meg hasonlatos volt az őszi faleveleken megtörő arany napsugárhoz.

— Ez oszt' a bor, öcsém, — mondta a gazda, amikor néhány kortyot töltött kostolóul az ifjú poharába.

A bor csakugyan kitünő lehetett, mert Petrovics le nem tette addig a poharát, amig egy cseppig ki nem itta.

— Valóságos nektár, — felelte aztán, megnyalogatva utána a szája szélét.

— Meghiszem azt, öcsém, — felelte a gazda, ismét töltve Petrovics poharába, — ezt még boldogult apám szüretelte, s innen-onnan huszonöt esztendős.

— Mindjárt sejtettem, mert úgy tüzel bennem, mint a kéményből kicsapott láng.

— Igyunk hát, öcsém; ennek a bornak olyan jó természete van, hogy kivet az ember lelkéből minden bút és keserüséget.

— Épp ilyen orvosságra van most nekem szük-

ségem, — felelte Petrovics, nagyot hörpintve a folyékony lángból.

— Hej, öcsém, mikor én ilyen fiatal voltam, be vígan éltem világomat. Igy farsang táján akkora murikat csaptunk, hogy a czigány is négykézláb mászott haza. Nóta, táncz, vigasság verte fel a házat, ahol mi összejöttünk s vége-hossza nem volt a dáridónak. Hej, de nem is volt akkor olyan szük világ, mint mostan.

— Majd csak jönnek még szebb napok is a magyarra, — válaszolt Petrovics bozontos üstökébe mélyesztve a kezét, a másikkal meg az állát támogatva.

— De azért a régi szép nótákat még most is el-eldudolgatom magamban, kivált, ha ez útszéli kunyhóban elfog az unalom s jól bepityizálok. Szereti-e öcsém, a nótákat?

— De mennyire, élek-halok a szép magyar nótákért.

— Mert tudja meg, öcsém, hogy aki a dalt szereti, annak jó szive és nemes lelke vagyon.

— Annak nem volnék hijával. De mihaszna, ha rajtam lóg a szegénység koldustarisznyája.

— Lehet még abból arany csikókkal telt abrakos tarisznya is, öcsém, csak nem kell elcsüggedni. Amely emberben az ész, erő, akarat frigyre lép, abban nem lakhat örökké a balsors. Egyszer csak kiteszi a szürét a szerencse. Oda-se hát ennek a világnak. Tudja-e diák uram ezt a régi nótát, hogy aszondja

Házam előtt van egy nagy fa,
Piros kendő lobog rajta . . . Iczacza!
Barna babám rákötötte,
Egy pár csókot kapott érte . . . Iczacza!

Az ifjú halkan utána dudolta, miközben izző homloka gyöngyözni kezdett a mámortól, mely jócskán bekötözte már benne a józanság ablakait.

— Ej, haj, öcsém, sohse halunk meg, — rikkantott egyet a korcsmáros, — te pedig, anyjuk, ne köszöngess ott a kemenczének, hanem igyál egy-két kortyot, mindjárt kimegy az álom a szemedből.

A menyecske ivott is pár cseppet az ura poharából, s a jelentkező ásitást elnyomva, csinján jegyezte meg:

— Édes gazduram, jó lenne már a lefekvésre gondolni, mert a diák ur nagy utat tett ma, s jól fog esni neki az éjjeli nyugodalom.

— Igazad van, anyjuk, — hagyta helyben a csapláros, látva, hogy a vendég is helyeslően biczczent a fejével. No hát ágyalj meg a diák urnak a vendégszobában, hadd pihenje ki magát.

— Köszönöm jóságát, bátyámuram, nem is tudom, hogy fogom meghálálhatni ezt a nagy szivességet.

— Sohse törje rajta a fejét, öcsém, majd megfizet azért a jó Isten.

— Szegény diák uraktól ugyse szokott elfogadni pénzt az én uram soha, — toldotta meg a jólelkű menyecske.

Egy félóra mulva aztán le is feküdt Petrovics a vendégszobában, magára huzta a jó meleg dunnát s elkezdett gondolkozni a vándorélet első napjának változatos eseményeiről.

— Czudarul kezdődött, de annál jobban végződött a mai nap, — gondolta magában.

És mikor az álom, mint valami szines szárnyú dongó, zsongva-bongva szálldosott körülte, eszébe jutott ismét a selmeczi bucsuzás, az apró, fehér házak, a lyceum, az elhagyott pajtások, s mialatt lecsuklott fáradt szempillája, ott maradt az arczán egy kicsordult könnycsepp, amely előfutárja volt a szenvedések végtelen sorának.

Kelepczében.

Másnap derüs idő, de csikorgó hideg volt. Az ifjú későn ébredt, senkisem zavarta az álmát. Az asztalon szilvaíz, friss kenyér és paprikás szalonna várta a vendéget. A gazda barátságosan parolázott vele s alighogy magára szedhette kopott gúnyáját, rögtön eléje hozta a szilvóriumos flaskát.

Hörpintett belőle, aztán szalonnázni kezdtek.

— Nini, — kérdezte az ifjú, akinek a tekintete véletlenül a fogasra esett, — hová lett az én üres tarisznyám?

— Jó helyen van az, öcsém, ne legyen rá gondja, majd előkerül az, amikor szükség lesz rá.

— Arra biz mindjárt lesz, — felelte Petrovics, — mert már itt az ideje, hogy megint befogjam a csikóimat.

— Fáradtak még azok, csak hadd pihenjenek, öcsém, nem vész el a világ, ha még ma itt marad.

— Isten ments, bátyám, nem szokásom visszaélni a vendégszeretettel. Aztán meg hosszú út van még előttem, ha itt két napot mulatok, mikor érek Pestre?

— Elég jókor ér még oda. Van nekem kocsim, lovam, majd elviszi az egy pár mértföldnyire. Holnap ugyis be akarok menni Ipolyságra, hát magammal viszem.

És hiába szabódott Petrovics, nem mozdulhatott ki aznap.

A csapláros előszedegette deákkori emlékeit, majd sorra vette a klasszikusokat, mindegyikre

mondott valami találó megjegyzést s e közben észrevétlenül röpült az idő, mintha szárnya lett volna.

Másnap reggel aztán pukkadásig teletömték a tarisznyáját, a menyecske jó meleg bundát teritett szellős lebernyege fölé, s a gazdával együtt szánkára ülve, néhány óra mulva bent voltak Ipolyságon, ahol a szivélyes bucsuzáskor még két ezüst huszast csusztatott az ifjú markába a jólelkű korcsmáros.

Petrovics azon gondolkozott, amikor egyedül maradt, hogy fuvarost fogadjon-e, vagy azt a két huszast megőrizze Pestig, ahol nagy szüksége lehet rá.

Szép idő volt, hatalmas tükörként ragyogott a napsugaras égbolt, hanem azért farkasorditó hideg volt s ahogy Vácz felé kanyarodott az országuton, a szél is belekapott vékony lebernyegébe s olyan keserves nótákat fujt keresztül rajta, hogy a csontjait is a hideg rázta tőle.

A szakadásig megtömött tarisznya is libegni kezdett az oldalán, az általvetője meg keményen harapta a vállát, úgy, hogy sehogy se volt inyére az ujabb gyaloglás.

Két óra mulva teljesen átfázva, egy tanyához ért, ahol fölmelegedett, jóizűen falatozott s mikor csengő csilingelést hallott, kisietett az országutra s felkéreczkedett egy váczi gazda szánkójára. Harmadnap aztán Pesten volt, de már csak egy huszas csörgött a zsebében.

— Több nap mint kolbász, — gondolta magában s elhatározta, hogy apja fogadójába, a zöldfa-utczai „Vörös ökörhöz“ czímzett vendéglőbe száll, amely a mai kecskeméti-ház helyén terjeszkedő, rozoga, földszintes épület volt s nevét onnan kapta, hogy Kecskemét városáé volt.

Őt is, apját is jól ismerte a fogadós s így készséggel nyitotta ki neki apja szobáját.

Az ifjú megtelepedett s első dolga volt megreperáltatni a csizmáját, amely már régóta enni kért.

— Mi dolog, hogy apjaura nincs itt? — kérdezte, mi rosszat se sejtve a fogadós.

— Én most a husvéti ünnepekre igyekszem haza, — füllentett Petrovics, — s lehet, hogy apám nem is jön most Pestre, csak a szekerét küldi be értem.

— Hát már kiadták a husvéti vakációt? — csodálkozott a korcsmáros.

— Ki ám, mert ragályos betegség pusztít Selmeczen.

— És sokan halnak meg benne?

— Mindennap reggeltől estig szólnak a harangok, s alig van utcza, amelyikből halottat ne vinnének a temetőbe.

— Teremtő Isten és maga ilyen pestises fészekből jön ide! Az égre kérem, ne szóljon erről a vendégeimnek, mert egyszeribe szétszaladnak s én koldusbotra jutok.

— Soh' se féljen, fogadós úr, egy kukkot se szólok én. Csak lásson el mindennel, ahogy dukál.

— Kérem, öcsémuram, inkább mindent féláron számitok, csak ne keveredjen a vendégeim közé.

— Jól van, jól, ugyis sok dolgom van a városban, hát éppen csak enni térek haza.

— A szobába vitetem önnek az ételt . . .

— Azt se bánom.

— A ruháit pedig engedje meg, hogy megfüstöljem.

— A ruháimat? Csak nem bolondultam meg, hogy ezt az egy öltözetet is kiégettessem?

— Hát a többi ruhája hol maradt?

— Hol-e, még azt kérdi a fogadós úr? Hát elégette a városi magisztrátus.

— Elégette és miért? — kiáltotta rémült arczczal a fogadós.

— Mert a szobatársam is megkapta a scabiest.*)

— Jézusom, — hüledezett hátratántorodva a korcsmáros. — Ön borzasztó szerencsétlenséget hoz reám.

— Jaj, jaj, — nyögött fel most a jókedvű Petrovics, roppantul elváltoztatott arczczal.

Több se kellett a fogadósnak, úgy kirohant a szobából, mintha kisértetet látott volna.

— Na, ezt a bolondot könnyű szerrel kiugrasztottam innen, — kaczagott fel Petrovics, de csakhamar torkán akadt a szó, amikor a pinczér azzal a hírrel lepte meg, hogy édes apja épp most hajtatott be az állásba s tüstént itt lesz.

— Mi-mi-mit beszél? — hebegett az ifjú sápadtan s lebernyegét villámgyorsan magára kapva, süvegét fejébe nyomva, el akart menekülni a fogadóból, de épp belerohant az apja karjába.

— Hát te, hogy kerülsz ide, az én hírem, tudtom nélkül? — kérdé homlokát összeránczolva a szigorú apa.

A váratlan viszontlátástól megrémült ifjú arcza szivárványszínt játszott, a lába remegett, a hosszú lebernyeg pedig úgy hullámzott rajta, mint egy szélmotolla.

— Felelj hát, te semmirekellő, tán bizony kitették a szűröd az iskolából? Nem csodálnám ezt se, megirták a tanáraid, hogy a komédiásokkal czimborálsz, korhely, iskolakerülő, lump lettél.

---

*) A bőr viszketegsége, amely akkor ragályos jelleget öltött Selmeczen, de persze nem igen haltak meg benne.

E kiméletlen szavakkal kést forgatott meg a nyers modorú apa az önérzetes ifjú szivében.

— Tagadom, apám, hogy korhely volnék, — felelte büszkén kiegyenesedve, — miből tellenék nekem a tivornyára?

— Eladtad a könyveidet, a ruháidat, csakhogy bilétet válthass a theátrumba, ahol épp oly könynyelmű lumpok játszanak, mint te vagy.

— Ne mondja ezt, édes apám, — szólt könynyekig elérzékenyülve az ifjú, — ha hébe-hóba szinházba mentem, a rávalót a szájamtól vontam el, hiszen jól tudja, hogy nem segithetett most úgy, mint annak előtte Aszódon.

Az öreget sziven találták e szavak.

— Igazat mond a ficzkó, — gondolta magában, — amióta a becsület szegénye lettem, egy fertály esztendő alatt se küldtem neki annyit, mint azelőtt egy hónap alatt. — Becsülted volna meg magadat, — szólt azután dorgáló hangon, akkor a földből is kiteremtettem volna, amire szükséged van, de megirtam neked, hogy hanyagságod és kicsapongó természeted miatt leveszem a kezem rólad.

— Pedig ezt nem érdemlem, édes apám.

— Ne feleselj, ebadta kölyke, — pattogott az öreg, — inkább arra felelj, hogy mint kerültél ide? Bezzeg arra volt pénzed ugy-e, hogy Selmeczről idáig kucsirozz.

— Gyaloghintón jöttem, — felelte az ifjú — s a magam két csikója huzta.

— Az ám, velem akarod elhitetni, hogy ilyen nyápicz ficzkó, mint te, huszonöt mértföldet tett meg ezen a két pipaszáron.

— Akadtak útközben jószivű emberek, akik néha fel is vettek a szánkájukra.

— De hát mi az ördögöt keresel itt, mikor az iskolában volna a helyed.

A kelepczébe szorult ifjú kénytelen volt ismét füllenteni, ha azt nem akarta, hogy az apja üstökön ragadja, s ki ne porolja rajta amugy magyarosan a köpönyeget.

— Nem mondta a fogadós apámnak? Épp az imént beszéltem el neki, hogy járványos betegség uralkodik a városban, amiért a husvéti bizonyitványunkat előbb kiadták s haza bocsátottak bennünket.

— Hol van az a bizonyitvány? — kérdezte az öreg Petrovics gyanakodólag.

— A ládámban, — felelte az ifjú.

— És hol a ládád?

— Itt van Pesten, az Úri-utczában, egy volt aszódi iskolatársamnál hagytam, — folytatta a füllentést a csapdába szorult ifjú.

— Úgy? Azonnal vezess az iskolatársadhoz és ha nincs meg a bizonyitványod, úgy az Isten irgalmazzon neked.

Ezt haragtól szikrázva mondta az öreg Petrovics, aki igen hamar belelovalta magát a pittegő-pattogó méregbe, de azért a szive arany volt.

Persze az ifjú még jobban megszeppent s váltig törte rajta a fejét, hogy mikép szabaduljon e csávából, de nem jutott eszébe semmi mentő eszme s csaknem megsemmisülten dadogta:

— Kérem, kedves apám, csak addig tessék várni, mig lekefélem a kabátomat.

— Nem, nem, csak gyere. Aztán milyen az a bizonyitvány?

— Nem a legjobb, de nem is a legrosszabb, — ötölt-hatolt az ifjú.

Amint az utczára léptek, végigtörülte gyöngyöző homlokát, s szótlanul, lehorgasztott fővel ballagott apja mellett, mialatt kés gyanánt hasogatta az a kérdés, hogy mit tegyen e borzasztó

helyzetben. Sohasem hazudott apjának, de most mégis rávitte a kényszerüség.

E közben egy épülő házhoz értek, ahol az állványok alatt keskeny átjáró volt.

Az ifjú szeme hirtelen felragyogott. Nagyszerű mentő ötlet villant az eszébe. Ahogy az állványok alá értek, apját előre bocsátotta s lassan követte.

Többen jöttek utánuk s az öreg abban a hiszemben, hogy fia is követi, csendesen ballagott előre.

Hanem mikor kiért az állvány alól és körültekintett, majd hogy sóbálványnyá nem meredt. Sándor fia eltünt, mintha csak a föld nyelte volna el. Haragosan csóválta meg a fejét, s ökölbe szoritott kézzel sziszegte:

— Megszökött a kölyök!

Csüggedten ballagott vissza a fogadóba. Kérdezősködött, nem tért-e vissza a fia? Senki se látta. Egész nap izgatottan várta az öreg, de hiába. Sándor csak nem jött. Hasztalan várta másnap és harmadnap is.

A szegény Petrovics, akit anélkül is annyi csapás ért az utóbbi időben, nagyon elkeseredett fia eltünésén.

Mit fog mondani az anyja, ha megtudja, hogy fia elveszett. Csak legalább életben volna, de ki tudja, nem ment-e a Dunának.

— Haj, Istenem, de meglátogattál — tört ki a keserüség belőle, amikor régi jó ismerőseit is mind sorra járta és sehol se hallották hirét a fiának. Az a gyerek elemésztette magát, nem lehet másképpen, — tünődött a jó öreg mészáros, miközben két patakban folyt a könny búlátott arczára.

Nehéz szivvel ment haza, s alig mert szólni az anyának. Hanem az leolvasta szomorú arczá-

ról, hogy megint valami nagy csapást mért rájuk az Isten.

Faggatni kezdte, hogy mivel sujtotta már megint a kegyetlen balsors?

— Mivel? — haj ne is kérdezd anyjuk, mert ez már több a soknál.

— De már csak mondd el, édes lelkem, a bánat is könnyebb, ha megfelezzük.

— Olyan bánat ez, hogy felezve még sokkal nehezebb. Az a Sándor gyerek . . .

— A fiam! — kiáltott föl kezét összecsapva Petrovicsné; — teremtő nagy Isten, mondd, mi történt vele?

— Eltünt, elveszett.

— Jaj, szegény gyermekem, — jajdult fel az anya, s feje, mint a szivenlőtt galambé, bukott az asztalra.

Ijesztő csend volt a szobában, siratták a szülők eltünt gyermeköket hangtalan sirással.

Toborzáson.

A kerepesi-út végén, egy korcsmaczégér fölé óriási zászló volt kitüzve. Büszkén libegett a szélben, mely lanyha szárnycsapásaival hullámzásba hozta.

A czégér alatt nyalka palatinus huszárok álltak, kifent borotvaélű bajuszszal, amelynek háromszoros sodrán akár egy bölcsőt is elringathattak volna.

Napsütött arczuk csak úgy ragyogott a büszkeségtől. Sudár termetükön megfeszült, fényesre vikszolt csizmájukon bukfenczet hányt a napsugár.

Nagytarajú sarkantyujok lassu pengése édes muzsikaszólás volt, mely messze tájról odacsalta, csalogatta a rózsapiros arczú, vidám fehérnépet.

Némelyik huszárnak széles jókedve is volt már. Tüz lobogott a szemében, ölelésre kész láng a karjában.

Bajuszukat kunkorgatva, fölszegett fejjel mustrálgatták az összeölelgetve, bokrétában álló s csábitóan ringó, szép virágszálakat.

Némelyik leányzónak tánczra bizsergett a lába, rithmikusan illegette magát a sarkantyupengésre.

A korcsmaház kapuja is sarkig ki volt tárva s bent a tágas udvaron is tarsolyos huszárok állottak kardosan, mentésen, mintha valami nagy parádé lenne készülőben.

A tisztára söprött udvar sarkában meg füstösképű czigányok hangolták az ütött-kopott hegedüket s előttük egy nyalka huszárkáplár állott, boros üveggel a kezében.

Nagy vásár volt Pesten, s a korcsma elé mind több nép sereglett.

A huszárkáplár nem mai gyerek volt már; fekete hajában őszi zuzmara fehérlett, de tartása délczeg, mint a bérczi tölgyé s öles termete messze kimagaslott, mint a bokrok közül a nagy jegenyeszál.

Edzett, marczona hadfi volt, tüzes tekintettel, barnapiros arczczal, vasizmoktól duzzadó hatalmas karokkal, s mikor megszólalt, hangja dörgött, mint az égzengés.

— No, morék, mit czinczogtok, miért nem huzzátok már azt a toborzót?

A czigányok megreszkettek a kemény, dörgedelmes hangtól, s a primás izibe fölugrott a káposztás körül, hogy belekezdjen a tüzes toborzó nótába.

Alig, hogy megzendült a zene, a széles vállu huszár félrecsapta fekete csákóját, magasra emelte a boros butykost, jobbjával egyet igazitott a mente szárnyán, meg a bajusza hegyén, aztán öblös, messze csengő hangon, rákezdett a nótára:

Gyere pajtás katonának,
Jobb lesz dolgod, mint apádnak,
Se nem kapálsz, se nem kaszálsz,
Csak a kaszárnyában sétálsz.

Amig daloit, megpengette a sarkantyuját, majd meg lassan bokázott is hozzá. Piros nadrágja megfeszült a lábán, tükörfényes csizmája hullámosan ringott, mint a csónak a napfényes vizen.

Szép, érczes hangja kihallatszott az utczára, s mind több legény, leány tódult az udvarra.

A huszárok elkapták a leányok javát s a toborzó frissére elkezdték forgatni őket, mint a szélvész a falevelet. Suhogott, ropogott a lányok viganója, lihegett a keblük, szikrázott a szemük, s majd kicsattant az arczuk a nagy pirosságtól.

A czimbalom pengett, a sok sarkantyú csengett, a verbunkos káplár meg nagyokat rikkantva, kinálgatta oda a bámész legényeknek a boros flaskót.

Egy félórai táncz után odaállt a verbunkos elé egy tagbaszakadt parasztlegény s elfogadta a flaskóját.

Felvillant a szeme a káplárnak, félresanditott az egyik vén huszárra, aki aztán nyomban odaugrott a czifra csákóval.

— Hát felcsapsz, öcsém? — kérdezte a verbunkos, a gatyás legény feje fölé tartva a csillogó csákót.

— Fel én, káplár uram!

— Csapjunk kezet, öcsém! — kiáltott örömmel a huszár s a következő pillanatban leütve a legény fejéről a bokrétás, pörge süveget, rácsapta a huszárcsákót, megölelte az ujonczot s foglalóba husz pengőt nyomott a markába.

— Most már tánczolj te is, öcsém, — szólt hozzá vállonveregetve a verbunkos.

Erre a kótyagos fejű legény is beállt a tánczolók sorába és nagyokat csapva a csizmaszárra, pörgött, forgott, vigan kurjongatva.

A kiváncsi nép, asszony, legény, leány, mind sürübb sorfalat képezett a tánczolók körül.

A huszárok most már valamennyien fujták a toborzó dalt; válogatott szép szál legények voltak, érczes, szivbe lopózó hanggal, gyönyörüség volt hallgatni őket s nézni a tánczukat, amelyben a tüzes magyar lélek vigsága tombolt.

A bámulók között volt egy fakó arczú, kávészinű köpönyeges, nyurga legény is, aki mind közelebb furakodott a délczeg huszárokhoz s gyönyörködve nézte széles, jó kedvüket, ezt a kiteritett aranyhálót, amelylyel katonákat akartak fogni a császárnak.

Nézegette őket kimeresztett szemmel, sóvárgó lélekkel, mintha csak szivébe akarná szivni azt a sugaras jókedvet, amely a szemükből világit.

És amint ott nézdegéli őket, egyszerre csak vállon legyinti valaki s örömmel kiáltja:

— Szervusz Sándor!

Összerezzen az ifjú, megfordul s azt a gatyás legényt látja maga előtt, aki csak az imént csapott fel huszárnak.

— Honnan ismerhet ez engem? — tünődik elgondolkozva, miközben kezét nyujtja a legénynek.

— Hát nem ismersz, öcsém? Szabadszállási vagyok, ismerem jól apádat, anyádat.

Az ifjú megrendült és még sápadtabb lett e szavakra.

— Ismeri kigyelmed? — szólt halkan és körültekintve, hogy nem figyeli-e őket valaki.

— Hát hogyne ismerném, a szomszédtokban lakunk, én vagyok a Nagy Pál János fia.

— A Nagy Pál Jánosé?! — ismételte gépiesen az ifjú.

— Biz igen, öcsém, sok szomoruságot okoztál a szülőidnek.

Az ifjú hirtelen visszakapta kezét a legény tenyeréből, fejét búsan lehorgasztotta s elszorult szívvel, alig hallhatóan morogta:

— Ne beszéljünk erről.

— Gyere be, öcsém, az ivóba, ott majd nem füleli senki a beszédünket.

Az ifjú megkönnyebbülten követte a füstös csapszékbe, ahonnan nagy sebbel-lobbal hordták ki az italt a szomjas huszároknak.

Kint, az ajtó előtt, meg a kapuban egy-egy vén huszár állt őrt, hogy meg ne szökhessen a fölcsapott ujoncz.

Letelepedtek egy üres asztalhoz, a legény bort hozatott, aztán egyszeribe megoldódott a nyelve.

— Ugy ám öcsém, nagy busulásban van miattad az édes szüléd; azt hiszik, hogy elemésztetted magadat.

— Már miért hinnék azt?

— Mert hát eltüntél az apád mellől; szegény anyád nagyon sokat sír érted s nincs az a nap, hogy meg ne siratna. Az anyám hasztalan vigasztalja, hogy ne keseregjen annyit, majd csak előkerül az a Sándor gyerek, de erre csak még jobban neki buzdul a sirásnak.

— Szegény édes anyám! — sóhajtott föl könnybe lábadt szemmel az ifjú s hangja sírt, mint a gyászos ének.

Tenyerébe temette az arczát, rákönyökölt az asztal végére és sokáig hallgatott. A fájdalom vasmarokkal szoritotta szivét, zokogni szeretett volna,

de csak a lelkére hullottak a bánat fagyos eső-cseppjei.

— Aztán mit csinálsz itt Pesten? — kérdezte a legény, borral kínálva őt.

— Kigyelmednek megmondhatom, úgy se megyen haza.

— Nem bizony, öcsém, mert visznek Olaszországba, én előttem bizvást kiöntheted a szivedet.

— Színész lettem a pesti színháznál.

— Színész? Régen beszélték nálunk, hogy nagyon kedveled a komédiásokat, kérdezősködött is apád utánad a színészek közt, de biz azok nem ismernek téged.

— Persze nem, mert megváltoztattam a nevem, most Rónai vagyok.

— Az igaz, hogy ez szebben hangzik, mint a Petrovics név, az egy kicsit tótos.

— Persze, — hagyta rá az ifjú. — De most már szóljon kigyelmed is, miért csapott fel katonának?

— Mert elszerették a babámat.

— S ezért busult úgy el?

— Ezért is, meg hogy azt a másik legényt lepedőbe vitték haza.

— S most a törvény elől menekül?

— Félig attól, félig meg a keserüségemtől. Majd kivált az apám, ha az a legény meg nem hótt, elég tehetős hozzá.

— Hej, csak sok bánattal van kikövezve ez a rongy élet.

— Az ember mindig maga keresi magának a bajt, hát nem jobb lenne, ha nem szöktél volna meg az apádtól?

— Ez már elmult, ne feszegessük ezt a dolgot, — szólt szomoruan.

S ezzel hamarosan el is bucsuzott a mámoros

legénytől. Szomoruan huzta be nyakát köpönyege gallérjába, aztán haza sietett rideg lakásába, leült az asztala mellé s keserüen meredt maga elé, mint az ázott gólya. Neki a szive ázott bőrig a fájdalom könnyesőjétől.

„Rónai szinészt keresem."

A nemzeti szinház előtt csapatostul állnak a művészek, a magyar nyelv és géniusz elszánt és ihletett lelkü apostolai. Shakespeare klasszikus drámájára, Othellóra készülnek.

Tavasz verőfénye árad el az utczán s a művészek szinte ujjászületve szivják be az ibolyaillatot.

Bent a szinpadon ezalatt szorgalmasan sürögnek a statiszták, segítve a szinpad elrendezésében, a szinfalak felállításában.

Végre rendbejőve, a szereplők bevonulnak öltözőikbe, a sugó ketreczébe bujik, a függönyt felhuzzák s a próba megkezdődik.

Az ifjú Petrovics, a pár hetes statiszta, egy jobboldali szinfal mögé huzódva, lázas érdeklődéssel figyel az előadásra.

Egyszerre csak egy jól ismert dörgő hang üti meg a fülét:

— Rónai szinészt keresem, — hallatszik a bal szinfal mögül, s a másik pillanatban nehéz sarku, kopogós bagariabőr csizmájában a szinpadra lép az öreg Petrovics.

Az ifjú csaknem kővé mered. A lába gyökeret ver, szeretne futni, menekülni, de csak a fejét tudja behuzni a szinfal mögé.

— A fiamat keressük, kérem, — hangzik most egy bús női hang, amiben csodás varázserő lehet, mert az ifjú egy szempillantás alatt kiugrik a színfal mögül s karjait kitárva, e kiáltással fut a kendőbe bugyolált asszony felé:

— Anyám, édes anyám!

A bús, halvány asszony megrázkódik, mint a kővé vált tündérleány, nyakába borul gyermekének és sirva fakad a nagy boldogságtól.

— Fiam, édes fiam, csakhogy megtaláltunk, — zokog a jó asszony és remegő szavának minden egyes hangja átjárja a szivét, mint az anyai szeretet örökszép himnusza.

Önfeledten csókolgatják egymást. A keserű napok minden szenvedése, fájdalmas emléke belefullad örömkönnyeikbe. Az anya két tenyerébe fogja fia állát, simogatja, nézegeti a szemét, a haját, a termetét, mintha nem tudná elhinni, hogy visszaadta neki a jóságos Isten.

Ezalatt az öreg lehorgasztott fővel emelgeti botját, titkolt örömében szeretne ráhuzni egyet a fiára, de mindjárt felsikoltana az anyjuk. Csak a szinpad deszkáin huzogatja hát keresztül-kasul a fütyköst, mintha azon akarná előbb kimérgelődni magát, hogy aztán ő is szeretettel szólhasson megkerült fiához.

Az ifjú a szinpadra tekintve, rögtön észhez kapott s fülébe sugta az anyjának:

— Gyerünk innen anyám, az előadást nem szabad zavarnunk.

Azzal kibontakoztak egymás karjából, s az anyja visszament a szinfalak mögé. Az ifjú szemlesütve közeledett az apjához, aki még akkor is birizgálta botjával a deszkát s csak úgy félszemmel pislogott a fiára.

Megfogta a kezét és megcsókolta. Az apja

világért se kapta volna föl a fejét, mert érezte, hogy nedvesség fut el a szempillján.

— Eredj, te rossz kölyök, — szólt gyengéden eltaszitva fia kezét, — ha tudnád, hogy mennyire megkeseritetted az anyád életét . . .

— Menjünk, édes apám, majd másképp lesz ezután.

Az öreg most fölszegte a fejét s félig nehéztelőn, félig mosolyogva mondta:

— Eredj csak előre, hogy el ne illanj megint.

Az ifjú kényelmetlenül érezte magát s anyjához sietett, aki még akkor is törülgette patakzó könnyeit.

Egyenesen a zöldfa-utczai szállodába mentek, ahol a fogadós nagy szemeket meresztett, mikor az elveszett diákot meglátta.

— Hát maga megkerült, öcsém, — kérdezte csodálkozva, — no lám, milyen csodát mivel a szülői szeretet, megtalálja az a tűt is a szénaboglyában.

— Meg ám, mert segitettek benne, — dohogta Petrovics István.

Az ifjú álmélkodva nézett az anyjára.

— Bizony fiam, nem is győzök eleget hálálkodni érte a Nagy Pál János fiának.

— Hogy-hogy, édes anyám?

— Hát úgy fiam, hogy fölcsapott katonának, de az orvos azt mondta, hogy ludtalpu, hát menjen Isten hirével. Hazajött és elmondta, hogy találkozott veled, szinész vagy Rónai néven a pesti szinháznál.

— Vagy úgy? — most már értem. Sohse tudtam volna megfejteni, honnan tudta édes apám a szinész nevemet.

— Képzelheted fiam, mennyire megörültem ennek a jó hirnek, mert azt hittem, hogy sohase

látlak már. Pöröltem is eleget miattad az édes apáddal.

— Kár volt anyám, úgy sincs nekem otthon maradásom.

— Már pedig hazaviszlek fiú, mert csak otthon faraghatok embert belőled, — rivallt rá az apja.

Az ifjú elkomorodva nézett az anyjára.

— Jól van anyjuk, azért nem kell mindjárt fellobbanni, mint a puskapor.

— Hagyd el, látom én, hogy a fiunak semmi kedve sincs hazajönni, már pedig én egy tapodtat se engedek; ha nem tetszik neki a tanulás, ráfogom a magam mesterségére. Ezerszer inkább legyen mészáros, mint komédiás.

— Arról még ráérünk otthon is beszélni. Sándor jó fiú és engedelmeskedni fog.

— Csak simogasd, csak hizelegj neki, ezzel kapattad el. Pedig elég nagy kamasz már, hogy a maga fejétől is meg tudja különböztetni a jót a rossztól.

— Az öreg már megint fellovalta magát, — súgta az anya a fiának, — ilyenkor legjobb hallgatni, mert minden szó csak olaj a tüzére.

Petrovics elbámult a nagy csendességen. Bezzeg, hogy csörölt-pörölt a fiáért, amig elveszettnek hitte, s most hogy megtalálta, akár egeret is lehetne fogatni vele. Az ő hangja is tüstént alább szállt, mint a vizben szétpattant buborék.

Bort hozatott és megkínálta a fiát. Sándor alig merte a szájához venni a boros poharat, mert attól tartott, hogy az apja mindjárt azt fogja vizsgálni, vajjon korhely-e hát, vagyse.

Mert ahogy az ember a szájához emeli a poharat, ahogy azokat a kereszteletlen csöppeket az inyéhez érteti s megpörgeti a szájában, mielőtt leszaladnának a czigány-út mellett, abból tisztára

ki lehet olvasni, hogy ki milyen szerelmes a borba.

Hanem az öreg Petrovics eszejárásán sehogyse lehetett eligazodni. Rácsörditett a fiura:

— Akkor igyál, hunczut, mikor az apád kinál, ne pedig akkor, amikor a festett komédiásokkal duhajkodol.

Az anya szelid szemhunyoritása elég volt az ifjunak, hogy ezt a korholást is szó nélkül lenyelje.

Félig kiitta poharát, s az öreg elégedetten mormolta magában:

— Ugy látom, mégis enged a nyakasságából. Még minden jóra fordulhat, csak egy kicsit ránczba kell szedni.

Ezután faggatni kezdte, miért hagyta a faképnél, mért nem irt, s az ifjú őszintén elmondott mindent. Lefestette pánszláv tanárát, aki még csak 48-ban mutatta ki igazán a foga fehérét, amikor lázitó tót lapot szerkesztett Bécsben.

Az öreg nagy figyelemmel hallgatta, s minél többször nézett a pohár fenekére, annál jobban megengesztelődött.

— Van-e hát kedved folytatni az iskolát? — kérdezte végül. — Mert ha nem, akkor légy mészáros. Becsületes mesterség ez s aki iparkodik, ezen a pályán is boldogulhat.

— Jobban szeretnék tovább tanulni, apám.

— Én azt se bánom.

Tudod ugyan, hogy mindenemből kiforgattak, de ha olyan jól tanulsz, mint Aszódon, a földből is kiteremtem neked a kosztra és ruhára valót.

— Kevéssel is beérem én, apám, hozzászoktam már a nyomorusághoz.

Ez a megjegyzés oly hangon volt mondva, hogy az öreg kemény szivét is megrázta.

Elforditotta a fejét, öklével az asztalra csapott s bosszusan dörmögte:

— Hej, átkozott világ, mért is lettem ilyen földönfutó!

Uj élet, uj remény.

Az öreg Petrovicsot a sors és a könnyelmű emberek, meg a saját jó szive tette tönkre. A Pestet is romba döntő árviz elvitte a házát, földjét, egész gazdaságát; ezt a csapást azonban még kiheverhette volna, ha közeli atyafiáért, Salkovics Mihályért, ötezer forintig jót nem áll.

Salkovics a lejáratkor fizetni nem tudott s a jólelkű Petrovicstól vagyonkájának romjait is elvették. Az alacsony, köpczös, vállas, természetes eszű Petrovicsot ez a sok csapás morddá, zárkózottá, epéssé tette s az a tudat, hogy a fia is csak megkeseriti az életét, zsémbes, magával is elégedetlen, zsörtölődő emberré tette.

Sándor édes anyja, Hrúz Mária, szelid, beesett, sápadt képű, kevés szavú de áldott jó szivű, barna asszonyka volt, aki zokszó nélkül viselte a rájuk mért keresztet.

A nélkülözés meg nem renditette. Árván, rokonoknál hányódva, majd cselédeskedve, majd meg mosásból tengődve, végig járta az élet szomorú iskoláját s a szegény, de erényes, türelmes asszony, hamar beletalálta magát a szomorú helyzetbe, amibe a forgandó szerencse kereke dobta őket.

Férjét becsülte és zugolódás nélkül tűrte heves

kifakadásait, Sándor és István gyermekeit végtelenül szerette s bármilyen engedelmes, szelid és békés természetű volt is, Sándor fiáért mindig bátran sikra szállt s ilyenkor volt benne valami az anyatigrisből is, amely a maga véréért kész a vértanuságra is.

Sokszor a maga testével fedezte a fiát, a hirtelen lobbanó apai indulat kitörése ellen.

Az ifjú külseje hasonmása volt édes anyjának. Ő is sápadt, beesett arczú, vézna és fekete hajú, villogó barna szemű gyerek volt. Hanem a lelke csak a lágy érzelmességet, a béketürést örökölte tőle, mig apjától a hajthatatlan daczot, szenvedélyességet, szigorú becsületességet és törhetetlen vasakaratot.

Az ifjuban benne volt az a nyughatatlan vér is, ami az apjában. Sehol se szeretett sokáig maradni.

Ismeretlen vágyak, sejtések ragadták magukkal; szerette a változatosságot a földben, a tájban, a környezetben, az emberekben. Mint a hajóst a tenger rejtélyes kincsei, úgy vonzották őt az ismeretlen tájak s most, hogy otthon kellett tespednie, mint maga mondja, versfaragással ölte az időt.

Hanem ez se adta vissza lelke egyensúlyát, már akkor olthatatlan szomjúság epesztette a lelkét a hirért, dicsőségért, az ünnepeltetésért. Valamint Jókai előbb festőnek készült, úgy őt a festett világ varázsa vonzotta ellenállhatatlanul.

De mikor édes anyja szavaiból kivette, hogy ő is ellenszenvvel viseltetik a szinpad kikentkifent hősei iránt, magába fojtotta emésztő vágya kozását s késznek nyilatkozott tanulmányai folytatására.

A komor lelkű apa, aki legjobban szerette volna, ha mérnök, pap vagy ügyvéd lehetne belőle, igen

megörült Salkovics Péter levelének, aki a nagy szünidőre Ostfiasszonyfára hivta meg a fiát.

Ez a sógora tekintélyes mérnök volt, nyolcz segéddel dolgozott s bátyja volt Salkovics Mihálynak, aki tönkre tette.

A mérnök ezt a levelet öcscse kérelmére irta, akit nagyon vádolt a lelkiismeret, hogy hiszékeny szivű sógorát oly kegyetlenül berántotta.

A nemes lelkű Petrovics pedig nem volt az az engesztelhetetlen ember, aki élete fogytáig gyülölte volna akaratlan megrontóját, s elküldte a fiut mérnök nagybátyjához.

Haj, ugyis nehéz volt neki akkor a sorsa. A végzet mindkét kezével ránehezedett s egymást érte nála az egzekuczió. Legalább nem látta a fia, hogy mint rántják ki alóluk az utolsó gyékényt is.

Az ifjú pedig örvendett, hogy ismét a maga szárnyára eresztették. Fehérvárról kocsin vitte Salkovics Mihály Ostfiasszonyfára s itt találkozott először rokonával Orlay Somával, aki soproni diák volt.

A háznéppel együtt Orlay is a kocsihoz futott. A daczos tekintetű, serkedző bajuszu, fahéjszin arczú, sörtekemény, barna hajú ifjut az első pillanatban nagyon fanyarnak találta. Keskeny, lelógó vállai közül kútgém gyanánt kinyuló hosszú nyaka, komoly, hideg arcza, s éles, csaknem átszuró tekintete szinte megdöbbentette.

A mérnök e szavakkal mutatta be őket:

— Rokonok vagytok, legyetek jó barátok is.

Mihelyt beszédbe ereszkedtek, Petrovics arczának hidegsége szemlátomást felengedett. Hangjában volt valami kellemes, megnyerő, lágy rezgés, mely mintha szive mélységének, lelke nemességének tisztán visszaverődő visszhangja lett volna s hamar elvette az első benyomás kellemetlen izét.

Másnap már igazán jó barátok voltak, bizalmasan társalogtak, s Petrovics kitárta előtte a lelkét, elmondva apró kalandjait, küzdelmeit Pesten, a szinház titkait, amikbe bepillantást nyerhetett.

— És mennyi fizetésed volt? — kérdezte a művészi dolgokban járatlan Orlay.

— Nem sok barátom, mindössze néhány váltó forint.

— És hogy tudtál megélni belőle?

— Volt egy kis mellékjövedelmem is. A művészek ide-oda küldöztek, szinlapokat hordtam szét, egyik-másik művésznőt esténkint lámpával hazakisértem, s mindig cseppent, ha nem csurrant.

— Szóval, te is ott kezdted, — mondta Orlay, — ahol Shakespeare, azzal a különbséggel, hogy az a szinházba jövő gavallérok lovait tartotta.

— A munka nem szégyen, barátom, s engem büszkévé tett már az is, hogy legalább ilyformán érintkezhettem a bálványozott művészekkel.

— Barátom, nem sokat ér a festett világ dicsősége. Álom ez s bármily szép, elröppen, szétfoszlik, akárcsak a hajnal rózsáiról az őszi köd.

— Az élet sem más, mint álom. Teljesületlen vágyak, letaposott remények, hamuvá égett szenvedélyek temetője az emberi szív, s mindig előbb hal meg, mint ahogy temetik. Csak a dicsőség az, ami kárpótolhat az élet csalódásaiért. Csak a hírnév az, amely szétosztja emlékünket az emberek között, ha az idő elfujja keréknyomnyi életünket.

— Hanem az emlék is csak addig él, mint a gyászolók által szétszedett sírkoszoru. Mig szine, illata megmarad, megőrzik, ha elhervadt, kisöprik.

— Nem mindig, barátom. Vannak ereklyék, amik apáról fiura szállanak, melegítenek és szikrákat szórnak, mint a századok mulva feltörő tűzhányóhegy. A nagy emberek emléke is ilyen.

— Igen, a költőé, a tudósé, a bölcsé, de nem a művészé, akinek nagysága, hírneve épp oly gyorsan elenyészik, mint a legforróbb nyári nap heve.

— Nem, nem, barátom, — szólt az ifjú összeborzongva, mert e szavak hitében akarták megingatni. — A művészi alakítás megmarad ezrek szivében és tovább él, pezseg, ujjáalakulva vérünkben.

— Csak higyjed, barátom. Én a költőt tartom a legnagyobb művésznek, mert annak alkotását századok mulva is megőrzi a könyv. Ami benne por, az elenyészik, ami gyöngy, az örökre megmarad. Egy dal századokig lelkesíthet milliókat, mig a szinész, szétszórva lelke kincsét, leáldozik és eltünik, mint a sugarait eltékozolt nap.

E szavak mély benyomást tettek Petrovicsra.

Oh, mégis csak a költők dicsősége az igazi, az örök, az idő által meg nem téphető, le nem dönthető, miként a hegyekre könyöklő fehér haju sziklaóriás.

Hirtelen egyet fordult lelkének titokzatos zára s kiugrott belőle az a szirén, aki éjjel-nappal, ébren és álmában babérkoszorut suhogtatva homlokán, a szinpad felé húzta, csábította őt.

— Költő leszek! — tette föl magában, daczosan toppantva lábával. — Tanulni és olvasni fogok éjjel-nappal, hogyha majd eljő a szerelem és dalbokrétát köt a szivemben, én azt hazámnak adhassam.

— Nos, megnémultál, hogy egy kukkot se szólsz? — rezzentette föl álmodozásából Orlay.

— Gyere pajtás, folytassuk a térképrajzolást, hogy meg ne szidjon a nagybácsi, — felelte az ifjú s jó kedvvel, nagyokat ugorva, sietett be a mérnök irodájába.

Az első tövis.

Petrovics dudorászva fogott a munkába. Gyönyörű irása volt, igen szépen rajzolt s Orlayval sokat segített a mérnöknek, aki nagy hasznát vette.

Ha kedve volt, égett kezében a munka. Örömmel dolgozott, mert nagybátyja azt igérte, hogy tovább iskoláztatja Sopronban. Édes anyjának is meg lesz tehát az öröme, nem lesz országkóborló komédiás. És ha elvégzi az iskolákat, segít apjának felépíteni a szétdúlt fészket.

Uj élet szállta meg, uj vágyak, remények rügyeztek szivében. Vidám és boldog volt megint, kivált ha alkalma nyílt csillogtatni éles eszének sziporkáit.

Nyári verőfény volt a természetben és az ő lelkében egyaránt.

Még nem sejtette akkor, hogy őt is úgy fogja kergetni a végzet a szenvedések tüskével borított mélységei fölött, mint szegény Ovidiust, aki egy szókimondó költeményeért a mindenható császár örök haragját vonva magára, rideg számkivetésben, elhagyatva, szép feleségeért, Tabiáért szüntelen bánkódva halt el, szive vérével és epekedő lelke könnyeivel írván meg a szomoruságok könyvét.

Most még csupa vidámság, játszi pajzánság.

A dicsőséges nyomoruságból kiragadva, csak a mának él, a holnapra semmi gondja. Azt tudja, hogy megint diák lesz, s ez elég, hogy leolvadjon szivéről a komorság zuzmarája.

Minek busulna, talán hogy kopott a ruhája? A fülemilének is fakó, sárszinű a tolla, mégis a legszebben énekel.

Törődik is ő a külsővel; az a fő, ami fejében és szivében van.

Pajtásul fogadja a komoly, hozzávaló Orlayt, mig Salkovics Károlyt csak félvállról veszi, czéljairól, terveiről mély hallgatásba burkolózik előtte.

Hanem tréfálni nagyon szeret vele. Kiáll az udvar közepére, amikor a diák a kertben jár s torkaszakadtából kiáltozza:

— Ráró, Ráró!

Erre aztán az agárkutya azt hivén, hogy őt hívogatják, öles szökésekkel rohan be az utczáról, mig a kertből Károly diák rohan fel ugyanakkor, mert hát a két név hangzása veszekedettül hasonló.

Az ifjú harsogó hahotában tör ki s a sikerült tréfa fölött lábával harangozva, kaczagástól könnyes szemmel kiáltja:

— No, ha druszák vagytok, hát csókoljátok meg egymást.

Azzal aztán nagyot penderít a ráugráló négylábu czinegén, amely egyenesen Károly nyakába omlik.

De nincs mindig ilyen zabolátlan jókedve.

Ha besuhan a vendégszobába s elkezdi a szép, magyar hallgató nótákat zongorázni, teleszökken a szeme harmattal, mert szülei jutnak az eszébe, akik küzködnek a gonddal, s talán sírnak is, mikor senki se látja.

Most is a zongora mellett ül, s egy édes, bús, régi magyar nóta utolsó akkordját veri ki az ujja.

Orlay benyit a szobába s látva a gondolatokba mélyedt ifjut, mosolyogva kérdi:

— Mit busulsz, Sándor?

Az ifjú felriad, mint a nevén szólított alvajáró, felugrik, haját hátrasimítja s zavarodottan mondja:

— Eszembe sincs, hogy busuljak.

— Ne is szontyolodj el pajtás, ma vendégeket kapunk.

— Igen, no legalább lesz egy kis labdázás.

— Hohó, nem urfiak jönnek, hanem egy szép kis csitri leány a szüleivel.

— Annál jobb, hátha az is szeret labdázni.

— És nem szégyelnéd előtte, balkézzel ütni a labdát?

— Furcsa kérdés, az csak nem szégyen, ha valaki suta.

— Igen ám, de az nagyon szép leány, akárcsak egy harmatos rózsabimbó s a mellett oly komoly, mint egy vén tudós,

— Hogy hivják? — kérdezte növekvő kíváncsisággal az ifjú.

— Csáfordi Tóth Rózának, egy nyugalmazott huszárőrnagy leánya, akinek szép kis birtoka van a szomszédos Csönge községben.

— Katonatiszt leánya, akkor bizonyára ő is katonás kis leány. Fiutestvére nincsen?

— Dehogy nincsen; Józsinak hivják s velem jár iskolába.

E pillanatban kocsizörgés hallatszott, mire Orlay felvidulva kiáltá:

— Gyere pajtás, már itt is vannak.

Petrovics most első izben nézett végig magán. Kopott ruhája, félretaposott sarkú csizmája sehogyse tetszett neki.

Vontatottan követte barátját az udvarra, aki már ott állt a kocsiról leszállott vendégek előtt.

Szemével szivdobogva kereste a leánykát s mikor megpillantotta, úgy érezte, mintha izzó szén esett volna a szivére.

A vér nagy hullámokban szökött a fejébe s égő piros foltokat lövelt halavány arczára. Lábai megreszkettek; szinte szédülve és félig öntudatlanul húzódott barátja háta mögé.

— Rokonom Petrovics Sándor, — mutatta be most az ifjút Orlay, mire a leányka kezét nyujtotta neki.

Sándor remegve és szemlesütve érintette a leányka kezét; halkan, valami érthetetlen szót motyogott s annak is elharapta a felét.

Hirtelen maga se tudta, hogy mi történt vele. Forogni kezdett vele a ház, az udvar, látása elhomályosult s hiába akart szólani; nem jött hang az ajkára.

A leányka egész otthonosan érezte magát s Orlayval nyomban évődni kezdett.

Sándor csak némán hallgatta, s úgy nyelte édes szavait, mint a lépes mézet. Ez a lágy, csengő hang minden húrt rezgésbe hozott ifjú szivében s ezernyi érzés rajzott föl benne.

A lányka bizalmasan őt is csak Sándornak szólitotta, ami mondhatatlanul jól esett neki, de alig tudott válaszolni neki. Menten vérbe borult az arcza, a nyelve pedig nehezebben fordult, mint a szélütötté.

Ettől fogva azonban egészen megváltozott. Pajtásait kerülte s a magányt kereste. Elbujt a méhesbe s órákig nem jött elő. A méhesben volt egy bőrkanapé, azon feküdt behunyt szemmel, mintha aludnék. De ébren volt, s gondolatai méhekként röpködtek a leányka körül, akinek minden vonását, álmodozó nagy kék szemét, aranyszőke haját, pálmaegyenes termetét mesterkézzel véste szivébe a legnagyobb művész: az első szerelem.

Orlay, mikor igy el-eltünt s nagysokára mutatkozott bágyadtan s leverten, gyakran ingerkedett vele.

Ő és Salkovics Károly végre is cselt eszeltek ki, hogy nyitjára jőjjenek, miért zárkózik el oly gyakorta Sándor.

Elbujtak a méhes mögé s nagy csendben várakoztak reá, hogy meglessék, mit mivel a köpük megett.

Az ifjú csakugyan lejött, gondosan bereteszelte a méhesajtót, leheveredett a mult századbeli bőrdivánra, aztán tenyerével befödte az arczát.

— Ez csakugyan aludni jár ide, — sugta Károly Orlaynak, aki vele együtt egy hasadékon szemlélte az ifjut.

— Maradjunk csak nyugodtan, — felelte Soma, — nem lehet az, hogy annyit aludjék, sokkal valószinübb, hogy más valamin töri most a fejét.

A két diák leguggolva figyelt tovább, egymásnak integetve, hogy meg ne moczczanjanak. Egyszerre csak nehéz sóhajtás ütötte meg fülüket.

Petrovics felkönyökölt, szeme nedves fényben csillogott, egyideig még merően nézett a zsongó méhek felé, aztán hirtelen felugrott.

— Megvan, — kiáltott föl ragyogó arczczal s néhány lépést téve a méhesben, megállt, jobb lábát kifeszitette, aztán hangosan szavalta:

Hol Rábát sürüen zöldellő füvek övedzik,
Szökdele a fáknak Róza hüs árnyi alatt,
Jött s látá Auróra s diszeit irigyelve pirula
S a berk lombi fölé könnyeket öntve futott.

— Ah, — szisszent föl a két leselkedő diák, kimeresztett szemmel bámulva az ifjú tüzben égő arczát, hiszen ez itt szerelmes verseket csinál. — No jó, hogy tudjuk, majd elcsenünk egy párt belőle.

A diákok összebeszéltek, hogy hallgatni fognak arról, hogy meglesték. Úgy biztosabban hozzájuthatnak a féltve őrzött és titokban szerzett versekhez.

Néhány nap mulva ismét eljöttek az őrnagyék. Orlay csupa szem és fül volt, hogy minél jobban megfigyelhessék Sándort.

A leányka mosolyogva és elfogulatlanul közeledett hozzá, mig az ifjú remegve, lehorgasztott fővel s nyakig vörösödve fogott vele kezet. Elhadart egy-két udvarias szót, azután csak a szemével kisérte a leánykát, s nézésében annyi titkolt bánat égett, hogy Orlaynak a szive megesett rajta.

— Mért vagy oly szomorú, Sándor, — szólt hozzá szeliden, — mire az ifjú megrázkódva, villogó szemekkel mérte végig s nyersen rápiritott:

— Ugyan, hagyj békét, csak nem kivánod, hogy bukfenczet hányjak.

— Ejnye, Sándor, — felelte kissé neheztelve Orlay, — ezt más hangon is megmondhattad volna.

Az ifjú elérzékenyült.

A harag nála hirtelen ellobbant, mint a papirosláng, s füstje rendesen könnyeket csalt a szemébe.

— Ne haragudj, Samu, — válaszolta halkan s elfogódott hangon, mintha csak kiérzett volna

belőle a magába fojtott zokogás, — hidd el, hogy nem akartalak bántani!

— Akkor hát mi bajod, hogy olyan kedvetlen vagy?

— Fáj a fejem, — mondta kitérően, aztán ott hagyta és sóhajtva ment be a szobába.

A vendégsereg ezalatt a kertben sétált a ribizli bokrokkal szegett középuton s az ifjú égő homlokát a nyitott ablak lehuzott salukáteréhez tapasztva, lázas tekintettel kukucskált a rácsos kertajtó felé, a honnan Róza bűvös hangja s csilingelő kaczagása hallatszott, mely szelid hárfahangként büvölte meg szivét.

Majd meg izgatottan járt-kelt a szobában, haját borzolgatva, tünődőn megállva s ujból az ablakhoz lépve.

— Nem birok a szivemmel, — sugta önmagához. — Érzem, hogy lángok csapnak ki belőle s minden tagom remeg, mintha a föld rengene alattam. Óh, ha legalább egy perczre egyedül lehetnék vele, hogy megmondhatnám neki, mennyire szeretem. Ha szemébe nézhetnék, hogy láthatná, milyen gyönyörüsége ő szivemnek. De nem lehet beszélnem vele, keblemben kell hordoznom a titkot, pedig egyetlen mosolyától és édes szavától menyországgá lehetne.

Könnyek bugyborékoltak lelkében, de még ott szétestek az örök rejtélynek mélyében s csak egy-két porszemnyi része fröcscsent a szempillájára.

A vidám társaság ezután a szobákba tódult uzsonnázni. Petrovics itt is hallgatagon ült helyén, csak nagy ritkán és lopva pillantott Rózára s ilyenkor, mint a sötét égen tüzes meteorhulláskor, erős villanások futottak keresztül az arczán és szikraeső omlott a szivére.

Ha a leányka véletlenül ránézett, lesütötte fejét, a melle meg úgy zihált, mint a vihartól rázott fa.

Orlay látta ezt s most már teljesen megvolt fejtve előtte a rejtély, hogy a vidám gyerek miért lett egyszerre komor és zárkozott.

Uzsonna után a fiatalok a vendégszobába vonultak s a leányka a zongorához ült. Petrovics egy vörös bársony karosszéket tolt a sarokba, csöndesen beleült és összehúzódva, homlokát tenyerébe fogva, félig lehunyt szempillái mögül nézte a szőke fürtű, pajzán gyermeket, aki szikrázó jó kedvvel játszotta a frissebbnél-frissebb csárdásokat.

A három deák összeölelkezve állt a zongora előtt, testük a gyors ütemek szerint hajladozott, bokáik meg szapora rezgéssel utánozták a vérpezsdítő tánczot.

— Ej ha, sohse halunk meg! — kiáltotta a leányka bátyja, s egyet perdült két társával a huga előtt.

Az mosolygott, mint a Vénusz-csillag, egyet kacsintott rájuk s még nagyobb tüzzel csapkodta rózsás ujjaival a rugékony billentyüket.

— Hát te mit gunnyasztasz ott a sarokban? — kiáltott kötekedve Károly a mélázó ifjura.

— Eltörött a csupra! — csufolkodott vele a leányka bátyja.

Róza most Sándorra tekintett, aki erre még jobban behuzta a fejét és szótlanul lenyelte a gúnyos megjegyzést.

A leányka még egy gyors futamot csinált a zongorán, azután hirtelen felpattant mellőle, Sándor elé szökött s hamiskás mosolylyal meghajtva magát, kérőleg mondta:

— Tessék folytatni.

— Halljuk, halljuk! — pattogták a deákok, mialatt az ifjú gyönyörteljes zavarában majd leszédült a karosszékről.

— Nem tudok én zongorázni, — szólt habozva

és remegő hangon, miközben egyetlen tüzhullámmá vörösödött az arcza.

— Dehogy nem tud, — ingerkedett Róza, — csak ne szerénykedjék. Játszsza azt, amit legjobban tud.

— Csak egy-két szomorú nótát tudok.

— Azt is szivesen meghallgatjuk.

Az ifjú fölkelt, de lábai mintha gyökeret eresztettek volna, alig tudtak egy-két lépést tenni.

Az arcza e közben kréta-fehér lett s a vér zuhatag módjára ömlött a szivébe.

Székről-székre fogózva és támolyogva haladt a zongora felé, mintha mámoros lett volna.

De amikor rácsapott a billentyükre, egyszerre visszatért a bátorsága s oly andalitóan, annyi lágy érzelmességgel játszotta Kisfaludy Sándornak egy bájos kis románczát, hogy a deákok is meghatva hallgatták.

Róza pedig lábujjhegyen háta mögé került s karját pihegő keblére fonva, átszellemülten szivta magába a húrokból feltörő hangokat.

— Hiszen ön gyönyörüen játszik! — szólt elragadtatással a leányka.

— Oh, dehogy, — felelte ismét előbbi zavarába süppedve Sándor, — én csak kalimpálni tudok, hanem kegyed igazán nagyszerüen játszik. Nem is csodálom, ha ilyen tündérujjak alatt édes hárfahangok szállnak ki a zongorából.

— Nini, Sándor bókol, — kötekedett a leányka bátyja, mig Róza mosolyra libbenő ajkán gyönge pir villant át.

— Igaz biz' a, — sietett kitérni a katonás kis leány a bókok elől, — most jut eszembe, hogy maga Samu szépen énekel és játszik a gitáron, halljuk csak, ne rejtse véka alá a tudományát.

Róza bátyja és Salkovics nyomban megragadták a jó alkalmat, hogy most már Orlayt csipkedjék.

— Rajta pajtás, ha német vagy, lássuk, miként czinczogtatod azt a holdvilágot.

Samu csak nevetett rajtuk, s nem várva további biztatást, elővette a gitárját s belefogott egy ábrándos német dalba, amely csakugyan olyan keserves volt, hogy holmi érzékeny szivű német leányok zsebkendőt öblögettek volna mellette.

A hang azonban, amelylyel Samu kisérte, csinos, kellemes csengésű volt s minél jobban figyelt rá a leányka, annál sötétebb és szürkébb karikákba huzódott a Petrovics szeme.

Amikor Samu elhallgatott, mindhárman tapsoltak, egyedül Sándor állott köztük némán és komoran.

S midőn a vendégek eltávoztak tőlük, Sándor parancsoló hangon hívta magához Orlayt.

— Samu, — szólt hozzá rekedten, haragos ránczokba gyürve homlokát — szeretsz te engemet?

— Miért kérded? — csodálkozott Orlay.

— Csak azért, barátom, — válaszolt az ifjú sötéten, — hogy akkor ne marczangold a szivemet.

— Nem értelek, pajtás?

— Majd megértesz, ha hátadon töröm szét a gitárodat.

— Kuka legyek, ha egy szót is értek az egészből.

— Fajankó! — pattant föl Petrovics, — hát nem látod, hogy mennyire . . .

Itt aztán elharapta a szót s mélységes zavarral tette hozzá:

— Csak annyit mondok Samu, hogy hagyj békét annak a leánynak.

— Ugyan, Sándor pajtás, — nyugtatta meg vállára ütve, — csak nem gondolod, hogy el akarom hóditani tőled?

— Nem is tanácsolnám neked, Samu, mert ha az égbolt leomlanék, vagy ha a világ reám szakadna is, akkor se mondanék le róla.

— Irtál-e már hozzá sok szerelmes verset? — faggatta Orlay tréfás oldalára forditva a dolgot.

Az ifjú egyet rántott az atilla gombján, megrázta sörényes haját s fanyar képpel mondta:

— Mi közöd hozzá?

Samu azonban nem tágitott és mert az ifjú őt nagyon szerette, végre is engedett s felolvasta neki egy kétsoros versét, amelynek eszméi utmutató határkövei jövendő költészetének.

Ez volt a két verssor:

Hasztalanul vágyasz vad sors kinozni.
Nem érzem:
Nincs szivem. A haza s a lányka s barátnak adám.

— No látod, hiszen ez nagyon csinos vers, — szólt komolyan Samu.

— Hanem ha beszélsz valakinek róla, hát meggyomrozlak, — fenyegette meg Sándor.

— Barátom, van nekünk Sopronban irodalmi körünk, ott majd felolvashatod a verseidet s a diákok ugyancsak fognak tapsolni érte.

— Ki tudja, nem jön-e valami közbe, ami világgá üz engem, — sóhajtá borus sejtelemmel az ifjú. — Sokszor oly nyugtalan vagyok, oly sötetnek látom a jövőmet, hogy szeretném kitépni a szivemet.

— Ezt a szerelem teszi. Ne gondolj annyit Rózára s mindjárt nyugodtabb leszel.

Beszélgetésük itt félbeszakadt, mert a mérnökné hivatta Sándort.

— Fiam, — mondta gyöngéden az asszony, — mértéket akarok venni neked, mert kevés a fehérneműd s egy pár inget kell készitenem, hogy abban se legyen hiányod, ha Sopronba mégy.

— Köszönöm jóságát, néni, de majd küld nekem az édes anyám.

— Hadd el fiam, elég gondja van szegénynek ugyis.

Az ifjú úgy érezte, mintha egy kő esnék a szivére.

— Oh, az én édes anyám olyan asszony, hogy a tiz körmével is kikaparná, ami a fiának kell, — mondta kinos szünet után.

— De minek terhelnéd vele, majd csinálok én neked, csak légy szorgalmas, fiam. Igyekezzél kedvében járni Salkovics bácsinak, hogy megszeressen, akkor aztán szivesen gondoskodik rólad.

— Rajta leszek, néni, — mondta szórakozottan az ifjú.

Most, első izben hasitott keresztül a lelkén az a fájó tudat, hogy ő mégis csak kegyelemkenyéren van itt.

Az első villámcsapás.

Sok nyugtalan éjszakája volt az ifjunak. A feketeruhás gondok odatelepedtek az ágya szélére és szomorú meséket mondottak, amik letörülték szeméről az álmot és bánattal rakták tele a szivét, aggodalmakkal a lelkét.

Csak a szerelem járt köztük szeliden, mint az ablakon beomló holdsugár. Ez az édes gyötrelem, ez a fulánkos méz átszivódott szive minden sejtjén s megtermékenyitette költői képzelmét.

A csöndes, csillagos éjszakán gyakran magához ölelte a lágyszavú muzsa s ő feledve mindent, boldogan ringott puha karjai között. Ölelésétől dal, csókjától szerelmes költemény fakadt a szivében.

A komolyságában is gyermeteg szerelem egy végzetes szót súgott fülébe, hogy végre megtudhassa, gondol-e reá szeretettel a leányka.

Néhány legszebbnek tartott versét elküldte

Rózának. Ha el fog jönni hozzájuk, akkor legalább kiolvashatja szeméből, hogy gyönyör, vagy kárhozat lángja-e első komolyabb szerelme.

De az ártatlan kis fruska nem csinál titkot a versekből. Gyermekes dicsekedéssel mutatja meg a bátyjának, az meg az apjának.

Az öreg őrnagy pedig nem hiába volt annyiszor a tüzben, nem hiába gázolt térdig a franczia vérben, most is könnyen tüzbe borul, mint a kimustrált huszárló a riadózengésre.

— Ezer bomba és kartács! — pattogta a veterán, — hogy mert ez a tejfelesszájú ficzkó szerelmes verseket irni az én leányomnak? Csak hatalmamban állana, tüstént vesszőt futtatnék vele.

Nagy dér-durral járt fel s alá a szobában, ökleit becsukvá meg kinyitva, mintha vagdalkozni akarna.

— De hiszen majd megtanittatom én azt a tintanyaló, papirosfogyasztó kölyköt, csak találkozzam a mérnökkel.

Salkovics azonban akkor a Rábaközben méregette a földeket s csak hetek mulva készült hazajönni. Hanem arravaló a posta, hogy eltüntesse a távolságokat. Kapta magát az őrnagy, irt egy sistergő bombákkal megrakott levelet, melléje csomagolta a szerelmes verseket, azután elküldötte a mérnöknek.

— Tanitsa, uramöcsém, végződött a puskaporos levél — emberségre azt a holdvilágképű atyafiát, mert ha nem, hát magam spékelem fel. Mégis csak hallatlan impertinenczia, hogy akinek még az álla se pelyhedzik, ostoba irka-firkákkal akarja elforgatni a leányom fejét.

Salkovics, a rideg számok embere, akinek nyilván a szive is kőtáblává keményedett, éktelen haragra lobbant e merényleten, amelyet az a féleszű Sándor követett el házának régi barátja ellen.

— Mikép vetemedhetett az a semmiházi ilyesmire? — dult-fult magában a mérnök, aztán ő is levelet irt az öreg Petrovicsnak, amelyben kíméletlenül tudtára adta, hogy fiából soha sem lesz semmi, ő leveszi a kezét róla, iskoláztatni akarta ugyan, de falra minek hányna borsót, kitanulta az már a gonoszság minden iskoláját s nem lesz belőle más, mint naplopó, országcsavargó komédiás.

Ha a levélnek minden sora élire állított borotva lett volna, akkor se vághatott volna mélyebben az öreg szivébe.

A mérnök persze azt is a fejébe verte az egyszerű s minden fellengős ábrándot naplopásnak tartó jámbor öregnek, hogy fia meggyalázta házuk becsületét, mert egy tisztességes és előkelő leánynak szerelmes verseket mert irni, amikkel valósággal lealázta s most a leány apja toporzékol dühében.

És Salkovics mérnök nem állott meg a puszta szónál, ő a tettek embere volt s amit kimondott, annak ura is volt.

Az uj iskolaév küszöbén levelet irt a feleségének, amelyben rövidesen meghagyja néki, hogy Sándornak tegye ki a szürét.

A jólelkű asszony hirtelenében nem tudta, mitevő legyen.

Ép tegnap mondta a gyereknek, hogy megtakaritott pénzéből pár forintot is ad neki, hogy felsőruhát vehessen magának Sopronban s biztatta, hogy a napokban várja haza az urát, aki majd gondoskodni fog apróbb szükségleteiről is.

De ez a levél egyszerre keresztül vágott minden tervet. Még ha ő viselte volna a kalapot a háznál, tudott volna segíteni a bajon, de ő szelid, engedelmes asszony, akinek az ura akarata megmásithatlan parancs volt. A rideg levélre ellágyult a szive és könnyek áztatták az arczát.

— Szegény gyerek, — sóhajtott föl szomoruan kényes helyzetében, — mikép tudassam vele ezt a lesujtó hirt? Annyi erőm nincs, hogy ezt magam megmondhassam neki.

És sokáig tanácstalanul tünődött magában, hogy mikép lehetne kiméletesen közölni vele ezt a végzetes ujságot.

Eközben a szalonon ment keresztül s tekintete önkénytelenül a zongorára esett.

Eszébe jutott, hogy Sándor napjában tizszer is leül játszani, oda teszi tehát, ott biztosan megtalálja és elolvassa. S a könnyektől megnedvesült levelet kinyitva, ráteritette a billentyükre, aztán futva menekült ki a szobából, hogy az ifjú ott ne találja.

Sándor az nap különben is nagyon szomorú volt. Megérzi azt az ember, ha váratlan csapás éri. Ilyenkor nyugtalan és kedélye ködös, mint az őszi reggel. A lelkében gyászhangokat hall, mintha temetnének. A szerelem pedig megfordítja hamis arczát és villámló felével jár a szivben.

— Nem tudom, mi érhet ma engem! — sóhajtja az ifjú, — talán most kaczag javában felettem az az édes szavú gyermek, hogy oly nehéz a szivem. Kaczagjon, ha kedve tellik benne, érzem úgyis, hogy nem születtem én a boldogságra. Jobb is lenne tán, ha már Sopronban lehetnék, legalább kevesebbet látnám s nem perzselné le minden kedvemet ez az emésztő szenvedély.

Lassan, vontatottan huzta a lábait a szalon felé. Hadd sirja bele a bánatát egy mélabús dalba.

A zene olyan a szomorú léleknek, mint a magányos éjben virrasztónak a világosság. Elüzi tőle a fojtogató rémeket, amik éles körmeikkel neki esnek.

És az ifjú a zongorához lép.

— Nini, egy nyitott levél! — kiált föl meglepetve — ez biztosan nekem szól.

Egy pillantást vet reá s egyszerre falfehér lesz. *„Samut és Károlyt küldjétek Sopronba, Sándornak azonban adj egy pár forintot s menjen ahová neki tetszik, belőle úgy se lesz egyéb komédiásnál.“*

E sorok ötlöttek nyomban a szemébe, mert vastagon alá voltak huzva.

— Tudtam, hogy valami nagy csapás ér ma, — mondta a zongorára borulva, — de ilyenről álmodni se mertem.

Feje fölött összekulcsolta a kezét s egész testében megrázkódott.

E kegyetlen sorok mintha forró ólmot öntöttek volna minden vérerébe, eddig még sohasem érzett fájdalommal járták át a szivét. Szerette volna, ha e pillanatban rászakad az égbolt, hogy eltemesse testét, mint ahogy ez a levél temette el minden reményét.

Oh, hogy is lehet egy pár szóval így összeomlasztani a világot! Agyára sötétség ült, csillagtalan, komor éj, amelyben csak villámok csattogását és a fergeteg jajkiáltását lehetett hallani.

A lelke mint egy kiszúrt szemű óriás nyögött föl és vergődött benne. A vér tüzzé vált ereiben s rohant össze-vissza, mint az utjából kilökött üstökös.

Sokáig ült ott némán és mozdulatlanul, a zongorára borulva. A gondolatok egyetlen viharfelhővé csaptak össze a fejében s midőn ez megeredt, pár percz alatt elsiratta egész ifjuságát, melynek az a szivtelen levél volt a gyászjelentése.

Amikor fölkelt a zongorától, már a zordon elhatározású férfi állt előttük, akinek az utját a saját ereje és akarata vezérli ezentul, mint a magányos bolygóét.

Egész magasságában kiegyenesedett és homlokán daczos elszántság villogott.

Ez lesz neki ezentúl a kardja, amelylyel harczolni fog magányos utján a nyomor, a kishitüség, az önzés, az irigység, a közöny, a részvétlenség ellen, amelyek szive vérét szomjazzák s büszke lelkéről utonállókként akarják lehuzni a fényes álmokat, jövőjébe vetett rendületlen hitét, hogy az utszélen dőljön ki, mint a megfagyott koldús.

— Oh, ebből nem esztek, az ifjút talán legyőzhettétek volna, de a férfit soha. Ti Lázárok vagytok, én meg Dárius. A remény az én kincstáram és szórok nektek is belőle, hogy marakodjatok rajta és egymást faljátok fel. Gyere csak, Samu! — kiáltotta be Orlayt, aki az ifjú merev, fagyos arczát, s felindulástól remegő kezében a levelet látva, el nem tudta képzelni, hogy mi történhetett.

— Olvasd csak ezt a kedves örömhirt, az embernek megszakadhat a szive a nagy boldogságtól, — mondotta metsző gunynyal s a bámuló Samu kezébe nyomta a levelet.

Ez izgatottan futotta át, arcza tizszer is szint váltott, aztán egy kövér vizcsöpp szaladt le az arczán.

— Édes Samu pajtás, — szólt az ifjú elérzékenyülten ráborulva, — most látom csak, hogy igazán szeretsz. Áldjon meg érte az Isten.

Orlay a megdöbbenéstől nem birt szóhoz jutni. Csak állt, mint a sóbálvány, lelógatott kézzel és sziszegő zokogás rázta a keblét.

— Barátom, én már határoztam, — szólalt meg Petrovics.

— Mit? — kérdezte türelmetlenül Orlay.

— Katona leszek.

— Ugyan ne bolondozz, Sándor! Irj a bácsinak, hogy ne tegye ezt a csufot veled. Jövőre igyekvő és szorgalmas légy, csak adjon be az iskolába.

— Soha, barátom. A kutya, ha kirugják, alázatosan visszasompolyog, de az ember ezt nem

teheti. Ne is beszélj tehát; én határoztam s ahhoz hű maradok, ha mindjárt ízekre tépné is lelkem a fájdalom.

— Hátha a magad erejéből is tanulhatnál?

— Szó sincs róla. Se ruhám, se könyvem, se beiratási dijam.

— Majd összeadjuk.

— Köszönöm, pajtás, igazán nemes szived van, de én nem akarok többé senkinek se terhére lenni.

És hasztalan volt Salkovicsné biztatása, bátorítása és vigasztalása is, a csalódott ifjú, aki már teljesen el volt készülve arra, hogy folytatja tanulását és Szeberényi utján selmeczi bizonyitványát is kikérte, megingathatatlan volt komor elhatározásában.

A pusztaság vidékén.

Az ifjak pakoltak s velök együtt Petrovics is. Kedves Horaciusát papirosba göngyölgetve dugta mellénye zsebébe, attilájába pedig egy kis füzetet rejtett, amely hatvan magyarországi vár rövid történetét s a hozzáfüződő mondák leirását tartalmazza.

Drága kincse volt ez az ifjúnak. A nemzet régi nagyságának, dicsőségének, harczi vitézségének és lovagiasságának düledező oszlopait látta bennök. Lelke előtt ragyogó sorban vonultak el a rég porló daliák, tüzes harczi dal csengését, kardok csattogását, lobogó sörényü csatamének földrengető dobaját hallotta s megittasult képzeletében ujra föltámadt a nemzeti dicsőség.

Verőfényes szeptemberi napon gördült ki velök a régi kopott bricska.

Sándornak volt a legkevesebb podgyásza. Néhány

könyv s egy-két rendbeli fehérnemű, ez volt az egész vagyona. Hóna alatt is elférhetett volna. Bezzeg nem fért volna el a kocsin az a bánat, mely keblét öntötte el, ha valahol rést üthetett volna.

Egykedvüen nézte a sárguló mezőket, a fonynyadt levelű utszéli fákat, a messze fehérlő tanyákat, amelyek mind, mintha csak sírva integettek volna.

Midőn a városba értek, már késő este volt. Az éj csillagokat gyujtott meg felettük s a házak szürke fedelein holdszőtte fátyol ringatózott.

Együtt aludtak, ez volt az utolsó éjszaka, amit czivilként, szabadon tölthetett velük ebben a gyászos esztendőben.

Reggel korán kelt. Szorongó szívvel nézegette a tükörben sovány, beesett, halovány arczát, vézna vállait, szűk mellét, száraz, csontos kezét. És összerettent attól a gondolattól, hogy hátha visszautasítják. Maga sem tudta, mint került a kapitány elé, akinek fehér volt a haja, a bajusza, rokkant a termete, de bizalomkeltő a tekintete.

— Katona szeretnék lenni, — mondta kalapját idegesen forgatva kezében.

A kapitány sokáig méregette elül-hátul a tekintetével, aztán németül motyogta:

— Vékony dongáju vagy hékás, elbirod-e a czakumpakkot?

— El én, mert kedvem van a gyöngyéletre.

Az öreg kapitánynak tetszett a bátor, egyenes felelet.

Behívatta a káplárját, s elkisértette vele az orvoshoz. Az bizony erősen csóválta a fejét, hanem az ifjú a lelkébe látott s kettévágta a habozását.

— Csak vegyen be, doktor úr, — jó irásom van s az irodában is használhatnak.

— Mi volt kend mostanig? — kérdezte a doktor.

— Diák voltam, de nagyon szegény vagyok, nem tanulhatok tovább.

— Hány éves ön?

— Tizennyolcz leszek.

— Alkalmas, — mondta ki végre a várva-várt ítéletet, mire egy harcsaképű strázsamester a padlásra vezette a ruhamagazinba, s nadrágot, bakancsot, fegyverszijat, borjút akgatott rá.

Aztán lecsoszogott a padlásról, karján czipelve a kabátot és köpönyeget. Az őrmester megmutatta neki az ágyát, amelyen még egy bajtársával fog aludni s azzal a faképnél hagyta.

Petrovics leült a kemény ágy szélére, rámeredt a bakancsára és tenyerébe fogta égő arczát. Keservesen felsóhajtott, akárcsak a rab, mikor átlépi a börtön küszöbét.

A szoba üres volt, csak a borjuk

és köpenyegek lógtak a polczok alatti fogason. Az udvarról fegyvercsörgés, mérges vezényszavak s dobogó léptek hallatszottak. Az ablakhoz ment és gépiesen bámult ki rajta.

Az égen vándor darvakként usztak a barna fellegek. Az udvaron apróbb csapatokban gyakorlatoztak a katonák. Micsoda faragatlan, torzonborz képek! Még a tisztek is jobbára olyan tutyi-mutyi fajankók. Hej, hogy fog ő ezekhez szokni, ez a kérdés hasitott szivébe.

Sokáig bámulta őket, miközben alaktalan szürkeséggé olvadt szeme előtt minden.

Zavaros álomképnek tetszett előtte az egész, csak akkor riadt föl, mikor nagy robajjal berohantak a katonák. Visszahuzódott az ágya szélére s ujra leült. Egy vállas, marczona közlegény állott elébe, egyet sodrott hétrétű bajuszán s csak úgy foghegyről mormogta:

— Szép öcsém, te leszel a hálótársam?

— Én, — felelte tompán az ifjú.

Ezalatt többen somfordáltak az ágya köré. Egy czigánybaka is odafurakodott.

— Ejnye, de fehér az arczod, talán bizony most választottak el, — vigyorgott a czigány.

— Félre füstös, ne csipkedd a hálótársam, — rivalt rá az öles baka s egyet penderített a czigányon, aki nagyot lódulva, a szomszéd ágyra esett.

Nagy hahota támadt erre az ifjú körül.

Most a káplár is odalépegetett a függönynyel elkerített szoba sarkából, méltóságos fölénynyel eregetve a füstöt makrapipájából.

— Honnan való vagy? — kérdezte tőle.

— Kiskőrösi vagyok.

— Hun a pokolba' van az, még hirét se hallottam ennek a falunak.

— Biz az messze esik innen, kétszer is elkopnék a bakancsa, mire odaérne.

— Aztán, hogy kerültél ide?

— A két csikómon, — felelte Petrovics a lába szárára ütve.

— Hát birod a gyaloglást, öcskös? — szólalt meg egy tömzsi őrvezető, akinek az arcza olyan volt, mint egy kölyök-elefánté.

— Jobban, mint kendtek, — válaszolt foghegyről Petrovics

— Aztán mi voltál azelőtt, — fakgatta tovább a káplár, az orra hegyén karikázó füstgomolyokat fujdogálva.

— Diák voltam, de otthagytam az iskolát, mert jobban tetszik a katonaélet.

— Hm, öcsém, de nehéz ám a puska, hamar feltöri a vállad.

— Nehezebb a tudomány, mégis csak elbirja az ember.

— El, aki el, embere válogatja. Lám, te már nem birtad, különben nem csaptál volna föl.

Petrovics hallgatott, hadd gondolja a paraszt, hogy igazat ád neki.

Most megint az őrmester nyitott be s az irodába hivta. Ott volt a kapitány, aki aztán a markába olvasott 21 pengő foglalót, beiratta a törzskönyvbe a naczionáléját, amiben mindjárt szembeötlik, hogy egy évvel vénitette magát, csakhogy bevegyék katonának... Kezdődött az ujonczkor legnehezebb ideje. Aki katona volt, tudja, hogy ez az abc-je a katonaéletnek s keservesebb a hét szük esztendőnél.

Viharos éjszaka.

Petrovics lassankint már beletörődött nyomorúságos sorsába. Testi véznaságát megtoldotta lelki erejével s ment minden, mint a parancsolat.

A kapitánya jó indulattal volt iránta, s németül is tudván, többször befogta az irodába, mert az egész századnál neki volt a legszebb irása.

Biztatta, hogy csak igyekezzék, majd szorít neki helyet az irodában s kap pótlékot is.

Büszke magatartásával, már itt kidomborodó szigorú becsületességével s aranytiszta jellemével bizonyos tekintélyt szerzett magának a tisztek körében s néha-néha az a reménysugár vetődött lelkébe, hogy valamikor még tisztté is lehet.

Az igaz, hogy ebben nagy szegénysége szinte elhárithatatlan akadálynak látszott. Az ilyen gondolat különben csak futólag érintette lelkét, sokkal inkább betöltötte az a vágy, hogy visszatérjen a babértermő, hirt és dicsőséget szerző szini pályára.

Ha káplárja rámordult, vagy szomorú tépelődések bántották a szivét, pipára gyujtott s elővette kedvencz költőjét Horaciust, akinek aranyigazságot lehelő bölcs mondásaiból mindig tudott valami vigasztalást meriteni nehéz sorsában.

Gyakran megjelent előtte egy szőkefürtű, hajnal arczú leányka is, akivel gondolatban órákig elbeszélgetett s csak akkor ébredt a rideg valóra, mikor a szobaparancsnok ráförmedt:

— Hé Petrovics, menjen kend az udvart söpörni.

Később, mikor a városba is kimehetett, első dolga volt felkeresni régi pajtásait, akik nagyon szivesen fogadták, bort hozattak s a hazulról kapott elemózsiából nagy lakomát csaptak.

Ilyenkor teljesen fölengedett fagyos kedélye, ő volt a legvidámabb köztük s éles megfigyelő lévén, egész sor mulattató katonaadomát és virtusos cselekedetet mesélt el.

Különös figurának mondta vén káplárját, aki kegyetlenül kitekerte a német kommandó szavakat s paraszt eszejárásával úgy magyarázta meg azokat, hogy az ember elnyulhatott tőlük nevettében.

Igy például elmondta az ifjú, hogy mikép magyarázta meg neki a haptákot.

— Tudja-e kend, hogy mi az a hapták? — kérdezte a káplár, mire Petrovics természetesen olyan képet vágott, mintha a mannahullást várná.

— Nohát, a hapták az olyan stellung, amiben a Krisztus koporsóját őrzik. Megértette kend?

Ettől ugyan nem lett bölcsebb az ifjú, de azért igenlően bólintott a fejével.

— És tudja kend, — folytatta a káplár, — hogy miként kell állni a haptákban?

— Nem én! — felelte Petrovics.

— Nohát nézzen ide!

A káplár lehajolt s olyat rántott Petrovics lábán, hogy majd hanyatt esett.

— Menydörgettét, ne morogjon kend; — röffent rá az oktató.

Aztán elkezdte kifelé, meg befelé csavargatni a lábát, mig végre felkiáltott:

— Igy maradjon kend!

Ezután a hasára ütött, hogy csillagot hányt a szeme, a mellét hátánál fogva előre tolta, s az állát keményen felütötte.

— Most már nézzen kend a szemembe, de meg ne mocczanjon.

Petrovics zsibbadni érezte a lábait, de a káplár ugy meredt rá, mint a vasvilla, s nem mert mozdulni.

Hanem rájött a köhögés s szokásból szájához emelte a kezét.

Erre egészen kivörösödött a káplár úr arcza, kezét ökölbe gyűrte s rárivalt:

— Nem megmondtam, hogy ne mozduljon kend? Mikor haptákban áll, még ha egy elefánt szállna az orrára, akkor se volna szabad köhécselnie.

A deákok jót nevettek e kacskaringós bakabölcseségen s Petrovics szikrázó elmességgel folytatta:

— Már most megmagyarázom kendnek, hogy mire való az a hapták. Tegyük fel, hogy jobbról jönne egy generális, balról meg a római pápa. Melyik felé fordulna kend?

— A római pápa felé, mert azt még sohasem láttam.

— Meghiszem, bundás, magam se, de nem ez a katona regula. Kend arra forditja azt a prófuntleső száját, ahonnan a generális úr jön. Érti kend? Aztán bátran belenéz a szemébe, mintha csak a szeretője volna s mikor elmasirozik kend előtt, utána fordítja a fejét, így ni! — s ezzel olyat rántott a kobakomon, hogy majd kiszakadt a nyakamból. Tudja kend most már, hogy mi az a hapták? — dörögte ezután, egyet köpve a lábam elé.

— Hogyne tudnám, — feleltem vissza, savanyuan visszaillesztgetve előbbi helyére a fejem.

— S megszoktad már azt a virágos katonaregulát? — vágott szavába Németh Jancsi.

— Barátom, az ember a mérget is megszokja apránkint. Csak ne kellene szobát surolni, sepregetni, meg puliszkagombóczokat főzni, az ember mindjárt könnyebben venné ezt a katonasort.

— Főzni is kell? — csodálkozott Orlay.

— Biz igen. Egyszer az egyiket, másszor a másikat vezénylik a konyhába s úgy kell a hagymát vágni, a rántást keverni, meg babot szemelgetni, akár csak egy szakácsnénak. Az igaz, hogy ilyenkor a jobb falatokat magunknak tartjuk meg, az őrmesternek és altiszteknek meg egy kis pecsenyével kedveskedünk, mert ez már így szokás katonáéknál.

Mielőtt elbucsuzott tőlük, könyveket kért kölcsön s elmondta, hogy gyertyát dug a szuronya karikájába s úgy olvasgat.

— Sohasem hittem, pajtás, — szólt megilletődve Orlay, — hogy ilyen vasakarat van benned.

— Hja, barátom, a nyomoruság találékonnyá tesz és aki el nem csügged, még a pokol fenekén se vész el.

— De csak nem maradsz fönn reggelig, gondold meg, hogy kedvencz költőd is szemfájós volt.

— Hisz legfeljebb éjfélig vagyok fenn. Ezt pedig kibirom.

Orlay néhány könyvet tett elébe az asztalra s Petrovics mohón kapott utánuk.

Takarodó előtt tiz perczczel bucsut vett tőlük s benyargalt a laktanyába. Alig várta, hogy pajtása mellé feküdjék s belefogjon az olvasásba.

A kapott könyvek közt volt Schiller válogatott költeményeinek keménytáblás kötete is. Ezt kapta kezébe s teljesen belemerült az olvasásba.

Ábrándok fátyolos raja suhogott előtte, bodítóan édes dalt zümmögve a boldogságról, a dicsőségről.

De egy bakatársa észrevétlenül hozzálopózott s hirtelen elfujta a gyertyát. Az ifjú szeme káprázott a dühtől, villámgyorsan kiugrott az ágyból és szuronyát kirántva, teljes erővel a baka után dobta.

A szuronynak több esze volt, mint a dühtől elvakult ifjunak. Nem futott bele a merénylő hátába, hanem nagy robajjal lezuhant a padlóra.

— Nyomorult! — kiáltotta magánkivül az ifjú, öklét rázva, — ezért meglakolsz.

A zajra az egész szoba legénysége felriadt. Mint eső után a gombák, úgy dugták ki fejüket a pokrócz alól.

A káplár is kibujt az ágyából s meggyujtva mécsesét, dideregve rántotta magára a köpönyegét. Petrovics most is egy szál ingben állt az ágya lábánál, egész testében remegve a nagy felindulástól.

— Mit csinált kend? — dörmögte a káplár. — Ezért holnap rapportra áll kend, értette! Az ilyen tintanyaló, aki még éjjel is a könyveket bujja, menjen papnak, ne katonának.

— Gyere, feküdj le pajtás, — szólt Petrovicsnak a hálótársa.

Az ifjú hallgatott rá, eltette Schillert a feje alá, aztán lefeküdt és magára húzva a pokróczát, meg se mukkant többé. Fölforrt vére lehült, a düh alászállott benne, hogy helyet adjon a fájdalomnak. Csak szive zakatolt lázasan, míg fejében forgószélként kavarogtak a sötét gondolatok.

— Kellett neked idejönni? El vagy itt temetve, nincsen szabad akaratod. Független akartál lenni, senkinek lekötelezettje s ime rab vagy. Minél magasabbra vágyol, annál mélyebbre sülyedsz közöttük. A lelkedet darabonkint törik össze, mint a csiszolatlan gyémántot. A szivedet akár a szegre akaszthatod, itt érezni s búsulni nem szabad. Ha könnyet látnak a szempilládon, hahotázva tánczolnak körül s vigyorogva mondják: Szopni akar a gyerek.

Ilyen gondolatok zúgtak-zakatoltak az agyában s végtelen csüggedés szállta meg.

Amikor megfujták az ébresztőt, elsőnek kelt föl a társai között.

Káplárja már az ágyból ráparancsolt, hogy tisztára kefélje magát, mert rapportra viszi.

Mikor aztán ott állott a sorban s a kapitány rápillantott, odakiáltotta a vén káplárt.

— Igy állítja kend nekem kihallgatásra a legényeit? — mordult rá nyersen, miközben előbbre huzta Petrovicsot.

Az őrmester és a többi altiszt is odasietett; egy pillantást vetettek a vérvörös arczú ifjura, aztán összehunyoritottak és mosolyogtak. Petrovics szuronyának fehér vállszijja bal helyett, jobb oldalára volt vetve.

— Vak kend, hogy ezt nem látta? — dörgött a kapitány. — Hogy máskor jobban vigyázzon, — fordult az őrmester felé — hat óra kurtavasat neki.

A káplár kékült-zöldült. Forrt benne az epe.

Csak jőjjön be az a bundás, majd ellátja a baját ezért a csufságért.

— Mért áll ön itt? — kérdezte most nyersen a kapitány, mialatt az őrmester baloldalára tette a vállszijját.

Az ifjú bátran felelt, s hangja rezgésében megindító szomoruság csengett.

Elmondta a czigánybaka durvaságát és szépitgetés nélkül beismerte, hogy felindulásában utána dobta a szuronyát.

A kapitány nyugodtan hallgatta végig, aztán hátravetve a kezét, néhányszor fel s alá ment az ifjú előtt, mintha a büntetésről gondolkoznék. Majd megint a káplárja felé fordult.

— Nem tudja kend, — mondta ingerülten, — hogy én engedtem meg Petrovicsnak, hogy éjjel is olvashásson?

— Tudom, kapitány úr, de senki sem mondta a czigánynak, hogy fujja el a gyertyáját.

— Miért nem állította kend kihallgatásra a czigányt is? Azonnal rendelje kend ide!

A czigány szepegve bujt ki a szobából és ugyancsak borzongott a háta, mikor a kapitány villámló tekintete végigszaladt a subiczkos ábrázatán.

— Akasztófa czimere, — orditott rá a kapitány, tenyerével úgy képen törülve, hogy a föld is tánczolni kezdett a czigány talpa alatt, — hogy merted bántani Petrovicsot?

A czigány annyira megrémült, hogy a hang is belefagyott a torkába.

— Majd megtanitalak én, ebadta naplopó! Őrmester, két napi dunkli!

A czigány elképedt.

— Én ugyan jól befütöttem magamnak, — gondolta magában és szerette volna megvakarni a füle tövét, ha nem állott volna haptákban.

— Petrovics, ön itt marad, a többi elmehet! — szólt most a kapitány.

Amint a többiek elléptek s csak az altisztek maradtak ott, a százados egészen az orra elé állott az ifjunak.

— Ha valaki értelmes ember, uralkodjék az indulatain. Hat óra kurtavas. Értette?

— Igen, kapitány úr. De jelentem alásan, egy kérésem volna.

— Mi az?

— Tessék elengedni a káplár úr büntetését, mert ő nem hibás.

Az altisztek összenéztek.

— Ez a tintanyaló mégis derék fiú, — mondotta pillantásuk.

— Elmehet! — szólt rá nyersen a kapitány.

Az ifjú megkönnyebbülten lépdelt az ajtó felé. De még jól hallotta, mikor a kapitány ezt mondta:

— Káplár, kend pedig máskor jobban vigyázzon, most az egyszer elengedem a büntetését.

Petrovics boldogan szaladt az ágyához. Mit neki az a kurtavas, ő elégtételt kapott, a czigány huzta a rövidebbet és hozzá a káplárt is kiengesztelte.

Az aggodalmak sötét boruja eltünt homlokáról, arcza földerült, vidáman kapta le a polczról kemény profuntját s jókora karéjt szelve belőle, oly nyugodtan költötte el sovány reggelijét, mintha mi sem történt volna vele. Érzékeny szivébe amily könnyen belevágódott a balszerencse minden keréknyoma, épp oly gyorsan simította el azt a lelki megnyugvás.

Egész délelőtt jó kedvvel gyakorlatozott, csak akkor borult el egy kissé, mikor délután rátették a kurtavasat.

Hanem ott volt a polczán a vigasztaló.

Elővette Schillert s úgy belemerült, hogy nem is vette volna észre a jobb kezéhez s bal lábához kulcsolt vasat, ha minden tagja el nem zsibbad.

Ezernyi gondolat rajzott fel agyában azon a kurta vason. Talán éppen ebből pattantak ki ama gyönyörű eszmék legelső szikrái, amikből később a „Dalaim" czimű fenséges költemény született.

Sopronban kutya baja sem volt ezentúl a szegény ujoncznak. Eltalálta a módját, hogy mikép lopja be magát a legénység szivébe.

Leveleket irogatott nekik a szülőföldjükre s úgy felvirágozta ezeket a betübe öntött sóhajtásokat, hogy a bakák nem győzték bámulni s egyszeribe nagy becsülete támadt köztük az éles eszű iródeáknak.

Még a czigány is igyekezett a kedvében járni, s hogy éjjel zavartalanul társaloghasson a nagy szellemekkel, másnap mindig egy-egy népmesét kanyarított ki nekik belőle s az egy ingre vetkezett legények félkaréjt képezve körülte, nagy gyönyörüséggel hallgatták a mesemondót, aki kurtaszáru pipáját füstölgetve, hétfejü sárkánynyá, mindenttudó, sötét lelkü boszorkánynyá gyurta át Horacius, Schiller, Vörösmarty, Bajza műveit s úgy adogatta be kanalankint nekik.

A káplár eleinte csak távolból fülelt; hanem bizony őt is megejtette később az „aunye be szép volt", meg a „na de ilyet" és egyéb csodálkozó felkiáltás s mind közelebb lovagolt székével a tintanyaló felé.

Petrovics ezenkivül szorgalmasan eljárogatott barátaihoz is, akik garmadaszámra hozták neki az önképzőkörből az olvasni valókat, eljárogatott kapitánya engedélyével az önképzőköri ülésekre is, ahol verseket olvastak fel tőle s néhányszor szavalt is.

A zord téli napokon, amikor legfeljebb iskolát

tartottak velük a tisztek, nappal is sok szabad ideje akadt, amit szintén olvasással töltött.

Csak az fájt neki, hogy mikor legjobban belemerült valamelyik kedvencz költőjébe, a káplár gyakran felriasztotta eme parancscsal:

— Menjen kend havat söpörni.

Mert bizony az ő kedvéért nem tettek kivételt.

Ha őrt állott és szép, csillagos éj volt, belefujt a tiz körmébe, sebesen loholt le s fel a keskeny deszkapadlón, aztán hirtelen megállott s az ezüstös holdsugárral átszőtt faköpönyeghez támaszkodva, rövid verseket írt a deszkafalra.

A lelke tehát itt sem volt egyedül. A muzsa, ez az örökifjú hölgy, csókolgatta, aki már ekkor is szerelmes volt belé. Ez bátorította, ha csüggedett, ez jósolt neki hírnevet, babért, boldogságot és dicsőséget.

Oh, ha édes szava, forró lehellete végig reszketett a szivén, büszkébben lépkedett a faköpönyeg előtt, mint Krősus az ő mesés gazdagságu kincstárában.

Meg is mondta nyiltan egyszer Sass Pistának, aki nem sok reményt fűzött az ő jövőjéhez.

— Barátom, érzem, hogy nem mindennapi embernek születtem.

Sass kételkedve nézett a fakó ifjúra. Fenhéjázó önhittségnek tartotta ezt a büszke nyilatkozatot.

Merőn szegezte rá tekintetét s úgy tünt föl neki kopott katonaköpenyegében, mint egy ázott veréb, amely fülemilének képzeli magát.

— Igen, barátom, — ismétlé határozottan s még nagyobb önérzettel — érzem, hogy nem közönséges embernek születtem.

Nemsokára azonban nagy változás történt a fiatal katona életében. Régen tudta már, hogy az ezredet áthelyezik Sopronból, csak az nem volt

bizonyos, hogy hová. Kettőt emlegettek: Tirolt és Olaszországot.

Minél inkább közeledett a távozás percze, annál nagyobb izgalommal várta, hogy merre veti a sors.

Márczius közepén volt az indulás napja. Zimankós, esős időben vonultak ki a laktanyából. Pajtásai a város végéig kisérték s érzékenyen vettek bucsut tőle. Orlay saját arczképével ajándékozta meg, amelyet csontlemezre festett.

A megszólalásig hű képe volt ez az ifjunak, még büszke, daczos tekintetét is hiven visszasugározta.

Petrovics jó kedvvel gyalogolt, mig mellette szótlanul bandukolt egy szelid, mélabús legény, akit a szerelem forró láza emésztett.

Jó, hogy Petrovics pipázott, legalább nem látta a füsttől, hogy társának nemcsak a sapkájáról, hanem a szeméből is csurog a viz.

Minél tovább mentek, annál jobban fojtogatta ezt a szegény közvitézt a szive.

— Fogd meg csak, pajtás, a puskámat, amig visszajövök, — mondta Petrovicsnak, aki készséggel kapta balvállára bajtársa fegyverét.

Társa aztán hátramaradt és nem is tért vissza.

Hiába hivták olyan szépen az indulást jelző trombiták. Keresni kezdték és ott találták meg egy útszéli fa ágán; kihűlt testét szomoruan lóbálta a szél, mintha csak a temetésére harangozott volna.

Petrovicsot mélyen megrendítette bajtársának öngyilkossága.

Tudta, hogy szerelmes volt, de nem is sejtette, hogy ennyi nemes érzés legyen az egyszerű ember szivében.

Most látta, hogy a nép fiai sokkal mélyebben tudnak érezni, mint a művelt gavallérok.

Milyen szép is lenne, ha bele tudná irni az ő gondolatait a nép szivébe. Mennyi gyöngyöt kapna érettük cserébe. És amig lábait fáradtan huzgálta ki a süppedő sárból, mind tisztább alakot öltött lelkében az a gondolat, hogy a nép nyelvén fog irni, a nép szivének fog dalolni.

Ez tud csak igazán sirni és örülni, gyászolni és vigadni.

És ezután már nyugodtabban vitte feltört hátán a kitömött borjút s a szegény, kiszenvedett bajtárs árnyéka sem követte lépteit. Ő legalább itt fog pihenni a hazai földben, magyar nő könnye fogja öntözni a sirján nőtt virágot, de ha ő ott hal meg a távol idegenben, még a sirját sem fogják megtalálni soha. Hej, csak most érezte, mit tesz elhagyni a hazát, a nemzetet, szülőt és barátot, és olyan nép közé vegyülni, mely se nyelvét, se szivét, se vágyait nem érti.

Olyan ez, mint mikor álmában meghal az ember, magát látja a terítőn és a siratókat a ravatala körül.

Három heti gyaloglás után megérkeztek Zágrábba.

A hosszú út nagyon megviselte gyönge idegzetét. A csalódás pedig, hogy nem Tirolba mentek, fásult lelkét is lesujtotta s testben-lélekben megtörve, kórházba került.

Idegláz kínozta s közel két hónapig feküdt a kórházban. Ereje rohamosan fogyott, vézna, halvány árnyéka lett önmagának. És ahogy zörgő csontjairól esett le a hús, úgy hullott le lelkéről is a dicsőség vágya, álma és reménye.

De a végzet nem engedte, hogy lehulljon és nyomorultul összetörjön az a csillag, amelyet ő üstökösnek szánt.

Az ifjú felgyógyult és testi erejével együtt tért vissza lelkébe az élet vágya is.

A nyár melegsége, a csillagos ég végtelen nyugalma, a természet andalító szépsége szálankint hozta vissza ismét lelkének összhangját s a halálvágy szétfoszlott róla, miként a fölkavart porfelhő.

Teljes megnyugvással ment százada után Károlyvárosba.

E pusztaság vidékén, mely fölött hő, tikkasztó nap égett, akadt egy árnyékos fa is, melynek enyhe sátoránál uj erőt szerzett. Ez az árnyékos fa egy sorsüldözött ifjú, Kupis Vilmos volt, akit szintén a „sors fondor kénye“ s a balvégzet száműzött katonának.

Ez a jó, igaz és hű barát tette elviselhetővé károlyvárosi szenvedéseit.

Kupis hat iskolát végzett, értelmes, mélyen érző, de nyughatatlan vérű s Petrovicsnál pár évvel idősebb ifjú volt.

Petrovics gyönge szervezetét annyira aláásta a nagy hadgyakorlat, hogy előbbi betegsége ujult erővel tört ki.

A kórház lélekölő magányától irtózva, amig csak le nem esett a lábáról, folyton teljesitett szolgálatot. De a közös, keserű sorsban egyetlen osztályosa, Kupis Vilmos szivvel, lélekkel melléje állott s olyan lőn rá nézve, mint a lábbadozónak a bot, nem engedte elesni, szédülni, vagy megtántorodni őt.

Az ő vigasztalására támaszkodva vánszorgott be a kórházba szabadulni, vagy meghalni.

Kupis volt az egyedüli, ki megosztotta vele a nyomornak végső falat kenyerét, aki minden vasárnap meglátogatta, könyveket keritett neki, szellemi szórakozásáról gondoskodott és szeretettel simogatta a kezét, mikor úgy feküdt az ágyon, mint egy nyitott koporsóban.

Lázas, emésztő gondolatok közt hányódott a sovány, elhagyatott, fehér arczú ifjú. Mikor ágyához lépett dr. Römer ezredorvos, még csak a szempillája se rezdült. Feküdt, mint egy darab fa.

— No, mi baj? — kérdezte az orvos, megfogva üterét.

— Semmi, — felelte alig hallhatóan.

Az orvos észrevette a széken a lapjával lefelé fordított könyvet, kezébe vette és meglepetve látta, hogy Horacius ódái.

— Ön latin könyveket is olvas? — kérdezte meglepetve.

— Igen, — válaszolt halkan és meg se moczczanva az ifjú.

Az orvos tenyerébe fogta az állát és elgondolkozott.

— Akar-e ön megszabadulni a katonaságtól? — kérdezte azután közelebb hajolva hozzá.

— Mindegy nekem, doktor úr, — válaszolt keserű közönnyel Petrovics, — másutt sincs mit remélnem.

— Barátom, nem önnek való ez a terhes élet, — mondta részvéttel az orvos, aztán tovább ment a betegek között.

Délután bejött hozzá Kupis Vilmos, akinek látása egészen boldoggá tette. Elmondta, hogy milyen kérdést intézett hozzá az orvos, mire Kupis azt felelte, hogy egy perczig se habozzék, hanem adjon hálát az Istennek, hogy kiszabadulhat ebből a pokolból.

— De mibe kezdjek? — szólt csüggedten Petrovics.

— Légy bátor és élelmes, akkor megélsz a jég hátán is. Eszed van és gyönyörű irásod, szorgalmaddal kipótolhatod, amit eddig elmulasztottál, mitől félsz tehát? Csak ki innen, barátom, ki ebből

a lángfalu pokolból; meglátod, áldani fogod azt a perczet, amelyben reám hallgattál.

Az ifjú meghatottan nyujtotta kezét önzetlen, igaz szivű barátjának.

— Köszönöm, Vilmos, jó tanácsodat, tudom, hogy te csak javamat akarod. Hallgatok is reád. És ne csodálkozzál azon, hogy oly közönyösen vettem a szabadulás reményét. Érzem, hogy nagyon gyönge és nagyon beteg vagyok. Ha most elbocsátanak ruha és pénz nélkül, hóban, fagyban, dermesztő hidegben kell neki vágnom az országutnak. Ha visszaesem ideglázamba, ott dőlhetek ki, ahol senki sem lát, az utszéli árok hava lehet a halotti párnám s a szél huzhat rám szemfödelet.

— Ne képzelődj, Sándor. Katonaruhádat megkapod, ez az obsittal jár. Azonkivül néhány forintot is adnak. Pár krajczárért, vagy egy kis dohányért mindig akad szekeres, aki felvesz; ha meg gyalogolnod kell, csak annyit menj, amennyi el nem fáraszt. Elhiszem, hogy gyenge vagy, ám ha megcsapja arczodat az édes szabadság szellője, a boldogság fokonkint hozza vissza erődet s te ujra önmagadé, meg hazádé vagy.

— Igazad van, Vilmos, oh, mily nemeslelkü barátom vagy. Áldjon meg az Isten, mert te tanítottál meg ujra remélni.

És az ifjú képzeletében egyszerre virágos mezőnek tűnt föl a szabadság, ahol bokrétát köthet koldusbotjára, örömét, bánatát dalokba öntheti, s talán meghallgatják őt is, mint a föld népe az énekes pacsirtát. Fásult szivét a reménység melege járta át, s mikor dr. Römer benyitott, ágya szélén köpenyegben ülve várta, hogy hozzá lépjen.

— Nos, meggondolta magát? — kérdezte az orvos.

— Meg — és örökre hálás lennék, ha kimentene doktor úr.

Römer szótlanul bólintott fejével s pár nap mulva egy törzsorvossal nyitott be, aki alaposan megvizsgálta az ifjut s Petrovics megkönnyebbülten lélegzett föl, mikor másnap Römer igy szólott hozzá:

— Ügye jól áll, reméljen barátom.

Karácsony estéjét a lábbadozó betegek is megünnepelték. Moulholland ezredparancsnok karácsonyfát állíttatott a nagy kórterem közepén és gyertyákat gyujtottak meg rajta, hogy visszatérjen a beteg hadfiak lelkébe a boldog gyermekkor emléke.

Petrovics szomoruan nézte a bajtársak örömét. Majd mindegyik kapott hazulról valamit, csak ő neki nem hozott semmit se a posta.

Kezébe vette Horacius ódáit s olvasásba merült.

Pár nap mulva belépett a terembe a felülvizsgáló bizottság, élén egy altábornagygyal. A tollas kalapú törzsorvos Petőfihez lépett, megvizsgálta a mellét, tüdejét, s halkan igy szólt:

— Invalid.

Erre a szótlanul figyelő altábornagy egyet bólintott a fejével s utána a többiek is, mint a széltől hajtott buzatábla.

A bizottság azután eltávozott, anélkül, hogy az ifjunak csak egy szót is mondtak volna. Hanem ő eleget tudott. Most már biztos az obsit. Boldogan vetette le magát az ágyra, s olyan tejédes álma volt, hogy egészen ujjászületve ébredt föl.

Néhány nap mulva megint meglátogatta Kupis Vilmos. Már az ajtóban látta, hogy valami nagy örömet hoz, mert csak úgy sugárzott az arcza.

— Na Sándor, — kiáltotta messziről, — szerencsés ember vagy. Láttam az obsitodat, ép most irja az őrmester.

— Megmutatta neked?

— Meg és tudod, mi van benne? Az, hogy gyönge testalkatod, tüdőbajra s a szivedények tágulására való hajlamod miatt a felülvizsgáló bizottság alkalmatlannak talált a további szolgálatra s ezért obsittal elbocsát.

— Hála Istennek, — örvendezett Petrovics.

— Hát a magamviseletéről mit irtak bele?

— Büszke lehetsz rá, pajtás. Minősitvényed jó, s ami ennél is sokkal többet ér, azt mondja, hogy hiven és becsületesen szolgáltál.

— Ez az elismerés felér egy érdemrenddel — mosolygott Petrovics.

— Ugy van, pajtás. Az az obsit diplomád lesz a szenvedésről s büszkén mutathatod meg bárkinek, mert zászlót hajt tiszta jellemed és becsületességed előtt.

— Csak már a zsebemben volna.

— Még egy-pár napig türelemmel kell lenned, mert úgy hallottam, hogy többen vagytok, akiket elbocsátanak s velük együtt küldenek majd téged is Sopronba, a hadkiegészitő kerület székhelyére.

— Sopronba? — kiáltott fel örömmel az ifjú, — hiszen ez pompás, akkor hát megláthatom deákpajtásaimat.

— Persze, s ami a fő, nem kell gyalogolnod, mert transzport uton szállitanak oda.

Petrovics öröme leirhatatlan volt.

Január végén ezredparancsban közölték az ifjú elbocsátását, de még csak két hét mulva indulhatott Sopronba. A két jóbarát elválása megható volt. Petrovics többször megölelte és megcsókolta Kupis Vilmost.

Aztán kivette a zsebéből csontlemezre festett arczképét s e szavakkal ajándékozta oda nemesszivű barátjának:

— Fogadd emlékül Vilmos és ha szomoruság

ér, gondolj reám. Tudom, fáj most neked, hogy nem jöhetsz velem, de ne csüggedj, az Isten majd csak téged is átsegít e pusztaság vidékén.

— Irj lagalább néha, — mondta tompa, elcsukló hangon Kupis, — úgy fogok örülni, ha sorsod jobbra fordul.

— Pajtás, — szólt lemondó kézmozdulattal Petrovics, — nem olyan bölcsőben ringatott az anyám, hogy valamikor szerencsés lehessek.

— Meglátod, Sándor, hogy te még nagyon boldog leszel. Akinek olyan akaratereje van, mint neked, azelőtt eltörpül minden akadály s tűzönvízen keresztülgázol, hogy czélját elérje.

— Bár úgy lenne, Vilmos, de akármi lesz is, a sors engem meg nem tör soha.

Vékony katonaköpenyegében sokat fázlódott a rázós szekérben Petrovics. De nem törődött vele. Lelkében tavasz volt és ujra fölrajzottak benne szines pillangói az édes reménynek.

Útközben ezernyi tervet szőtt; eltépte, összebogozta s mire Sopronba ért, megint csak nem tudta, hogy mihez fogjon. Hanem azért egy csöppet sem búsult, elemében volt, mint a vizbe visszadobott hal.

Vedlett, ócska, kék katonanadrág és piszkos fehér frakk volt rajta. Igy állított be Pákh Alberthez, aki láttára ijedten kérdezte:

— Az Istenért, Sándor, csak nem szöktél meg?

— Isten ments, pajtás, — kaczagott fel Petrovics.

Ezzel kivette az obsitját és Pákh elé dobta az asztalra.

Ez fölkapta, átfutotta s egészen földerült.

— Hiszen ez obsit.

— Az bizony, öcsém, még pedig a javából. Nézd csak, milyen két szép rózsát varrtak rája, — s ujjával odabökött, ahol ez volt:

Hiven és becsületesen szolgált.

— Az ám, ez csakugyan szép elismerés . . .

Egy negyedóra mulva minden ismerőse tudta, hogy Petrovics megérkezett, mint obsitos vitéz.

Egymásután gyültek össze deákpajtásai s mindnyájan örömmel paroláztak vele. Az ifjú jókedvű volt, szeme ragyogott s még fakó arczát is bevilágította egy kis pirosság.

Nagyokat ugrott a szobában, ujjaival csettentett és a deákok nagy örömére jóizű katonaadomákkal mulattatta őket.

Este szinházba, utána vendéglőbe mentek s Petrovics még tánczolt is velük széles jókedvében.

Mikor már a bortól kivirágzott az arcza, csak úgy sziporkázott a szellemességtől s kifogyhatatlan volt a katonaélet sok csinja-binjának elbeszélésében.

Soha nem hallottak még olyan mulattató ötleteket tőle, mint ekkor.

Mintha nem is az a komoly, magába zárkózott és koraérett ifjú lett volna, hanem egy bolondos, vigkedvű gyerek, aki azt se tudja még, hogy mi fán terem a gond, a szenvedés.

Egy hetet töltött köztük s Pápára indult.

Három napi gyaloglás után Pápán volt s egyenesen Orlay lakására ment, aki egy urasági szakácsnál lakott.

Amikor Soma hazajött az iskolából, a szakács felesége e hirrel fogadta:

— Valami katona keresi az urfit.

— Szervusz Soma! — kiáltotta felugorva székéről Petrovics s még mielőtt a meglepett deák kicsodálkozhatta volna magát, az edzett katonakarok amúgy Isten igazában megropogtatták az oldalát.

— Hogy kerülsz te ide? — kérdezte Orlay, rosszat sejtve.

— Csak nem gondolod, hogy dezentor vagyok.

— Én nem gondolom, — válaszolt habozva Orlay, — de az igazat megvallva, azt hirésztelték a soproniak, hogy megszöktél az ezredtől.

— Ejnye, a gézengúz kóficzhad — s ezzel orra alá tartá az obsitját.

— „Kívánsága szerint obsittal elbocsáttatott" — olvasta fennhangon Orlay. — Ah, hisz ez egészen más, — mondta megkönnyebbülve.

— És most itt vagyok, barátom, terv és czél nélkül s egy ideig itt is maradok a te nyakadon.

— Tudod mit, Sándor, iratkozzál be az iskolába. Van egy derék, Tarczy nevű tanárunk, nagyon szereti az irodalmat; ha néhány szép versedet bemutatod neki, szivesen közbenjár, hogy felvegyenek.

— Beszélj hát vele, nem bánom, ha felvesznek, akkor itt maradok, ha nem, úgy egyenesen hazamegyek. Nagyon vágyom már látni az édes anyámat.

Nemsokára Orlay néhány deáktársa is eljött látogatóba s este pohárcsengés, meg pipaszó mellett végleg megállapodtak abban, hogy az ifjú itt marad.

Fel is vették az iskolába rendkivüli hallgatónak azzal az igérettel, hogyha szorgalmas lesz, a jövő iskolaévben rendes tanulónak iratkozhatik be a philosophiai (VII.) osztályba.

Szállást Orlayék háziasszonyánál bérelt havi két váltóforintért. Ezért kapott egy földre vetett szalmazsákot, párnát és takarót.

Eljárt egy világtalan ref. paphoz, attól a felolvasásokért ebédet, egy fiskális periratainak másolásáért pedig néhány váltóforintot kapott.

Így hát megélhetése, úgy ahogy, biztosítva volt.

Szorgalmasan eljárt az előadásokra és sorsának eme jelentős fordulatát sietett megirni apjának is,

abban reménykedve, hogy szűkös helyzetén majd csak könnyít valamivel. Hanem az öregtől jó szónál és biztató igéretnél egyebet nem kapott.

A fiskálisnak meg kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy pontosan fizetett volna. A nyugalmazott lelkész vékony ebédje mellett pedig nézhette a csillagos eget.

A prókátor szűkkeblüsége megint csak elkeserítette. Aztán meg leczkeadással is biztatták, hanem bizony abból se lett semmi. Talán mert nagyon fanyarnak és érdesnek találták a komoly, obsitos katonát, vagy tán mert azt hitték, hogy nem nagyon ért a tudományokhoz

De meg az ifjú lelke is folyton csörölt-pörölt.

— Mit lézengesz itt, se kint, se bent, mint az ablakfa? Kövesd az én vágyamat, menj ismét színésznek, mert hasztalan habozol évekig a választúton, nem az lesz belőled, amit szüleid, hanem amit én akarok.

A tömeg ujjongó tapsa, a lázas arczok lelkesült éljenzése, a szinpadra dobott virág mámorító illata, a függöny előtt való diadalmas elvonulás, mindmind káprázatón fényes, ragyogó álomvilággal szőtte át a lelkét s minél jobban szeretett volna szabadulni tőle, annál jobban összebogozódott benne.

Három hó mulva már teljesen ráunt uj helyzetére.

Elhatározta, hogy ismét színész lesz. Katonafrakkját két forintért eladta egy házalónak, összeszedte néhány értéktelen apróságát, batyujába kötötte, aztán utnak indult.

Ámde a sok gyaloglás, ázás-fázás, koplalás nagyon megviselte s a vidám, gondtalan deáktanyáról sokkal szomorúbb helyre, a deákkórházba került.

Tiz nap mulva azonban felgyógyult és ismét visszatérhetett pajtásai közé.

A kórházban végkép elhatározta, hogy szinészszé lesz.

Szeberényi barátja hasztalan igyekezett lebeszélni róla.

Petrovics annál jobban ragaszkodott hozzá.

És hasztalan volt a többiek ellenvetése is, senki sem tudta megingatni elhatározásában.

Egy verőfényes tavaszi napon aztán kis batyuját hóna alá fogva, otthagyta Pozsonyt s megint gyalogszerrel méregette az országutat. Győrben hajóra ült s Pestre jött, ahol néhány napot töltve, kipróbált két csikóján Dunavecsére koczogott.

Késő este volt, mikor megérkezett s kopogtatott a pitvarajtón. Szive zugott, mint egy pörgettyü. A második kopogásra már nyilt a belső ajtó.

— Sándor, te vagy? — hangzott belülről édes anyjának örömteli hangja.

— Én vagyok, édes anyám.

Petrovicsné félretolta az ajtó reteszét s zokogva borult rég nem látott fia keblére.

Apja ezalatt világosságot gyujtott, s az ágyban felülve fogadta a fiát.

Sándor megcsókolta az öreget, aki elérzékenyülve vonta keblére.

— Hát ott hagytad Pápát? — csodálkozott az öreg.

— Ott, apám! — mondta elfogódottan az ifjú.

— De miért, ha már leráztad magadról a bakancsot, jobb lett volna, ha tanultál volna.

— De miből, édes gazdám, — vette fel a szót Petrovicsné, — hát nem tudod, hogy hányszor írt s mi egy garast sem tudtunk küldeni neki.

— Magam is jobban szeretnék tanulni, mint városról-városra, faluról-falura vándorolni, — mondta az ifjú.

— Befoglak a mesterségemre és punktum! — Szólt most fejét daczosan fölszegve az apja.

— Nem nekem való ez, édes apám.

— Miért nem, csak légy olyan becsületes, mint az apád és boldogulni fogsz. A jó iparos a jég hátán is megél, a fiskálisnak meg felkophatik az álla, ha nem ért a dupla krétához.

— Sokkal többet tanultam már, hogysem mészáros legyek. Nékem olyan pályához van kedvem, ahol dicsőség terem és ezt seholsem találhatom fel hamarább, mint a szinpadon.

— Ugyan, eredj ezzel az átkozott bogaraddal. A munka nemesíti meg az embereket, nem pedig a haszontalan irka-firka.

Az ifjú látta, hogy az öreget nehéz kizökkenteni a rég megszokott kerékvágásból, s nem firtatta tovább a dolgot, hanem lefeküdt abba a jó puha ágyba, amit szerető édes anyja vetett.

Másnap teljesen ujjászületve ébredt fel. Látta ugyan szüleinek szükös helyzetét, de még sem aggódott érettük, mert meg volt a mindennapiok.

Két hónapot töltött otthon. Kivette selmeczi bizonyítványát s elhatározta, hogy az iskolaév kezdetén ismét Pápára megy, addig pedig szinészkedik.

A válás perczében az öreg Petrovicsné kötényébe temette az arczát és csendesen zokogott. Aztán kivett a zsebéből egy pár ezüst huszast.

— Nesze, édes fiam, — mondta omló könnyeit törülve, — tedd el ezt az utra és bocsáss meg, hogy nem adhatok többet, hiszen ha lehetne, a szivemet is pénzzé tenném érted.

— Tudom, édes anyám, de ne busuljon, eljön még az idő, amikor jobb sorsunk lesz.

Az öreg Petrovics, aki az ajtófélfához támaszkodva, némán nézte a megható bucsuzást, erősen

szítta a pipáját s úgy belepte a füst, hogy egyik sem vette észre a szemében csillogó könnyeket.

Hanem mikor elkoczogott a szekér a fiával, akkor kivette szájából a pipát, lement szobájába s egyet dörzsölve a szemén, ellágyultan sóhajtá:

— Be fáj a szivem azért a kölyökért.

Egyszerű, de büszke és önérzetes férfi volt, hasonló az öreg tölgyhöz, melyet feketére perzselhet a villám, de földre nem sujthat.

Annál érzékenyebb volt a felesége. Mindjárt sírt, mint a záporeső. Azért is volt villámos felhő Sándor fiok lelke. A könnyekben enyhülő mély érzés az anyja, a csattogó, haragvó villám az apja lelkéből keletkezett.

Szabad volt megint, nem nyügözte nyugtalan lelkét az apai szigor. Egyedül állott a világban, de korlátlan ura saját akaratának. Ez kellett neki, koldusbot és függetlenség.

A somogymegyei Ozorára vetődött, ahol tagja lett Sepsi Károly vándorszinész truppjának.

De más volt az álom és más a rideg valóság.

A fészerekben a deszkákból összetákolt szinpadon legfeljebb az utczasuhanczokból alakított néma csoportozatban jelenhetett meg és hatalmas szinpadi mennydörgések helyett a szinlapokat körmölte s azok széthordásával bizták meg.

A direktor nyers volt és hébe-hóba lökött neki egy-két garast.

Most látta, mily óriási különbség van a festett és az igazi világ között. Most látta, mily roppant távolság választja el az igazi művészetet a kontároktól, a tehetségtelen és faragatlan fatuskóktól, akik gőgősen hordozzák üres fejüket.

Sanyarú helyzetében csak az a tudat vigasztalta, hogy a nagy szellemóriás Shakespeare Vilmos is az előkelő urak lovait tartotta eleinte a szinház

előtt. Ez még lealázóbb volt talán, mint a szinlaposztás és mégis világhirre emelkedett. A kiváló szellemek össze nem törhetnek végkép a nyomor bénító igája alatt.

A társasággal Szegzárdra ment, s mikor innen is tovább vitték a sátorfát, ő hordta szét a bucsucédulákat. Rongyos csizmában, kopott ruhában, esővert, szinehagyott kalapban állított be az urakhoz, akik közül bizony nem egy üres kézzel bocsátotta el.

De akadt a városban egy Auguszt Antal nevű földesúr, akinek megesett a szive a nyomorgó ifjun s egy ezüsttallért csusztatott markába.

Végtelen örömmel fogadta ezt a pénzt a szegény ifjú. Halvány tüzű szeme szinte fellángolt a boldogságtól.

Rohanva futott az utczára s ott jobbra balra forgatta, nézegette a tallért, majd meg lehajolt a földre s elkezdte pengetni a kövön, mintha kételkednék benne, hogy csakugyan ezüst-e. Tündércsengettyünél szebb volt a csengése. Egészen ujjáteremtette az ifjú komor, életunt lelkét.

Ebből vehet magának ócska ruhát s még marad is belőle valami. A direktortól ugyse várhatott egy fityinget se, mert neki magának sem volt.

A társulat valósággal inségbe jutott s csak nagynehezen tudtak Szegzárdról Simontornyára vergődni.

Az ifjú követte őket, de a függönyt és diszleteket, sőt még a szerepkönyveket is ott fogták zálogba, úgy, hogy Simontornyán már csak egy urasági vendéglő ivószobájában üthették fel a sátorfájukat s padokból meg asztalokból tákolták össze a kisértetiesen recsegő szinpadot, a szinfalakat és a függönyt meg tarka-barka asztalkendőkből és lepedőkből férczelték össze.

Az előadás is kétségbeejtően silány volt; itt már az ifjú is fölléphetett a „Peleskei nótárius"-ban s mivel nevetségesen csekély számban voltak, egymásután három különböző szerepben mutatkozott be.

Rá is unt hamarosan e kódorgó ripacs hadra, s az iskolaév kezdetével kezébe véve a vándorbotot, Pozsonyba, majd Pápára ment, ahol aztán be is vették az iskolába.

Pozsonyi rövid tartózkodása alatt megint gazdagabb lett egy fájó csalódással.

Költeményeit gondosan letisztázta s a kis füzetet vérmes remények közt vitte el egy pozsonyi könyvkiadóhoz, aki azonban szóba se állott a teljesen ismeretlen ifjuval.

A huszonnégy oldalból álló kis füzetet aztán Neumann Károly barátjának ajándékozta, aki azt évtizedeken át kegyelettel őrizte, s utóbb a Nemzeti Muzeumba került.

Az ifjú a VI-ik osztály tantárgyaiból sikerrel vizsgázott s felvették a VII-ik osztályba. Ez az iskolai év döntő befolyással volt az ifjú egész jövőjére.

Május 1-én (1842) néhány költeményét gyönyörüen lemásolta, aztán senkinek sem szólva elküldte Bajza Józsefnek, az Athenaeum finomlelkű s hirneves szerkesztőjének.

Lázas kiváncsisággal várta az eredményt. A szerkesztőnek megirta, hogy ha csekély munkácskái a megjelenésre érdemesek, kéri őket az Athenaeumba felvenni. A pár soros levél alá a saját nevét irta, nem titkolva el azt sem, hogy „tanuló".

Mintegy másfél hét mulva aztán első verse : „A borozó" megjelent az Athenaeumban.

A nyomtatott vers láttára örömének első mámorában azt hitte, hogy most már nyitva áll előtte

a dicsőség kapuja s nem kell egyéb, mint felgyalogolnia Pestre és ott bemutatkoznia Bajza Józsefnek.

Ő, aki látta a sasröptű elme első fényes szárnycsapását, pártfogásába veszi, ad neki szállást és kenyeret, ő pedig dalol érte, mint az erdők ezüsthangú csengettyüje, a bús fülemile.

Hanem eszébe jutott, hogy ő még az iskolákkal sincs készen s mit fognak mondani Pesten, ha megtudják, hogy ő még nem is iskolázott ember.

Mind nagyobb szorgalommal feküdt tehát neki a tanulásnak, otthon pedig éjszakákon át virrasztott, olvasgatta kedvencz költőit, eltünődött himes rimruhába öltöztetett eszméiken, emlékébe véste, elméjében ujra átformálta s ha megihlette lelkét, behunyta a szemét s mire fölnyitotta, készen volt abban a csodás és láthatatlan szellemi műhelyben egy-egy uj költemény. Az ifjú ilyenkor felugrott ágyában, vidáman csettegtetett ujjaival s nagy, sörtés, bozontos üstökét megrázta, mint a sas a fa koronáját, ha nyilsebesen elcsap fölötte.

Szűk és hosszú szobájuk volt s ketten lakták rokonával, Orlayval. Elválaszthatatlan barátságot kötött Jókai Mórral, ki akkor még festőnek készült s képeket festett ama beszélyekhez, amiket Orlay irt. Meleg baráti szeretetébe fogadta Kozma Sándort is, aki lelkesedett a költészetért.

Horváth Istvánnál kosztot kapott Lenke leánykájának tanításáért s így csak ruházatáról kellett gondoskodnia. Erre azonban nem igen tellett csekély keresményéből s így továbbra is nagyon kopott maradt a külseje. Gyakran katonasapkáját vette fel s iskolatársai ezért rendesen csak bakának hívták egymás között.

Sorsa tűrhető volt, de csakhamar mostohábbra fordult a kis Horváth Lenke váratlan halálával.

Kosztot nem kapott többé s csak az irodai munkákért járó néhány váltóforintból tengődött. Ezentul a seniornál ebédelt, amiért hat váltóforintot fizetett. Néha adós is maradt, de a senior szivesen hitelezett neki, mert a ritka becsületességű ifjú, mihelyt pénzhez jutott, rögtön megfizette tartozását.

Az iskolai év közeledtével pályadijakat tüztek ki lirai és balladai költeményekre s az ifjú mindkettőre pályázott. E pályázaton érintette homlokát az első babérág. Két balladát küldött be a 2—2 aranyas pályadijra s az egyikkel dijat, a másikkal dicséretet nyert. „Szín és való“ czimű költeménye nyerte a két aranyat, „Lehel“ czimű balladáját pedig megdicsérték s érdemkönyvbe igtatták.

A záróünnepélyre, melyet a megyeháza nagytermében tartottak, lázasan készült az ifjú.

Orlay beszélyéből kellett mutatványt felolvasnia, s ezenkivül még két verset is szavalnia

Az ünnepnap reggelén egy sárgarézgombos, sötétzöld dolmányt, fekete mellényt, nadrágot s vikszos csizmát Kozma Sándor kerített neki.

— Úgy festek benne, mint egy nagyságos urfi, — szólt nevetve az ifjú.

A terem elején hosszú félkörben székek sorakoztak, amiken előkelő asszonyok, leányok ültek, halkan beszélgetve, mögöttük nagy tömegben zsibongott az ifjuság, az emelvény körül pedig a tanári kar foglalt helyet.

A műsoron ötször szerepelt az ifjú.

A Liszt Ferenczről irt költemény elszavalása után csak udvarias és jóindulatu tapsok hangzottak föl, de mikor ujból megjelent az emelvényen fokossal, lobogós ingujjban, csikósnak öltözve s elszavalta a gúnyos tartalmu „Ólmos botok“-at, a közönség viharosan tapsolt.

Boldogan szállott le Petrovics az emelvényről.

Arcza sugárzott, bágyadt szemében fellobogott az öröm tüze.

Úgy tetszett neki, mintha álmodnék s a jövő fényes képéből egy ragyogó részlet villanna meg előtte. De még csak akkor volt igazán boldog, mikor annyi ember szemeláttára nemcsak Tarczy Lajos tanára, hanem gróf Esterházy Pál is kezet fogott vele, s elismerése jeléül egy aranyat ajándékozott neki.

Büszkén vonult ki az ifjusággal a megyeház nagyteréből, ahol első sikerét aratta.

Ez ünnepi ülésen mindkét költeményét felolvasták s ezeket is perczekig tapsolták.

Pajtásaival ezután részt vett a deáklakomán s a hét aranyból, amit ő, Jókai és Orlay Soma nyertek, közösen egy aranyat költöttek.

Rövid boldogság.

Zsebében aztán a szép bizonyítványnyal hazaindult a nagy szünidőre s rokona Orlay is elkisérte Dunavecsére. Szülei végtelen örömmel fogadták s édes anyja nem győzte eleget dicsérni, amidőn bizonyítványát megmutatta. Az öreg Petrovics is gyönyörködve nézte a jó osztályzatot s most már bizni kezdett fia jövőjében.

Hát még mikor Orlay elbeszélte a képzőtársaság ülésein aratott sikereit s az ifjú megmutatta neki a két aranycsikót, akkor volt még csak igazán boldog a szegény, sorsüldözött öreg.

— No fiam, most már hiszem, hogy ember lesz belőled, — mondta pipáját nyomkodva az öreg Petrovics.

— Magam is azt akarom, édes apám, hogy örömük teljék bennem.

— Kedves bátyám, — szólt most Orlay, — Sándor egy-két év mulva pénzt is kaphat a verseiért.

— Ugyan, hagyd el öcsém, hiszen minden faluban ezrével terem a nóta, legények, leányok csinálják a mezőn, vagy fonóban, de sohase kapnak egy fityinget sem érte.

— Nem bizony, mert az ilyen nóta úgy terem, mint a mezőn a virág és elhal, mint a mezei vadvirág. Hanem amit Sándor ir, az elterjed az egész országban, mert azt az ujságok is hozni fogják.

— Az ujságok csak hires emberek munkáit közlik.

— Ugy, na lássa bácsi, akkor már a fia is hires ember, mert a legtekintélyesebb ujság, az Athenaeum nyomtatta ki a versét.

— Az én fiamét? — csodálkozott az öreg mészáros.

— Azét bizony; mutasd meg csak Sándor azt az ujságot.

Az ifjú elővette kendőbe bugyolált szegényes holmiját s kikeresve belőle az ujságot, átadta az öregnek, akinek egyszeriben derű sugárzott az arczán, amint a vers alatt észrevette a fia nevét.

A költeményt többször átolvasta, aztán mosolyogva mondta:

— Ficzkó, ez nagy baj, hogy annyira szereted az italt.

— Dehogy bácsi, — nyugtatta meg Orlay, — én még sohasem láttam őt becsipve.

— Nem-e, hiszen itt azt irja, hogy csak a bor istenét imádja.

— Szó sincs róla, édes apám, megiszom én

a bort, ha van, de nem busulok érte, ha nincsen, az eszemet pedig soha le nem iszom.

— Ne is igyál, fiam, — vágott szavába az anyja, — mert elveszett az az ember, akinek az ital az istene.

— Az a fő, hogy visszamenj az iskolába, — tette hozzá az öreg Petrovics.

— Okvetlenül visszatérek Pápára.

— Hanem engedje meg kedves bácsi, hogy a szünidő hátralevő részét nálunk tölthesse.

— Ha szivesen látják s neki is kedve van, hát semmi kifogásom sincs ellene, — mondta az öreg, aki sürün szopogatván a bort, törődött arcának széles barázdáit rózsaszinű levelekkel födte be a mámor.

Tiz nap mulva tehát a két ifjú egy paraszt-szekéren elindult Mezőberénybe, Orlay otthonába.

Mielőtt bucsut vett szüleitől, a két aranyat e szavakkal nyujtotta át édes anyjának:

— Fogadják el, hátha ez hoz szerencsét a házba.

A szelid, bánatos tekintetű asszony alig tudott szólni a megindulástól, csak nézte a fiát azzal a gyöngéd, feledhetetlen pillantással, amelyben az ég jósága és áldása tükröződik. Aztán remegve vonta az ajkához fiának homlokát, megcsókolta, czirógatta, simogatta, mint öklömnyi korában s jóságos hangon mondta:

— Csak tedd el fiam a két aranyat, szükséged lehet rá.

— Nekem nem kell, édes anyám, jobb helye lesz itthon.

De hiába volt minden ellenvetés, nem tudta rátukmálni a két aranyat.

Mezőberényben a szünidő hátralevő részét vidám hangulatban, kedélyes szórakozások és kirándulások

közt töltötték s egyszerre csak azon vették észre magukat, hogy a nagy vakációnak vége volt s vissza kellett térniök Pápára. Utját a költő Tisza-Füred-felé vette, hogy megláthassa a Hortobágyot. Ez a festői tájkép sugallta aztán a „Hortobágyi korcsmárosné“ czimű dalát, melyben először csendül meg a tiszta népies hang. Meglátogatta a szülőföldjének fogadott Kis-Kunságot és Szabadszálláson irta „Hazánkban“ czimű költeményét, amely első verseskönyvének élén jelent meg, s először az Athenaeum közölte *Petőfi Sándor* név alatt.

Ettől fogva uj korszak kezdődik a költő szenvedésteljes pályáján. Magyar szive, honszerető lelke magyar nevet kivánt s már előbb többféle magyaros hangzásu álnevet használt. Már Selmeczen Örömfi Vidornak irta nevét egy Szeberényinek ajándékozott könyvben. Mint színész előbb Rónai, utóbb Borostyán név alatt szerepelt. Azután Sólyom Sándornak, meg Pönögei Kis Pálnak irta magát, de tiszta magyaros nyelvérzéke végre is Petrovics magyar fordításában Petőfiben állapodott meg s ezt a nevet tette világhirűvé halhatatlan költeményeivel.

Ujra színész lesz.

Szabadszállásról megint ellátogatott szüleihez s ott ismét egy pár boldog napot töltött.

Szülői titkolták előtte, hogy mily nehéz gondokkal küzködnek s igérték, hogy segíteni fogják, de a költő látva nagy szegénységöket, így irt Orlaynak, midőn minden kilátás nélkül elhagyta Pápát.

„Lelkiismeretem nem engedi, hogy nehéz keresményökből csak egy garast is elfogadjak.“

Mert a sorsüldözött ifjú, midőn Pápára érkezett, hasztalan mozdított meg minden követ, hogy szerény megélhetését úgy ahogy biztosíthassa.

Horváth István ügyvéd az iskolaév végén azzal az igérettel vett búcsút tőle, hogy ismét alkalmazni fogja, de szavát nem tartotta meg, Petőfi helyett egy rokonát dugta be az irodába.

Az ifjunak tehát nem volt más választása, mint vagy pajtásainak kegyelemkenyerére szorulni, vagy pedig bucsút venni az iskolától.

Most már belátta, hogy a sors ellen küzdeni hasztalan, az ő iskolai pályájának örökre vége.

De csak nehéz lelki vívódás után szánta rá magát, hogy végkép szakit az iskolaélettel. Szeberényihez irt levelében fenékig kiönti lelke keserűségét s a váratlan csalódás fölötti szomoruságát.

— Feljöttem — ugymond — Pápára; feljöttem, hogy örökre elhagyjam az iskolát. Engem rettenetesen üldöz a sors. Egy borzasztó mélység előtt állok, melyet átlépnem kell s e lépéssel talán két szivet (szülőimét) repeszték meg. S mégsem tehetek máskép. Lásd barátom, színészszé kell lennem, kell, nincs semmi menedék; szülőim nem segíthetnek s Pápán nincs semmi alkalmam, melylyel a nyomorult filléreket életem tengetésére megszerezhetném. Most már harmadszor leszek színészszé. Lássuk, mit ad a végzet. Mondjam-e, hogy nemcsak a mindennapi kenyér keresése a czélom, (mert úgy kocsissá vagy béressé lennék, s bizonyosabb kenyeret ehetném), hanem, hogy magasabbra törekszem s a czélt szemem elől soha elveszteni nem fogom. Művész és költő! Barátom, mint hevülök. De már rég meg van mondva, hogy én középszerű ember nem leszek: aut Caesar, aut

nihil! (vagy Caesar, vagy semmi!) Ne nevess ki, barátom, ha bolondokat beszélek . . .

Alig tette ki lábát Pápáról, a képző társaság tagjai, akik nagyon meg voltak elégedve tavalyi sikeres működésével, azt indítványozták, hogy Tompa Mihály sárospataki deákkal együtt tiszteletbeli taggá válaszszák, ami november 12-én meg is történt.

Ez a szép erkölcsi elismerés volt az utravalója, amidőn könnytől fátyolozott szemmel bucsút vett Pápától s keresztül vágva a Bakony rengetegén, Székesfehérváron állapodott meg, ahol Szabó József társulatánál lett segédszinész, Borostyán Sándor név alatt.

„A párisi naplopó"-ban lépett föl először s ezután irta „Első szerepem" czimű költeményét.

Azonban csak egy kunsági barátjának köszönhette, hogy első fellépte után el nem bocsátották. A rendezőt ugyanis nem elégítette ki se hangja, se játéka, de főkép reszelős orrhangja ellen volt komoly kifogása.

Talán még Szuper Károly földijének közbenjárása daczára is elbocsátották volna, ha a súgó véletlenül meg nem betegszik s ő derekasan meg nem állja helyét a súgólyukban. Az igazgató ekkor még fizetésjavitást is igért neki, ha tovább is megmarad.

Sorsa nyomoruság, koplalás és szenvedés volt itt is. Huszonnyolcz váltóforint fizetése lett volna, de azt se kapta meg.

Nemcsak koplalni volt kénytelen, de még szállását sem tudta fizetni, amit egy szinésztársával osztott meg. A társulatban pedig egyre nagyobb lett a viszálykodás, mely mindjobban elmérgesedett s a végleges felbomlás, amit a közönség közönye is siettetett, már csak napok kérdése volt.

És ő tél derekán ott állott ruha, meleg felöltő, czipő, szóval minden nélkül. A tizenkilencz éves ifjú e végső szorultságában régi iskolatársaihoz fordult Pápára, szivreható levélben kérve Domanovszkyt, hogy ne hagyják elveszni s gyüjtsenek számára vagy tiz pengő forintot, amiből legalább ruhát szerezhet magának.

A jólelkű fiuk: Domanovszky, Kozma, Lantay, Kerkápoly (a későbbi miniszter) és Orlay gyorsan össze is adták a tiz pengőt és elküldték a nyomorgó költőnek.

Leirhatatlan az az öröm, amely besugározta sárga, szenvedő arczát, amikor a posta meghozta neki a tiz forintot. Kifizette a szállását, azután az ócskásnál egy pár ruhadarabot vett, a maradékpénzt pedig félretette, hogy csak akkor vegye elő, ha már minden kötél szakad.

Szerencsére a társulatba uj reményt öntött az alispán, aki százon felüli bérletet gyüjtött s igy sorsukat egy hónapra biztosította. Petőfi is megkapta gázsiját s ez késztette arra, hogy felránduljon Pestre és meglátogassa régóta bálványozott költőit, a nagy Vörösmartyt és Bajzát, az Athenaeum szerkesztőjét, kinek lapjában deczember 4-én jelent meg „Bujdosó“ czimű költeménye.

A két költő szeretettel fogadta a kezdő pályatársat s Vörösmarty meg is dicsérte népies hangjáért.

Pesti utazása karácsonyra esett s látogatásáról nagy elragadtatással irt Szeberényi barátjának.

„Vörösmartynak — irta e levelében — szembetüntek verseim s amint Bajzától hallám, ő a Petőfi név alatt valami régibb irót vélt rejleni. Fél napot tölték a régtől tisztelt, szeretett két férfi körében. Boldog fél nap!“

Képzelhetni, mily nagy volt öröme, hogy a nemzet legnagyobb költőjének is feltüntek versei.

Mire visszatért Fejérvárra, a társulat, mely megint nyomorba jutott, már oszlófélben volt.

A megmaradtak, köztük Petőfi és Szuper, még egy hétig játszottak, aztán Kecskemétre indultak. Sűrű havas eső s hideg szél verte őket az egész uton. Az elhanyagolt és felázott országuton sokszor tengelyig süppedtek a sárba s gyakran maguknak kellett kihuzni a mély kátyuból a megrekedt kocsikat.

Szabadszálláson Petőfi és Szuper, a két kun fiú, kedvére kimulatta magát s másnap bekoczogtak Kecskemétre, ahol Jókai és Ács Károly tanult.

Petőfi nyomban fel is kereste Jókait, aki ekkor dolgozott első drámáján: „A zsidó fiú"-n, melyet Petőfi tisztázott le s Jókai az akadémián dicséretet nyert vele.

A három jó barát sok víg órát töltött együtt. Felolvasták és birálgatták egymás műveit.

A költő sorsa azonban itt se változott. Sokat nélkülözött, a telet vékony vászonkabátban huzta ki s még szerencséje volt, hogy enyhe idők jártak s így nem vette meg az isten hidege.

A közönség is gyéren járt a szinházba s az osztalékból vajmi kevés jutott neki. Diszletek és szinházi kellékek dolgában nagyon szegény volt a társulat s Petőfi, midőn kardos szerepben kellett föllépnie, az üres kardhüvelybe egy furkósbotot dugott s úgy jelent meg a szinpadon.

A szereplők észrevették a hüvelyben lógó fütyköst s nyilt szinen hangos hahotára fakadtak.

A nevetés átragadt a közönségre is s kis hija volt, hogy le nem kellett ereszteni a függönyt.

E miatt a szinházi biróság öt forint birságra itélte, az igazgató azonban a büntetést elengedte.

Petőfi mindent elkövetett, hogy csekély osztalékát fölemeljék s hosszas unszolás után kivitte,

hogy előadás közben elszavalhassa az „Ólmos botok"-at.

A tanuló ifjuság az Athenaeumból már ismerte Petőfit, nagy számmal tódult az előadásra s a költőt zajosan megtapsolta. Petőfi aztán eme sikerre hivatkozva, kérte osztalékának fölemelését, de ezt a gyülésen megtagadták.

Fájdalmasan esett ez az inséggel küzködő költőnek.

Ki is fakadt társai ellen s főleg a rendezőre volt dühös, aki arra kényszeritette, hogy a karban énekeljen, holott sem kedve, sem hangja nem volt hozzá.

Ő azonban még mindig hitte, hogy kitartó szorgalommal és folytonos tanulással szinészszé fejlődhetik.

Épp ezért kétszeresen fájt neki a mellőzés s midőn végre „Lear király"-ban a bolondot játszhatta, magánkivül volt örömében. Éjjel-nappal tanulta szerepét s ezt választotta jutalomjátékául is.

Ügyes alakítása tényleg meg is lepte a szinészeket, de az előadásból mindössze tiz váltó forint jutott neki, ami végtelenül leverte, mert ebből remélte megfizethetni tartozásait.

Elhatározta, hogy Pozsonyba megy, ahol az országgyülés megnyitása alkalmából előkelő szintársulat fog játszani.

Ő hordta ki Kecskeméten is a szinlapokat s hogy adósságaitól szabaduljon, egy kis füzetet akart kiadni, amelybe Jókai és Ács is igért egy-egy elbeszélést, ő pedig egy versét közölte volna.

A censor azonban „Disznótorban" czimű verse miatt nem engedte kinyomatni a füzetet.

Ács elment a censorhoz, hogy megtudja, mi kifogása van a humoros vers ellen.

A vén könyvmoly, akinek kettős pápaszemmel

volt megnyergelve az orra, összecsapta a kezét s felkiáltott:

— Hogy mi kifogásom van ellene? — ugyan amice, hogy kérdezhet ilyet? Hát hogy lehet oly borzasztó dolgot kívánni, hogy az ég gömböcz legyen és mi abban töltelék? Szörnyüség még elgondolni is, hogy én töltelék legyek egy gömböczben.

— De kérem, censor úr, — hisz ez tréfás vers, s a költői szabadság az ilyen hasonlatokat is megengedi.

— Beszélhet nekem, amice, holnap reggelig, engem ugyan sohasem fog kapaczitálni. Kinevetne a világ, ha ilyen botrányos dolgot ki engednék nyomatni.

Az ifjú e miatt csak irásban sokszorosíthatta a füzetet s úgy osztotta ki a szinpártolók között, akik néhány huszassal jutalmazták.

Bajzát innen is többször kereste fel leveleivel és verseivel. Szinésztársai nem akarták hinni, hogy ő ir az Athenaeumba Petőfi név alatt.

„Nem sokat törődöm velük, — irja Szeberényinek, — kik többnyire asini ad lyram". (Szamarak a költészethez.)

Háziasszonya megneszelvén, hogy távozni készül, hét váltóforintnyi tartozása fejében lefoglalta Pesten vett sötétzöld kabátját, amelyet csak ünnepélyes alkalmakkor vett fel.

A költő megijedt, mert ebben akart bemutatkozni a pozsonyi szintársulat igazgatójánál. Kérésre fogta a dolgot s végre is úgy egyeztek meg, hogy két rendbeli fehérneműjét és latin szótárát hagyta ott zálogba.

Ekkor Pestre ment s meglátogatta Bajzát, Vörösmartyt és Garayt. Mindegyiknél hagyott egy pár verset, aztán a Vörösmartytól kapott néhány forinttal Pápára gyalogolt, felkereste Orlayt és

többbi barátait, akik az ágról szakadt szegény ifjut felruházták s rongyos csizmája helyett egy lötyögős bő czipőt is keritettek neki.

Orlay szerint úgy esett nekik Petőfi váratlan érkezése, mintha a kéményből pottyant volna le. Szivesen megosztották volna vele mindenüket, de a nyughatatlan vérű ifjú nemsokáig maradt köztük. Mihelyt megtudta, hogy Fekete Gábor szintársulatot szervez, rögtön útnak eredt s Győrön át Pozsonyba érkezett, ismét csak két kipróbált csikóján.

Itt ujabb, lesujtó csalódás érte. Az ő kecskeméti szinigazgatója is Pozsonyba tartott s Fekete annak tagjait is kénytelen volt szerződtetni, hogy a bevétel meg ne oszoljon.

Igy tehát őt már be nem fogadhatta. Pedig a költő ebbe vetette minden reménységét. Most aztán nagyon sanyarú napok szakadtak rá.

Napestig lótott-futott, hogy valami alkalmazást kapjon.

Végre is a Záborszky által szerkesztett országgyülési tudósítások másolására fanyalodott.

Száraz és lélekölő munka volt ez. Bajzának megható levélben panaszolta el kegyetlen sorsát. Elmondta, hogy a szellemi robotolásban, amelyért 25 garast kap naponta, a múzsa is kerüli. Ekkor küldte be hozzá „Távolból" czimű megindító költeményét, melynek végszakában bánatát titkolva, ekkép jajdul fel:

Szép hazámba ismerősök mennek,
Jó anyámnak tőlük mit izenjek?
Szóljatok be földiek, ha lészen
Utazástok háza közelében.

Mondjátok, hogy könnyeit ne öntse,
Mert fiának kedvez a szerencse . . .
Ah, ha tudná, mily nyomorban élek,
Megrepedne a szive szegénynek!

Alig van a világirodalomban ennél egyszerűbb, de szebb és meghatóbb költemény.

Csak az nem törhetett meg annyi nyomor és nélkülözés között, aki oly látnoki ihlettel jósolta meg halhatatlanságát, mint ő „Jövendölés“ czimű költeményében, melynek utolsó szakában így kiált fel:

Anyám, az álmok nem hazudnak,
Takarjon bár a szemfedél:
Dicső neve költő fiadnak,
Anyám, soká, örökkön él!

Ezt még Kecskeméten irta a félig ruhátlan, kopott, szegény, vándorszinész, s a csodás véletlen most is uj bizalmat öntött elfásult, csüggedt lelkébe.

Csillogó májusi nap volt. A költő a Dunaparton sétált a hajóállomás közelében. A szőke habokat aranyfátyollal szőtte át a rezgő napsugár. Sokan sétáltak a parton, várták a pesti hajót. Egy daliás, díszmagyarban levő férfi harsány hangon Lisznyai nevét kiáltotta.

Az ifjú fölrezzent merengéséből. E név ismerős volt előtte, már sok verset olvasott tőle s kiváncsi volt reá.

A kiáltásra egy csinos, fiatal jurátus lépett elő, udvariasan üdvözölte a díszmagyar ruhás férfit s így szólt:

— Parancsoljon, tekintetes uram!

— Itt vannak málháinkról a czédulák, szíveskedjék kiváltani s beküldeni szállásunkra.

— Igenis, tekintetes uram, — felelte az ifjú, mire a díszmagyarruhás férfi mellette álló barátjával kocsiba ült, s a városba hajtatott.

Petőfinek nagyot dobbant a szive. Egy pillanat alatt átgondolta, hogy milyen szerencse lenne, ha

e fiatal költő révén megismerkedhetnék a Pozsonyba rándult irókkal.

Remegve, benső megindulással s kopott ruhája miatt irulva-pirulva lépett hozzá.

— Bocsánat, uram, ha zavarom, — szólt félénken, — ön Lisznyai, a költő?

— Igen, — felelt nyájasan az ifjú.

— En Petőfi vagyok.

— A költő? — kérdezte most viszont Lisznyai.

— Igen, — felelte örömmel Petőfi.

— Szervusz, kedves öcsém! — kiáltott lelkesülten Lisznyai, s megölelte a kopott, fakó arczu ifjút.

— Igen örvendek, hogy megismerhettem Lisznyai urat, — szólt még mindig zavartan Petőfi.

— Sohse urazz, öcsém, mi írók tegezni szoktuk egymást. Várj egy perczig, pajtás, kiváltom a két nógrádi követnek, Kubínyi Ferenczcnek és Huszár Károlynak a málháit, aztán gyere a szállásomra, hogy kedvünkre kibeszélhessük magunkat.

Kimondhatatlanul jól esett a költőnek ez a szives baráti fogadtatás.

Fanyar kedélye, fagyos szive egyszerre fölmelegedett s elhatározta, hogy irótársa előtt leplezetlenül föltárja nyomasztó helyzetét.

A Zöldfa fogadóban erre elmondta neki, hogy most az országgyülési beszédeket körmölgeti napi 25 garasért, de biz ebből se futja ruhára.

— Szerzek én neked ruhát, csak ne essél kétségbe.

— Kérlek, az a sziklakő, amelyet folyton csapkod a tenger hulláma, az se állt ki annyit, mint én a sors csapásaitól.

— Én csak azon csodálkozom, hogy ilyen sanyarú helyzetben is meg tud ihletni a múzsa csókja.

— Nagyon ritkán s ez is csak olyankor esik meg, amikor jóllakom a remény asztalánál.

— Az ugyan sovány ebéd, amit a remény ád.

— Ne hidd, pajtás; néha már csakugyan levert volna a nyomor, ha a remény nem tartotta volna bennem a lelket.

— Vigasztalódj, pajtás, majd bemutatlak a fiatal íróknak s ha azok felkarolnak, remélem, hogy türhetőbb lesz a sorsod.

— Nagy hálára kötelezel vele.

— Addig is, barátom, jőjj velem, szerzünk neked tisztességesebb ruhát.

Petőfi boldogan ugrott a kalapja után. Szive lázasan vert, szinte ugrándozott beesett mellében.

Vidáman követte költőtársát egy szabómesterhez, ahol uj ruhát vett neki Lisznyai.

Mikor az ifjú levetkőzött, Lisznyai észrevette, hogy fehérneműje is csupa rongy.

A szabónál egy szót sem szólt erről, de midőn a csinosan felöltöztetett Petőfivel az utczára lépett, megfogta a kezét s így szólt:

— Sándor pajtás, ne haragudj, de úgy látom, hogy neked fehérneműre is van szükséged.

Petőfi elpirult, lesütötte a szemét s szégyenkezve mondta:

— Bizony, pajtás, annak is nagy szükében vagyok, a jobbrendűt ottfogta kecskeméti gazdaszszonyom.

Lisznyai bevitte egy divatkereskedésbe, ahol fehérneműt is vett neki.

Mikor ezzel is készen voltak, Lisznyai karonfogta és sorra elvitte a fiatal költőkhöz, hogy bemutassa.

Igy ismerkedett meg Degré Alajossal, Berecz Károlylyal, Vachott Sándorral és Imrével, Kuthy Lajossal, Pompéry Jánossal, akik nagyobbrészt meleg szeretettel fogadták a legfiatalabb irótársat.

Csupán Kuthy fogadta hideg, nagyúri leereszkedéssel, ami az önérzetes költőt annyira bántotta, hogy ettől fogva soha sem közeledett hozzá. Legmelegebben fogadta Vachott Sándor.

De nem is tett annyit senki Petőfiért, mint ő. Bajza tért nyitott neki lapjában s ezzel utat tört a költő halhatatlanságához; de ha Lisznyai s ennek révén Vachottal össze nem hozza a sors, a lelke talán elvérzett volna a nyomorral való élet-halál harczban.

Hiszen akkoriban irta „Az utolsó alamizsna“ című költeményét, amelynek mintha minden betűje egy-egy véres könnycseppje lett volna szivének.

A költő sorsát senki nem siratta még meg ennél igazabban. Omlik belőle a könny, mint a végig beborult égből a zápor. A vihart is elaltatja a költői lant zenéje, de az emberi sziv oly kemény, hogy ez sem indítja meg s a lant fájdalmában ketté reped.

Évek mulnak, a koldus költő keze mint száraz ág nyul ki egy-két garas után. Ám eljő a részvét s megtudva kilétét, felkiált:

Örök dicsőség gyermeke!
Neved ragyog, miként az ég
Csillagsugáros éjfélen,
Mely egykor árván hangozék
Bámulja lantod a jelen.
Jövel tehát, jövel, cserélj
Bársonyt e koldús rongy helyett,
Borostyán koronázza főd,
Dús asztalnál legyen helyed.

Hanem a megtört, nyomortól megőrült költő már nem vágyik semmire, csak egy-két garasra.

Mert pénzre vár az asztalos,
Koporsómat csináltatom.

Akkor fakadt ez a fájdalmas sóhajtás a költő lantján, mikor minden utat elzárt előtte a végzet, hogy a maga emberségéből tarthassa fönn magát és el kellett fogadnia, hogy Vachott az irói körökben gyüjtést rendezzen számára.

Nem alamizsna volt ez, de a hajthatatlan büszkeségü költő mégis annak vette. Vachott azonban nemcsak anyagilag gondoskodott róla, hanem mint finom izlésü költői lélek, jó tanácsokat is adott neki, serkentve a népköltészetnek, eme teljesen elhanyagolt költői műfajnak mivelésére, nemesítve izlését, nyesegetve verseiben a fattyúhajtásokat, szóval segítő társa, buzdítója, komor kedélyének felderítője, valóságos nemtője lett.

Midőn pedig menyasszonyának látogatására Pestre rándult, itt bizalmas baráti és családi körben ujból 30 pengőt gyüjtött neki. Egyuttal felkérte Nagy Ignáczot, hogy bizza meg regényfordítással és segítse be a Nemzeti Szinházhoz.

Nagy Ignácz, aki ekkor a Kisfaludy-társaság megbizásából a „Külföldi Regénytár"-t szerkesztette, nemsokára irt is a költőnek, hogy ha Pestre akar jutni, kieszközli, hogy bevegyék a Nemzeti Szinházhoz s néhány hónapra fordítási munkát is ád neki.

Petőfi alig akart hinni a szemének. A szegény, lenézett, szerződés nélküli vándorszinész egyszerre a Nemzetihez jusson, ez több volt, mint amiről egyelőre álmodott.

Nem is ment, hanem repült tehát Pestre, hogy a halhatatlanság forrását végre megizlelje.

A halál küszöbén.

Nagy Ignácz két regény fordításával bizta meg. Az első kisebb regényért 100 váltóforintot, a második két kötetes regényért 400 váltóforintot kapott. Az előbbi „A koros hölgy", a második „Robin Hood" volt, s mindkettőt németből fordította. Pár hét alatt végzett velök, de nyugtalan lelkét ez a robotmunka nem elégítette ki, a Nemzeti Szinháznál pedig nem volt bátorsága fellépni s ezért megint utnak indult erősen megfogyott pénzével. Vett magának attilát, egy fekete öltözetet, néhány könyvet s azt egy uj ládába pakolta, aztán egy békésmegyei szekeressel Mező-Berénybe ment Orlay rokona látogatására.

Egy hetet töltött ott pompás hangulatban.

Majd Debreczenbe utazott, ahol Komlóssy szinigazgató felszólította, hogy lépjen be társulatába. Petőfi habozott, de az igazgató ama kijelentésére, hogy Debreczenből Nagyváradra, onnan meg Kolozsvárra mennek, örömmel állott be a társulatba.

November elején lépett föl először, de oly csekély sikerrel, hogy nagy meglepetésére Komlóssy azt kivánta tőle, hogy a karban is énekeljen. Ezt pedig csak a harmadrendű szinészektől kivánták, s a daczos ifjú rögtön kilépett a társulatból és egy kisebb társulathoz szegődött, mely Bihar-Diószegre ment.

Itt meglehetős szerepeket kapott, valamint a következő állomáson, Székelyhidon is. De november

24-én a szertehuzó társulat felbomlott, s a költő mindenből kikopva, sulyos betegen kénytelen volt visszamenni Debreczenbe.

A csontvázzá aszott, tifózus láztól kínzott költő itt véginségre jutott.

Székelyhidról metsző hideg szélben, csapkodó esőben, gyalog vánszorgott Debreczenbe. Láztól gyötört testét piszkos és vékony nyári öltözet födte; attiláját, fekete ruháját kénytelen volt e szellős rongyokért becserélni, hogy ráadásul néhány garast kaphasson.

Késő este, a kimerüléstől roskadozva, vergődött be Debreczenbe. Egész uton tünődött rajta, hogy hol huzhassa meg magát s mitevő legyen e népes városban, ahol egyetlen jó barátja sincs. A szemei majd leragadtak a fáradtságtól, az éhségtől, a testi gyöngeségtől.

— Istenem, — sóhajtott fel keserüen, egy palánkhoz támaszkodva, — ha a szabadban kell töltenem ezt az éjszakát, reggelre ki is terithetnek.

A szél zúgott, esőtől átázott, azután megfagyott ruhája kisértetiesen zörgött. A hideg felszaladt szivéig s mintha egy törött ablak lett volna rajta, beözönlött mindkét kamaráján, megdermesztve a reményt, az életkedvet s a dicsőség szétfoszló álmait.

Néhány lépést tett még, de úgy érezte, mintha jégszilánkok furódnának a bőre alá. Reszketett, fázott, míg ereiben forró ólmot kergetett a láz.

— Nem megyek tovább, — mondta végső elkeseredéssel, — jőjjön, aminek jönni kell.

Aztán leült egy lóczára, fejét az ég felé emelve, nézte a vörös szegélyü felhőket, amint egymást lökdösték, taposták az égen, akár csak az emberek egymást a földön.

Néha még hullott egy-két havas csöpp, de a

nagy sötétséget már meghasogatta köztük a feltörő csillagok fénye.

A költő fásultan hallgatta a rohanó szél harsogását.

— Mindegy már nekem, minek védekezzem ellene, a halál itt áll már mellettem, vállamon érzem csontujjait. Fojtson meg, minek kínlódjam tovább e rideg, önző és érzéketlen világban?

De most, mintha lépéseket hallott volna a sötétségben.

Kinyitotta a szemét s egy fiatal embert látott maga előtt

— Nini, hát te mit keresel itt, Sándor? — kérdezte a fiatal ember.

Petőfi felugrott s nyakába borult az ifjunak.

— Te vagy az, Berczi? — kiáltott örömmel, — igazán te vagy, no azt nem hittem volna, hogy ily késő éjszaka találkozunk.

— A jó barátokat éjjel lehet leghamarabb megismerni, — mondta az ifjú Pákh Albert, viszont megölelve őt.

— Igazad van, pajtás. A szerencsétlenség, a nyomor vigasztalan éjjelében lehet megismerni az igazi barátot.

— De honnan jössz ilyen szegényes állapotban?

— Messziről, nagyon messziről, pajtás. A boldogság széléről jöttem ide a halál küszöbére.

— Ugyan, ne tréfálj, hanem jer be hozzám s mondd el a jó meleg szobában, hogy mi történt veled?

Azzal az ifjú kulcsot vett ki a zsebéből, kinyitotta az utczaajtót s karonfogva bekisérte szerény szobájába a didergő Petőfit.

— Csodálatos véletlen, — mondta a költő a meleg kandallóhoz állva — hogy épp a te lakásod előtt akartam meghalni.

Pákh Albert összerezzent.

— Hogy beszélhetsz így, barátom?

— Már én úgy se viszem soká, de legalább az vigasztal, hogy lesz, aki eltemessen.

Ezt annyi fájdalommal és keserüséggel mondta, hogy ifjú barátja szemébe könnyek szöktek.

— Beteg vagy, Sándor? — kérdezte részvétteljes hangon.

— Halálos beteg, — válaszolta Petőfi. — Olyan vagyok, mint a sarkaiból kiszakadt ajtó, egy szélroham jön és ledől.

— De mid fáj, barátom?

— Mindenem s legfőképpen a lelkem.

— Valami nagy csapás ért talán?

— Nem ért nagyobb, mint már annyiszor, hogy kenyér nélkül maradtam, mert társaságunk feloszlott; csakhogy eddig egészséges voltam, mint a vas, most meg nagyon beteg vagyok, zörög rajtam a csont s alig van jártányi erőm.

A költőt most fuldokló köhögési roham lepte meg.

— Alaposan meghültél, Sándor; no de ha csak ennyiből áll a bajod, azon könnyen segít egy kis patikaszer.

— Rajtam már csak egy patikaszer segít: a szemfedő.

— Miért e sötét hangulat? Hiszen te már megszoktad a szenvedést.

— Igen, mindent megszoktam, ami csak könynyet facsarhat az ember szemébe. Ámde mikor már azt hittem, hogy a sors verése megszünt, akkor ismét seregestül bocsátja rám a csapásokat, ezt elviselni még egészséges testnek is bajos, nemhogy az ilyen összetört szervezet kibirná, mint az enyém.

— Édes Sándor pajtás, ne essél kétségbe,

magam is csak szegény nevelő vagyok ugyan s ezt a kis szobát azért kaptam, mert tanítok érte; hanem igérem neked, hogy el nem hagylak s megosztom veled az utolsó falatomat is.

A költő meghatottan ölelte dobogó szivére a jólelkű ifjút.

— Különös, barátom, — szólt elérzékenyülve — én nekem az Isten mindig akkor nyujt le mentő kezet, amikor már azt hiszem, hogy el kell pusztulnom. Ha te most baráti szivedbe nem fogadsz, reggelre talán halva találtatok volna a kaputok előtt.

— Várj csak, mindjárt keritek egy kis ennivalót, meg egy itcze bort, aztán lefekszel az én ágyamba s holnapra már kutya bajod sem lesz.

Pár napot töltött Pákhnál, s dermedt kedélye kissé ismét felengedett. Hű barátja pénzt és ruhát adott neki s mig némileg magához tért, szűk szobácskáját is megosztotta vele. Ekkor azután kiment a városba s özvegy Fogas Józsefnénál fogadott szállást.

Az idős, nemeslelkű asszony jegyszedő volt a szinháznál s lakása a kórház mellett feküdt, amelynek jégvirágos ablakából éppen az akasztófára nyílt kilátás.

Meg is jegyezte rá a bús kedélyü költő:

— Én ugyan jó szomszédságba jutottam. Egyik felől temetést, a másik felől akasztást láthatok, no de legalább nem unom el magam.

Ilyen szomorú környezetben irta a „Temetésre szól az ének" czimű remek költeményét, melyben oly egyszerüen s mégis oly megrázó fenséggel fejezi ki a halálvágyát.

Amikor jobban lett, első dolga volt a kollégiumba menni, hogy néhány diákkal megismerkedjék, azok bemutassák a könyvtárnoknak s könyveket kaphasson kölcsön.

Sokat didergett itt a fütetlen szobában. Amig dohányra telt, a pipája mellett melegedett, de aztán arra sem futotta, hogy abba a kis cserépkályhába begyujthatott volna. Ekkor azonban az az öröm érte, hogy a posta 15 forintot hozott neki Bajza Józseftől.

Petőfi boldogan dugta a zsebébe ezt a pár forintot. Örömében alig találta helyét. Ez volt az első tiszteletdij verseiért. Szerette volna eltenni emlékül, mint gyermekének első ruháját az édes anya, de más helye volt annak a pár garasnak.

Nyomban adott belőle a háziasszonyának is. A többivel aztán elment a deákok közé, boldogan mutogatta nekik Bajza levelét, aztán borral öntözgette örömének ritkán fakadó rózsáját. A deákok előtt egyszerre nagyot nőtt a tekintélye. Hozatták a bort nyakra-főre, s annyit ittak, hogy alig találtak haza.

Petőfi elszavalta nekik „A szerelem“ czimű, Debreczenben irt költeményét, ami annyira megtetszett az öreg, tógás deákoknak, hogy vállukon is meghordozták.

Ez még jobban növelte önérzetét, irói hiúságát, csupa tüz, hév és boldogság volt könnyen gyuló szive, s amidőn hazafelé ballagott, folyton eszmék és rímek csengtek-bongtak a fejében.

— Most valami nagyot kell alkotnom, — mondta magában, kezével a csillagok felé csapva, mintha csak az égi magasságból akarna szikrát hozni.

Másnap aztán becsukta az ajtót, Fogasnét megkérte, hogy ne háborgassa, mert rosszul érzi magát s a csendes kis lakásban, a boglyas kemencze párkányára könyökölve, megirta halhatatlan költeményét, a „Honfi-dal“-t.

Nem hiába éltették a víg deákok pohárcsengés, meg csengő dal mellett a hazát. Az ifjú költő lángszelleme érezte, hogy mindent megéne-

kelt már, csak éppen lelkének lelkét, a drága hazát nem. És amint ez a víg baráti körben, hol összeütött poharak zenéje mellett, mámorosan éltették a hazát, a szabadságot, villámlobbanásként átczikázott lelkén, rögtön megfogant szivében az eszme, melyből másnap már kipattant egy fenséges, örökéletű költemény: a „Honfi-dal".

A legközelebbi összejövetelnél már ezt szavalta el s a deákok össze-vissza csókolták érte.

Özv. Fogasné asszony, amennyire nagy szegénységétől tellett, hűségesen viselte gondját s hébehóba egy kis meleg étellel is megkínálta.

Hálásan is emlékezett reá s 1847-ben, amikor már az egész ország kedvencz költője volt, ezt irta Utileveleiben Kerényihez:

„Az 1843/44-iki telet e kövér városban (Debreczenben) húztam ki, éhezve, fázva, betegen egy szegény, de jó öreg asszonynál; az Isten áldja meg. Ha ő gondomat nem viselte volna, most e levelet a másvilágról irnám hozzád. Olyan elhagyatott kis vándorszinészfiú voltam, kire se Isten, se ember nem nézett, nem ügyelt."

Pipáján kivül azonban még más is melegítette a költőt Debreczenben.

Mihelyt lábra állott, tüstént eljárogatott a szinházba és sokat forgolódott a szinészek között. Az egyik fiatal művésznő nagyon megtetszett neki s ha szivét nem is borította lángba, mégis melegen érdeklődött iránta s a fiatal leánykának tüzes pillantása több szép dalának volt a gyujtószikrája. Talán ez is volt az oka, hogy az ifjú olyan viszontagságok között se kivánkozott el Debreczenből.

Maga is bevallja: „Nem megyek én innen sehova" kezdetű versében, hogy akkor se menne el Debreczenből, ha sorsa a mostaninál is mostohább lenne, mert:

Fa vagyok én, lelkem a gyökér,
Gyökér nélkül a fa meg nem él
S hogy téphetném azt ki földéből,
Ide való rózsám szivéből.

Az ideál emléke azonban hamar elmosódott szivében. Nem is maradt meg más belőle, mint a keresztneve. Matildnak hivták, legalább a költő hozzá czimezte egyik versét. De nagy érdeme, hogy oly szép költemények írására ihlette, mint „A virágnak megtiltani nem lehet", „Sikos a hó", „Nem ver meg engem az Isten" stb.

Más tekintetben is nagyon gyümölcsöző volt ez a debreczeni tél. Ott tanult meg francziául s kezdte olvasni Hugó Viktor és Beranger költeményeit.

Eddig irt verseit is itt tisztázta le az ő gyöngybetűs irásával egy zöldes fakó papirosból összevarrt könyvbe s ezzel akart fellépni az irodalomban.

Ebbe vetette minden reménységét; ennek akart kiadót keresni Pesten s ennek megjelenéséhez és sikeréhez kötötte egész jövőjét. Egyszerre akart pénzhez és dicsőséghez jutni vele.

Pákh barátjával keményen összezördült, de csakhamar kibékültek s ennek emlékét őrzi A végszó *⁎*-hez czímű remek költeménye. Egy napon aztán így szólt barátjához:

— Tudod-e pajtás, hogy itt akarom hagyni Debreczent?

— Hallottam, de abból semmi se lesz. Várj még egy pár hétig, majd ha kitavaszodik, akkor menj el innen.

— Akkor már rég Pesten akarok lenni.

— Aztán mit csinálsz ott?

— Amit itt, barátom, koplalok, verset irok és reménykedem a szebb jövőben.

— Azt itt is megteheted. Pár hónap mulva én is Pestre megyek, hát együtt indulhatnánk.

— Oly soká nem várhatok s ha egy-két hétig még maradok is, azt csak azért teszem, hogy hátha addig pénzt szerezhetek valahonnan, hogy kifizethessem adósságomat.

Két hét mulva ismét Pákhnál volt Petőfi s arra kérte, álljon jót érte Fogasnénál. Pákh megtette s a következő kötelezvényt állította ki:

„Én, Pákh Albert, kötelezem magamat azon esetben, ha Petőfi Sándor 150 forintnyi tartozását Fogasné asszonyomnak 45 nap alatt le nem fizetné, ez összegig kezességet vállalni s azt helyette lefizetni.“

Amidőn aztán Petőfi a kötelezvényt átadta Fogasnénak, Pákh így szólt Petőfihez:

— Lásd, aláirtam, mert benned bizom, de nem bizom körülményeidben; miből reméled megfizetni adósságodat? Számítást kell tennem és készülnöm, hogy miből fizetem meg, ha te csalódnál.

— Ne búsulj pajtás, — mondta Petőfi csillogó szemekkel a zöldesszürke füzetre mutatva. — Pénzt ér ez, barátom, ebben viszem Pestre legjobb költeményeimet.

— És ha nem kapsz érte?

— Valami benső szózat azt súgja nekem, hogy szerencse mosolyog reám Pesten. De ha ujból üldözne is a sors, akkor is előteremtem azt a pénzt s idejére megküldöm neked.

Másnap reggel aztán ködös, nedves, hideg időben, homályos szürkeségben érzékeny búcsút vett Fogasnétól s oldalán a költemény-füzetet rejtő vászontarisznyával, kezében egy ólmos bottal, elindult a hosszú pesti útra.

Szomorú vándorlás volt ez a hófuvásos és fergeteges februári hidegben. Amidőn 47-ben gyönyörű nyári reggelen ismét erre járt, így kiáltott fel Uti-leveleiben:

„. . . Hej, jártam én erre rossz időben is. Debreczenből utaztam Pestre 1844-ben, februáriusban, kopott ruhában, gyalog, egy pár huszassal és egy kötet verssel. E kötet versben volt minden reményem; gondolám: ha eladhatom jó, ha el nem adhatom, az is jó . . . mert akkor vagy éhen halok, vagy megfagyok s vége lesz minden szenvedésnek. Egyesegyedül mentem itt a Hegyalján; egy lélekkel, egy élő lénynyel sem találkoztam. Minden ember födelet keresett, mert iszonyú idő volt. A süvöltő szél havas esőt szórt reám. Éppen szemközt jött. Arczomon megfagytak a könnyek, melyeket a zivatar hidege és a nyomorúság fakasztott.“

Mi tartotta volna fönn a sors csapkodó jeges hullámai közt, mint a remény, hogy végre mégis legyűri balsorsát s révbe jut ő is, mint annyi más, aki bátran daczol a végzettel.

Tokajban megkóstolta a lángnedvű bort s lelkében lobogó érzéseket gyujtva, megirta egyik hires bordalát: De már nem tudom, mit csináljak . . .

Innen tovább ment Eger felé, ahová szintén betért, hogy megnézze, hol vívta élet-halál harczát a nagy Dobó s a hőslelkű egri nép. Apró pénze is teljesen elfogyott s azért a költeményei után jól ismert Tárkányi Bélához ment, akit azonban nem talált otthon.

Erre a papnövelde kapusánál levelet hagyott számára, amelyben megirja, hogy holnap reggel hét órakor ismét fölkeresi s igen fog örülni, ha megismerheti, bár jöttének más oka is van. „Igen megszorultam, — irja tovább, — (holnap bővebben elbeszélem) addig legyen ön szives nekem utravalót szerezni, melylyel Pestig elmehetek. Ne ütközzék meg e quasi parancsoló hangon, de bár

nagy szükségben vagyok, nem koldulok. Holnap mindenről bővebben, addig isten önnel . . .“

Petőfi másnap pontosan megjelent, s Tárkányi e szavakkal nyujtott kezet neki:

— Szervusz költőtárs, örülök, hogy megismerhetlek, jer bemutatlak papnövendék társaimnak.

Azzal karonfogta az igénytelen külsejü, sáros csizmáju, kopott ruháju költőt, aztán sorra bemutatta papnövendék társainak.

— Ha megengedik tisztelendő urak, elszavalom egy hazafias versemet, — mondta Petőfi, mikor már a bortól pirosodni kezdett.

— Halljuk, halljuk! — zúgott át a refektoriumon a kispapok kórusa.

Petőfi felállott székére, aztán harsány hangon, tűzben égő szemmel, lángoló arczczal elszavalta „Honfi-dal“-át.

— Éljen Petőfi Sándor! — zengett át a termen a viharos, meg-megujuló kiáltás.

Azután mindenki odatódult hozzá, hogy koczczinthasson vele.

— Remek, nagyszerű, felséges! — hallatszott mindenfelől s rendre üdvözölték.

A költő felvillanyozva elszavalta a „Végszó“-t, az „Ivás közben“-t s a kispapok nem győzték magasztalni.

Petőfi kitekintett az ablakon s nagy meglepetésére éppen a vármegyére nyílt kilátás, amelyen annyi hős magyar vére omlott a multban.

— Mily szép hely! — mondta elragadtatással. — Szinte látni vélem a dicső egri asszonyokat, amint forró szurkot öntenek a varkocsos törökre s azok felordítva, holtan zuhannak alá a várfalakról.

— Dicső világ! — sóhajtá a költő pap, — ma már alig volnának képesek ilyen hőstettre az asszonyok.

— Dehogynem, barátom, ha megcsillanna a véres kard az országban, a nőkben ma is fölébredne a hazaszeretet és zászlót varrnának fiaiknak, ha biztosan tudnák is, hogy az szemfedőjük lesz.

Este megint összejöttek s pohárcsengés mellett vidáman töltötték az időt. Petőfi ekkor már egy uj költeményének, az „Egri hangok"-nak elszavalásával lepte meg őket Még csak félig volt készen, de ezzel is oly lelkesedést keltett, hogy a kispapok sorra ölelgették.

— Micsoda felséges gondolat! — mondák egymás közt hangosan ismételve e nagyszerű versszakot:

Kedvemnek, ha magja volna:
Elvetném a hó felett,
S ha kikelne, rózsaerdő
Koszoruzná a telet.
S hogyha földobnám
Az égre szivemet,
Melegítné a világot
Nap helyett.

Meleg kézszorítások után Petőfi nyugodni tért, de a bor lángjától feltüzelve, nem tudott aludni addig, amig az „Egri hangok"-at be nem fejezte.

Másnap aztán ebéd végeztével az egészet felolvasta a kispapoknak. Az ifjak meghatva hallgatták, szemükben a bánat és lelkesedés kettős könnycseppje égett.

— Nagyszerű! — ez volt az általános vélemény róla.

— Duzzad benned a költői ér. Nem is ér az, pajtás, hanem egy kimeríthetetlen gyémántbánya. Erőt a fiatalság ád, csak rajta, előre pajtás! Neked itt terem a babér és nem a szinpadon, — magasztalta Tárkányi.

— Köszönöm a lelkes buzdítást, Béla. Az ég áldjon meg titeket.

Petőfi mind megölelte a kispapokat, azután búcsut vett tőlük. Tárkányi a kispapok által fogadott szekéren a város határáig elkisérte őt s itt átadta neki társai gyüjtését, megcsókolták egymást, azután a költő egyedül folytatta utját a főváros felé.

Néhány hét mulva a költő levelet irt Tárkányinak, amelyben ismét elragadtatással emlékszik meg a körükben töltött boldog órákról.

„Oh, Béla barátom, — kiált föl Petőfi eme levelében, — be szép napok voltak, melyeket körötökben tölték, Istenemre, sohasem feledem.“

Az első babérág.

A zord idő enyhülni kezdett, a tavasz bontogatta virágos, élénkzöld szárnyát.

A nap sugarának azonban még kevés ereje volt s Petőfi fázott a szekéren, de meleget sugárzott a lelke, amely még mindig az egri napok emlékének tüzében égett. Annak jótékony hatása alatt ért a fővárosba is.

A Kecskeméti-házba szállt s másnap kikefélve czombjáig érő gallérköpönyegét, nyűtt ruháját és szinehagyott kalapját, bekopogtatott Fekete Lajos barátjához, aki hirtelenében nem ismert rá a lesoványodott, fakó arczú költőre.

— Szervusz, pajtás, — szólt örvendező hangon Petőfi. — Csodálkozol ugy-e, hogy a világ végéről éppen hozzád hozott a forgószél.

— Te vagy, Sándor? — álmélkodott Fekete, — ha a hangodat nem hallottam volna, teremtuccse nem ismertelek volna meg.

— Hja, barátom, súlyos beteg voltam. Csak egy hajszálon függött az életem.

— Ne mondd már, hát mi bajod volt?

— Sok lenne azt egy lélegzetre elmondani. Majd később apróra elmesélem, hol, merre jártam, mit csináltam, csak győzzed hallgatni.

— És most mi a terved, Sándor?

— Jer velem Sass Pistához, ott majd elmondom.

Az ifjú vette a kalapját s Petőfit elvezette dr. Sass Istvánhoz.

Ennek elmondta, hogy hozott magával egy darab nyers aranyat, ha ezt beváltják, menten lesz pénze.

— Nyers aranyat? — álmélkodott a két ifjú, — hát amióta nem láttunk, már bányász is voltál?

— Igen, barátom, — nevetett Petőfi, — de csak a magam lelkéből bányásztam.

— Mit te? — faggatta kíváncsian Sass.

— Egy csomó költeményt.

— Ezt nevezed te nyers aranynak?

— Ezt hát, barátom, az lesz az első dolgom, hogy rásózzam valamelyik kiadóra.

Sass megvakarta a fejét.

— Próbáld meg, Sándor pajtás, én ajánlok neked egy tisztességes kiadót, ha ez nem megy bele, akkor a többinél is hiába próbálsz szerencsét.

— Na csak ne harangozz előre, — vegyült a vitába Fekete. — Sándornak már elég jó neve van, miért ne adhatnának ki tőle egy kis verskötetet. Van elég barátja és ismerőse s két-háromszáz példányra biztosan kap előfizetőt.

— Meglehet, én nem akarom elkedvetleníteni, próbálja meg, neki csak egy kis séta lesz, ha sorra járja a könyvkiadókat, úgy se sokan vannak.

— Meg is teszem, Pista, — felelte Petőfi, — s ha nem sikerül, akkor egyszerüen vagy tüzbevetem, vagy a Dunába dobom költeményeimet.

— Azt már ne tedd, hanem várj jobb időkre.

— Eredj velük Geibelhez, — biztatta Fekete.

— Megyek is azonnal, — szólt a költő kalapja és botja után nyulva.

— Megállj, Sándor! — szólt rá hirtelen Sass. — Hová mennél ilyen madárijesztő ruhában? Várj, míg hozok neked egy tisztességes ruhát.

Azzal a ruhaszekrényéből egy öltözet ruhát keresett ki, amit Petőfi hamarosan magára öltött, aztán sietett Geibelhez.

Egy félóra mulva csüggedten tért vissza.

— Nos, mit mondott a kiadó? — faggatta Fekete.

— Ne is kérdezzétek, mert elönt az epe, ha csak rágondolok is. Még csak a czimét sem nézte meg, hanem fitymálva ezt mondta: Édes uram, ha én mindenféle verskötetet kiadnék, már rég koldussá lettem volna.

— Ejnye, a czudar, — pattogott Fekete, — nem hiába német neve van, de hunczfut is, az ebadta. Tudom, ha német verseket vittél volna neki, hát udvariasan hajlongott volna előtted.

— Légy nyugodt, megmondtam én neki a magamét. Erre megveregette a vállamat és fagyasztó gúnynyal így szólt: Kedves ifjú barátom, azt látom, hogy költői önérzete van; névről már én is ismerem, olvastam néhány költeményét. Ámde oly világot élünk, hogy manapság egyáltalán nincs kelendősége a verses könyveknek. Ne rám haragudjék tehát, hanem a közönségre.

— Még nincs veszve minden, — vigasztalta Fekete, — van még Pesten hazafiasabb könyvárus is. De ha sehol sem boldogulsz vele, mondok én neked egy tervet, az tán sikerülni fog.

— Jól van fiuk, én holnap megint nyakamba veszem a várost s holnapután beszámolok az eredményről.

Másnap délelőtt megint bekopogtatott a könyvesboltokba. Mindenütt azzal utasították el, hogy a verseknek nincs kelendősége.

Az egyik könyvkiadó ezt mondta neki:

— Kedves Petőfi úr, én verseit nagyrabecsülöm, lehet tán, hogy jövedelmezne is, de nem merek már semmibe se fogni, mert mind a nyakamon maradnak a könyvek. Tessék bejönni raktáramba s győződjék meg róla a saját szemével, hogy a legszebb diszkötésü könyveket is por és pókháló lepi.

Ez a bizalmas kijelentés teljesen lesujtotta a költőt.

Mihez fogjon most már? Se pénz, se állás, se kilátás arra, hogy egyhamar lehessen.

De hirtelen az öröm és remény sugara csillant meg szemében.

A költő homlokára ütött.

— Terringettét, hogy ez már előbb nem jutott eszembe. Elmegyek Vörösmartyhoz, a költő-fejedelemhez, ez majd segít rajtam, az ő nemes szive biztosan megesik sorsomon s nem enged nyomorultul elveszni.

Ez a gondolat egyszerre visszaadta életkedvét.

A költő másnap délfelé aztán csakugyan el is ment Vörösmartyhoz s boldogságtól ragyogó arczczal rohant be Sasshoz.

Mintha megbűvölték volna, — irja volt iskolatársa, — örömtől ragyogó szavakkal mondá el, mily melegen fogadá az „öreg“ (igy nevezé Vörösmartyt), magánál tartá költeményeit s midőn érettük ment, még élénkebb jelekben nyilatkozott a költőkirálynak meghatottsága.

Vörösmarty csakugyan atyai jóindulatába fogadta a költőt. Szeretettel beszélt meglepő haladásáról s megigérte neki, hogy maga fogja ajánlani a könyvkiadóknak s ha ez se használna, úgy a „Nemzeti Kör“ elé terjeszti kiadás végett.

A körnek ekkor Fáy András volt az elnöke. Vörösmarty maga is sorra járta a kiadókat, de hasztalan, a könyvárúsok még az ő biztosítására sem akarták kiadni az ujonnan feltünt lángelme első verseit.

Ekkor aztán Vörösmarty csakugyan a Kör elé terjesztette, amelynek tagjai szintén nagy elismeréssel szólottak róla kettő kivételével, akiknek egyike állitólag azt mondta, hogy ő nem akar iródajka lenni.

Ámde a körnek épp az volt a czélja, hogy az ifjú irókat pártolja.

A márczius 27-iki ülésen döntöttek az ifjú költő sorsa felett. Vörösmarty tette az indítványt, hogy Petőfi költeményei a kör pártolása mellett kiadassanak, de az aranyszívű költőfejedelem egyuttal azt is indítványozta, hogy a megszorult fiatal iró szükségeiről is gondoskodjék a választmány.

A nagy Vörösmarty szava döntő súlylyal birt, a választmány elfogadta indítványát, de mert a kör pénztárából segélyt ki nem utalhatott, felállt egy jómódú, derék szabómester, Tóth Gáspár s kijelentette, hogy szivesen megajánl Petőfinek 60 pengő előleget ama feltétel alatt, ha a könyvbiráló bizottság a versek kiadását javasolja.

— Éljen! — kiáltották a jelenvolt irók és művészek. — Bár minden tehetős iparos így pártolná a szegény magyar irókat.

— Szükséges azonban arra is gondolnunk, — mondá Vörösmarty, — hogy mi történik akkor, ha

az előfizetési felhivás folytán nem jön össze annyi pénz, hogy Tóth urnak az előleget visszaadhassuk.

— Kezességet vállalunk érte, — felelte Bajza József, — s mi térítjük meg neki.

— Igen, tizenkilenczen vagyunk, — szólt Vörösmarty, — még maga Tóth úr is jótáll a saját kölcsönéért, így hát legfeljebb egy pár forint esnék egyőnkre.

— Az azonban teljesen lehetetlen, hogy pár száz előfizetőt ne kaphatnánk.

— Az biztos, — erősítette Fáy.

— Én megelégszem azzal, ha egy félév mulva is kapom vissza az előlegemet.

— No, akkor meg rendben van! — mondta Lendvay.

A könyv megbirálására, Fáy András indítványára, Vörösmartyt, Szigligetit és Vachott Sándort küldték ki.

Tóth Gáspár pedig azonnal letette a 60 pengőt, vagyis épp annyit, amennyivel Petőfi Pákhnak tartozott.

— Mi pedig — mondák egymásután Antal Mihály, Lendvay Márton és Kronperger Antal, — tüstént előfizetünk 5—5 példányra s az összeget átadjuk az elnök urnak.

Ezzel tizenöt pengőt olvastak az elnök kezébe.

Igy tehát Petőfi még az nap 75 forintot kapott, amiből azonnal megküldte debreczeni tartozását, s még maradt 15 forintja.

Leirhatatlan boldogság költözött aggódó szivébe; most már tudta, hogy a többi csak formaság s az első verskötete okvetlenül meg fog jelenni.

A biráló bizottság május 11-én terjesztette véleményét a Kör közgyülése elé s ez a jelentés volt az első babérág a költő homlokán a halhatatlanság koszorújából.

A bizottság már az egyetemi nyomdával is

megalkudott, amely a „Versek“ kinyomatását finomabb papiron s ezer példányban 219 forintért vállalta el.

Az ifjú e váratlan és fényes siker hatása alatt teljesen visszanyerte kedélyének aranyos derűjét. A legnagyobb hála és elragadtatás hangján emlékszik meg még 1847-ben is Vörösmarty atyai jóságáról.

„A végső ponton álltam, — jegyzi meg Uti leveleiben, — kétségbeesett bátorság szállt meg s elmentem Magyarország egyik legnagyobb emberéhez oly érzéssel, mint amely kártyás utolsó pénzét teszi fel, hogy élet, vagy halál. A nagy férfiú átolvasta verseimet, lelkes ajánlására kiadta a Kör s lett pénzem és nevem.

E férfi, kinek én életemet köszönöm s kinek köszönheti a haza, ha neki valamit használtam, vagy használni fogok, e férfi: Vörösmarty.

*

Akire egyszer rámosolyog a szerencse, annak aztán karját is nyujtja s viszi magával az öröm, a jólét, a boldogság utján.

Vachott Imre rögtön segédszerkesztőnek szerződtette lapjához, lakás, ellátás és 15 forint havi fizetés mellett.

Ekkor boldogságtól áradozó levelet irt szüleinek, melyben bocsánatukat kérte, hogy eddig hallgatott, aztán elmondta szerencséjét, el, hogy ezentúl tisztességes állása lesz s két hónapra hazamegy.

Milyen örömet hozott ez a levél a kis nádfedeles dunavecsei házba. Az öreg Petrovics sirt a boldogságtól s anyja imára kulcsolt kézzel sóhajtotta:

— Hála neked édes, jó Istenem, csakhogy megtartottad az én szegény fiamat.

— Adta kölyke, már előbb is megjöhetett volna az esze, — dohogta az öreg.

— Jaj, csak már itthon lenne! — sóhajtott az asszony. — Igaz-e, apjuk, — szólt némi tünődés után, — hová tesszük azt a fiut, ha hazajön?

— Hová? — tanakodott az öreg aggódón körülnézve az alacsony mestergerendás szobában. — Talán csak elférünk itten négyen is.

— El ám heringmódra, de a fiunak csendre van szüksége, hogy dolgozhasson, mert nehéz ám azokat a nótákat irni, nem oly könnyen megy az, mint a szántás-vetés.

— Tudom, lelkem, de hát mit csináljunk?

— Nagy Pál urral kellene beszélni, annak jó tágas a lakása, talán átengedne egy szobát a fiunak.

— A' biz jó lenne, ott aztán nyugodtan dolgozhatna.

A jómódú földbirtokos szomszédságban lakott s tőle birta albérletben az öreg Petrovics a húsvágás és italmérés jogát.

Petőfi apja át is ment hozzá s az szivesen átengedte két hónapra egyik csinosan butorozott, festett falú szobáját.

Petőfi apja levelére tüstént hazajött s az a pár költemény, amelyben a két jó öreget megénekli, tengermély szivének drága gyöngyszemei.

Lakását fejedelminek találta s a ruganyos pamlagra dülve csinálta meg fejében a verseket s csak azután irta le.

Lobbanékony szive itt is ideál után sóvárgott.

A földbirtokos gyakran meghivta ebédre őt is, meg barátait, Balla István ref. segédlelkészt, Szűcs János rektort és Bernolák Károly tanítót.

Ilyenkor a boros kancsókat mindig a földbirtokos serdülő leánykája, a tizennégyéves Zsuzsika hozta be.

Láttára a költőben megpezsdült a vér s hevesebben lüktetett. A tavasz zendülése átcsapott szivére és édes boldogság mámora járta át, valahányszor a leányka közelében volt.

Ha a szemébe nézhetett, gyönyörüségtől reszketett a szive s megtelt illattal, akárcsak egy virágos kert nyári alkonyatkor.

Egy szelid, csillagsugáros tavaszi estén, amint édesanyjával az udvaron beszélgetett, egyszerre csak elhallgatott s ábrándosan olvasgatta az ég csillagbetüs szentirását.

Aztán oda-oda tekintgetett az átellenben lakó leány ablakára, hogy vajjon nem dugja-e ki rajta szőke fejecskéjét.

— Igaz, mondja csak édes anyám, — szólalt meg váratlanul, — milyen természetű ember ez a földbirtokos?

— Becsületes, jóindulatú ember.

— Hát a felesége milyen asszony?

— Abban se találok semmi kivetni valót. Becsületes, szelid, jószivű asszonyka a lelkem.

— Akkor hát a leánya is jó feleségnek való lesz.

A matróna felállt s meglepetve nézett a fiára.

— Hiszen az még gyermek! — mondta különös hangsúlyozással.

— De csinos lányka, ugy-e?

— Tetszik neked, fiam?

— Ugyan, hát mi tetszenék az ilyen süldő leánykán?

— Jobb is, fiam, ha nem tetszik neked, mert ha imádnád is azt a leánykát, akkor sem szabadna rágondolnod, hogy valaha feleségül vegyed.

— De hát miért, édes anyám?

— Mert tartozunk nekik.

— Sokkal?

— Ezerötszáz váltóforinttal.

— Ez bizony sok, — tagolta kinos meglepetéssel Petőfi.

— És nem hogy fogyna, de mindig szaporodik, mert nagyon furcsa világot élünk. A haszon kevés, élni és gazdálkodni meg nekünk is csak kell.

Petőfi úgy érezte, mintha a szivét késsel hasogatnák, hanem azért így szólt:

— Ne búsuljon, édes anyám, majd megsegít engem az Isten.

Azzal felállt, megcsókolta édesanyja kezét s átballagva lakására, szobájába zárkózott és sokáig hevert nyitott szemmel a pamlagon.

Megint oly szomorúnak és hiábavalónak találta ezt az életet, hogy felbukkant lelkében a sötét halálvágy.

E szomorú benyomások emléke „Sirom" című költeménye, amelyben azt mondja, hogy sirját nem kő, hanem csak egy kis fejfa fogja jelölni.

De ha megkövül a kín,
Mely most elhat lelkemig,
Alacsony sirom fölött
Pyramid emelkedik.

Zsuzsikát lehetőleg kerülte ezentul.

A búcsúzás napján azonban könnyekig elérzékenyülve fogtak kezet s a leányka néhány rózsát adott neki emlékül.

Mi egymásé soha nem leszünk,
Egymást feledni lesz talán eszünk;

irta később Petőfi, mikor elfoglalta helyét a Hatvani-, most Kossuth-utcza sarkán levő házban, ahol Vachott Imre lakott. A szerkesztő egy kis udvari szobát engedett át neki, amely mindössze négy lépés hosszú s három lépés széles volt s a homályos lyukba soha sem süthetett be a nap.

A lap elég sok dolgot adott neki, de az ő munkakedve könnyen megbirkózott vele s volt elég szabad ideje arra is, hogy ellátogasson a Pilvax-kávéházba, amelynek sarokasztalánál az irodalom fiatal óriásai gyülekeztek össze.

Ide jött Kerényi Frigyes is, ha Eperjesről Pestre rándult. Esténkint elmentek a „Komlóba", hol felváltva Egressy Béni, vagy Rózsavölgyi zenekara játszott. E vidám és magához való környezetben szemlátomást izmosodott költői tehetsége.

Szerette a magányt, a zavartalan csendet, nehezen kötött ujabb barátságot, de akit erre méltatott, ahhoz hű és áldozatkész barát volt, ám ezt viszont megkövetelte.

Néha azonban a gyerekességig jókedvű volt. Egyszer Pálffyval sétált a Váczi-utczán. Mindkét gyalogjárón százával hullámzott a közönség.

Egyszer csak megpillant az utcza közepén egy üres targonczát. Hirtelen megáll, Pálffyt vállon legyinti s nagy komolyan így szól:

— Te mennyiért ülnél be e targonczába?

— Ha te beülsz, szivesen eltollak, — s azzal Petőfi beleült a targonczába.

— Úgy, na hát jól van, öcskös.

Erre Pálffy úgy eliramodott, mintha puskából lőtték volna ki. Petőfi ezt látva, kiugrott a targonczából s elnyargalt a barátja után.

Ahogy hazaért, levelet talált az asztalán. Duna-Vecséről jött. Pista öcscse irta.

Elmondta benne, hogy szüleik Szalk-Szentmártonba költöztek s a jólelkű Zsuzsika elárulta előtte, hogy mennyire szereti Petőfit.

— Szegény kis leány, — sóhajtott fel a költő — mily boldog lehetnék . . . Kár is, hogy megirta az öcsém, hogy mennyit emleget szegényke. Miért nem felejt el, vagy az első szerelem emléke kitörül-

hetetlen?! Oh, nekem is mily édes az első és legártatlanabb szerelem emléke. Amikor először borul virágba a szivünk, akkor vagyunk talán egyetlen egyszer boldogok. E virágok gyorsan lehullanak, de az emlékezés avarján örökre megmarad illatuk. Úgy száll az keresztül a sziven, mint a vándor fecske az oczeánon s vissza-visszatér, amig csak élünk.

Aztán megható levelet irt Zsuzsikának, s leveléhez néhány költeményen kivül egy kis karikagyűrűt csatolt emlékül.

Zsuzsika később férjhez ment Petőfi dunavecsei pajtásához, Balla István református lelkészhez, de a költőtől kapott becses ereklyéket, mint első szerelmének édes, bús emlékeit nagy kegyelettel őrizte haláláig.

— — — — — — — — — — —

Petőfi nevét már ismerni kezdték az országban. Néhány dalát már széltében énekelték, de a költő még most is mindig visszavágyott a színészi pályára.

Kivált mikor megismerkedett a nála jóval idősebb Egressyvel, akinek Mackbetje annyira elragadta, hogy dicsőitő költeményt irt hozzá. Ez megigérte, hogy felléptetni a „Szökött katoná"-ban a jegyző szerepében, de ha vendégszereplése kudarczczal végződnék, meg kell fogadnia, hogy végkép lemond a színészi pályáról.

Október 12-én kellett játszania. Egész nap szakadt az eső, de a szinház azért jócskán megtelt. Különösen nagy számmal jelent meg az ifjuság, amely ekkor már lelkesedett az ifjú költőért.

Az előadás szépen ment, Egressyt viharosan tapsolták, Petőfi is megállta a helyét, de nem úgy, amint álmodta és elképzelte. A lámpák fénye, a közönség ideges fészkelődése, köhögése, a kulisszák

mögötti beszélgetés, járás-kelés folyton zavarba hozta, ami aztán mulatságos szócserére vezetett.

Ahelyett ugyanis, hogy azt mondta volna: Julcsa kisasszony menyasszony, állandó elfogultságában azt találta mondani: Julcsa kisasszony vőlegény.

A közönség rögtön észrevette a vendégszereplő baklövését s kaczagni kezdett.

A sugó erre még egyszer hangosan sugta a mondatot, de a nevetés által teljesen zavarba hozott költő most még nagyobb nyelvbotlást csinált.

— Gergely urfi menyasszony, — mondta szinte mérgesen, ami még nagyobb kaczagást keltett, bár az ifjuság jóakarólag tapsolt, hogy kirántsa kinos zavarából.

Ettől fogva aztán alig tudta mit beszél, szereplése csak szinpadi vergődés volt, talán épp azért, mert tulságosan sokat foglalkozott szerepével.

Előadás után az ifjuság ujból lelkesen megtapsolta, de a tapsmoraj úgy hangzott most az ő fülében, mint a koporsón a rögök dübörgése.

Vége van az ő szinészi pályájának, a mai est kudarcza eltemette legszebb álmait s fogadásához hiven, örökre el kell szakadnia a szinpadtól.

Egressy vigasztalni próbálta a költőt, s arra buzdította, hogy irjon népszinművet.

A költő aztán pár nap mulva „Zöld Marczi“ czimen egy kész népszinművet nyujtott be a Nemzeti Szinházhoz, amely azonban nem fogadta el előadásra.

Ez a visszautasitás nem igen sértette a költő önérzetét, mert maga is belátta, hogy pár nap alatt igazán jó művet alkotni nem lehet.

Sokkal jobban bántotta a szinpadon történt felsülése, amelyről még 47-ben is fájdalmas humorral emlékezett meg.

Meglehet, hogy a költőt a gyönyörű bankárleány tekintete hozta ily zavarba, aki rendesen eljárt a Nemzetibe. Emiliának hivták s Kappel bankár leánya volt.

A gyönyörű szőke leány, akinek arcza oly szép volt, mint egy hóba tűzött rózsa, égszinkék szeme sugarával megigézte a költőt s valahányszor a szinházban volt, mindig őt nézegette, benne telt a legnagyobb gyönyörűsége.

Különös véletlen folytán a szinpadon kivül is gyakran láthatta a bájos szőke leányt, mert Sass István épp a bankárék házában lakott.

A költő sikertelen szinpadi próbálgatása után Pákh Albert társaságában fölment Sass István barátjához.

Midőn a lépcsőn fölfelé haladtak, egy dal ütötte meg a költő fülét. Egy vidéki szép asszony dalolta, a nyitott ablak párkányára könyökölve. Petőfi izgatottan állt meg, s boldogan figyelt a dalra, mert az „A szerelem, a szerelem“ kezdetű gyönyörű népdala volt.

Örömittasan rohant föl a lépcsőkön s büszkén kiáltotta Sassnak:

— Barátom, mégis csak jó úton haladok. Első lépés a népszerűséghez az, hogy az ember verseit dalolják.

— Szó sincs róla, — mondta Pákh — ez sokkal többet ér, mint egy sikertelen szinpadi próbálkozás.

— Úgy van, — erősítette Sass.

— Hunczfutok, — mosolygott fanyarul Petőfi, — ti vagytok az okai, hogy zavarba jöttem.

— Mi? — csodálkozott Pákh — hisz úgy tapsoltunk, barátom, hogy csaknem vér serkent ki a kezünkből.

— Nem is mi hoztunk téged zavarba, pajtás, mindennek Kappel Emilia volt az oka.

— Barátom, az nem kis dolog lenne, ha az a bankárleány komolyan érdeklődnék irántad, — kötődött vele Pákh.

— Ha én akarom, minden perczben megkérhetem a kezét.

— Igen, ha volna bátorságod hozzá, — tüzelte Pákh.

— Bátorság?! — kaczagott föl Petőfi — én nem ismerem a félelmet, se az álszerénységet.

— Azért mégse mernéd megkérni Emilia kezét.

— Akár ebben a pillanatban is. Vagy azt hiszed, hogy az én szellemi vagyonom nem ér föl az ő anyagi vagyonával? Csalódol, barátom. Hozzá még igen nagy különbség is van kettőnk vagyona közt. Az övéket elviheti tüz, viz, vagy egyéb csapás. Az enyémet pedig csak a halál. Ők koldúsokká lehetnek, de én nem.

— Hát a te elméd nem zavarodhatik meg? — szólalt meg most egészen komolyan Pákh Albert.

— Barátom, a legnagyobb lángelmék is gyakran belehullanak abba a lángba, amely a lelkükben lobog. Azért minden véges e világon, mert az örök változás törvényének van alávetve.

— A szellemi halál egyenlő a teljes megsemmisüléssel. Az éppen olyan, mint a kidöntött fa. Mindegy már annak, akár trónt, akár bölcsőt vagy koporsót csinálnak belőle, levelet és ágat többé nem hajt.

— Igazad van, Sándor, — felelte Sass, — de Emilia kezét még sem mernéd megkérni.

Petőfi erre felrohant Kappelékhoz és szavát beváltva, csakugyan megkérte a bankártól a leánya kezét. Az öreg nyájasan fogadta s azt felelte, hogy ő szivesen lát házánál minden tisztességes fiatalembert s a jövő Isten kezében van. Petőfi azonban soha többé nem ment el hozzájuk.

János vitéz.

A költő az anyagi szükség nyomasztó sulyától szabadulva, bámulatos szorgalmat fejtett ki, hogy a hir szárnyára kapja. Még mielőtt a „Versek“ első kötete megjelent, Vachott tanácsára megirta a „Helység kalapácsát.“ Meséje nem tetszett Vörösmartynak, de annál inkább fölkeltette figyelmét az üde, népies hang, a költői hasonlatok sürű raja.

Alkotó kedvét nagyon fokozta az, hogy ugyanaz a Geibel, aki pár hét előtt azt mondotta verseire, hogy már régen koldússá lett volna, ha minden verskötetet kiadott volna, most már a Nemzeti Kör kedvező birálata folytán nemcsak szóba állt vele, hanem meg is vette tőle „A helység kalapácsát“ 40 forintért.

Csekélyke összeg volt ez nagyon, mégis boldoggá tette, mert növelte önérzetét, tüzelte költői becsvágyát s folyton ujabb és nagyobb sikerű alkotásokra sarkalta.

A negyven forintot szép levél kiséretében szükölködő szüleinek küldte el, akiknek leirhatatlan boldogságot szerzett vele.

Most már az öregek is látták, hogy fiuk jó uton halad s büszkén gondoltak a jövőre, amely hiressé és gazdaggá teheti a derék Sándor gyereket.

Geibel a költeményt tüstént nyomdába is adta s két héttel előbb jelent meg a Versek első köteténél.

Kelete azonban nem igen volt, pedig a költő

erősen számitott rá, hogy ez fogja egyengetni az utat ujabb műveinek kiadásához.

Épp ezért megint egy nagyobb költői beszély megirásához fogott, hogy pénzt teremtsen szükséget látó szülei számára.

Egy hétig éjjel-nappal szakadatlanul dolgozott rajta.

Erősen pipázva járt fel s alá szobájában s csak akkor ült le iróasztalához, mikor vagy tiz strófával készen volt. Ekkor hamarosan leirta, itt-ott változtatott rajta, aztán ismét pipára gyujtott, s gondolataiba merülve járkált szobájában.

Amikor az egész mű készen volt, letisztázta, néhol még simitott rajta, aztán felkérte Vörösmartyt, kit atyjaként szeretett és a két Vachottot, hogy hallgassák meg. Mindhárman feszült figyelemmel hallgatták Petőfi felolvasását s Vörösmarty a legnagyobb dicsérettel halmozta el.

A tiszta, friss és üde népies hang, a ritka természetesség, a költői képek bübája s elragadó természetes festései, a magyar néplélek jósága, gyöngédsége, nagylelkűsége, indulatainak mélysége, haragjának zordon fensége s békülékenységének szinesen ragyogó szivárványa, mind, mind oly összehangzó egészszé olvadnak ebben, hogy Vörösmarty örömében felkiáltott:

— Sándor öcsém, nyugodt lélekkel mondhatom, hogy ez bármely irodalomnak diszére válnék.

Petőfi örömében majd kiugrott a bőréből. A két Vachott is csatlakozott a dicsérethez, mire Petőfi ama boldogitó tudattal ment haza, hogy e műveért kap legalább száz forintot, amiből megint segithet szegény szülein.

Először ismét Geibelhez vitte, de az semmit sem akart érte adni, mert „A helység kalapácsából“ mindössze husz példány fogyott el.

Annyi öröm és biztató remény után ez megint keserű pohár volt neki.

El is panaszolta Vachott Imrének, hogy Kukoricza Jancsijára nem tud kiadót kapni. Ez aztán száz forintot adott érte, czimét „János vitéz"-re változtatta s ezer példányban nyomatta ki

Másnap estefelé Vachott átment a költő szobájába, hogy valami utasitást adjon neki. Nagy meglepetésére egy kék mándlis, magyar nadrágos, alacsony, köpczös, barna embert és egy selyemkendős asszonyt talált ott, akik jöttére nagy illemtudással keltek fel székükről.

— Bocsánat, ténsur, — mondá az őszbevegyült falusi ember — én Petrovics vagyok Szalk-Szent-Mártonból s az anyjukommal együtt Sándor fiamat keressük.

— Örvendek, bátyámuram, csak tessenek helyet foglalni, mindjárt itthon lesz Petőfi úr.

— Ha meg nem sérteném kérdésemmel a ténsurat, — szólal meg az öreg Petrovics, zavartan forgatva kalapját, — hogy viseli magát az én Sándor fiam?

— Jól, nagyon jól, bátyám, nincs semmi kifogásom ellene.

— Nem korhely, nem maradozik ki éjszakára?

— Nem iszik az, bátyám, este pedig legfeljebb ha tizenegyig marad ki.

— Áldja meg az Isten ténsuramat — mondá hálálkodva Petrovicsné, — hogy embert csinált belőle.

Petőfi, aki mindig rohanvást járt az utczákon is s hogy a járókelők ne akadályozzák, rendesen a kocsi uton haladt, most kemény dobogással közeledett a szobája felé.

— No, itt van már Sándor, — mondta Vachott, aztán magára hagyta az öregeket, hogy ne zavarja a viszontlátás örömét.

Petőfi a szobába nyitva, meglepetésében az ajtó előtt megállt s csak azután futott az édes anyjához.

Az öregasszony könnyezve csókolta, ölelte, majd kezébe fogta az arcát, gyönyörködve nézegette, aztán boldog mosolylyal szólt:

— Be jó szinben vagy, fiam!

— Hadd lám, — szólalt meg most vastag, kemény hangján az öreg Petrovics s a gyertya fölé forditotta fiának az arcát. — Az ám, fiam, most nem olyan a szined, mint a fogyó, hanem mint a telő holdvilágé.

— A rendes, nyugodt élet teszi ezt, édes apám.

— Hát hogy folyik most a dolgod, kedves fiam?

— Jól, édes apám hál' Istennek, nem panaszkodhatom.

— Mondd csak fiam — jó ember ez a te gazdád?

— Nagyon jó, édes anyám. Egy kicsit ugyan érezteti velem, hogy segédje vagyok, de azért igazságos és jószivű hozzám.

— És rendesen fizet, nem húz le tőled semmit?

— Ellenkezőleg, még előleget is ád, ha kérek; most száz forintot kaptam tőle külön egy munkámért.

— Száz forintot? — ismételte csodálkozva az anyja. — Hát aztán hová tetted azt a rengeteg pénzt?

— Jó helye van annak, édes anyám.

— Tán adósságot fizetsz belőle?

— Nincs nekem egy fillér adósságom sem, édes anyám.

— Akkor hát hová tetted a pénzedet?

— Itt van a fiókban, holnap akartam elküldeni édes szüleimnek, de annál jobb, hogy itt vannak, legalább magam adhatom át.

A költő ezzel kivette fiókjából a kétrét hajtott százast és boldogságtól sugárzó arczczal nyújtotta át az apjának. Az öreg Petrovics, hol a százasra, hol meg a fiára nézett. Gyanakvó tekintettel méregette a fiát, erősen küzködött magában, végre körülnézett, mintha a falaknak is füle volna s halkan, csaknem ijedten kérdezte:

— Fiú, te, igaz úton jutottál te ehhez a pénzhez?

— Persze, édes apám, — nevetett föl Petőfi.

— Nagy pénz e', fiam, a magad fajta szegény ifjunak, s Isten ne vegye bünömül, de hirtelenében azt gondoltam, hogy úgy csented el valahonnan.

— Sohse vettem én el mástól még egy gombostüt sem.

— Aztán mit csináltál fiam a szerkesztő úrnak, hogy ilyen sok pénzt kaptál tőle? — kérdezte örömkönnyekben úszva az édes anyja.

— Egy tündérmesét irtam neki, János vitéz czimen, amit könyvben is kiad s árulni fogják a vásárokon is.

— Hát olyan kalendárium-féle ugy-e¡? — kérdezte jámborul az apja.

— Olyan, olyan, — hagyta rá Petőfi, — csak szebb és kisebb formája van.

— Lásd, fiam, ugy-e mindig mondtam, hogy ha már iródiák akarsz lenni, fő, hogy kalendáriumot csinálj, mert azon kap a nép.

— Még szerkesztő is lehet, — toldotta meg az édes anyja.

— Az is hát, segédből lesz a mester, — jegyezte meg sugárzó arczczal az öreg.

Sokáig beszélgettek még, anyja egyre kérdezgette, s alig győzte felelettel.

A mikor aztán látta, hogy apja bóbiskolni kezd, kérte, hogy feküdjenek le, ő majd elmegy egyik jó barátjához aludni s korán reggel itt lesz.

A mikor eltávozott, a boldog szülők még az ágyban is sokáig beszélgettek róla.

— Az ördög hitte volna, hogy ilyen szép esze van a fiunak. Csak aztán mindig igy maradna. Vetted észre, alig ivott egy-két kortyot.

— Nem iszik az, lelkem, odahaza is csak kóstolgatta a bort.

— No, de aludjunk már, anyjuk, — mondá az öreg fal felé fordulva.

— Eldugtad jól a száz forintot? Ki tudja, miféle szolgálók vannak Pesten? még ellopják tőlünk.

— Itt van a keblemben, — válaszolt Petrovics s nyomban rá hortyogni kezdett.

Csapó Etelka.

Az öreg Petrovicsék harmadnap, nagy megnyugvással és büszkeséggel tértek haza és nem győzték eléggé magasztalni az ő derék, okos és takarékos fiokat, aki az ujságokba is ir s annyi pénzt szerez, hogy nekik is százasokat adhat.

Petőfi nagyon ragaszkodott Vachott Sándorhoz, Imre bátyjához, aki sokkal csöndesebb, de mélyebb kedélyü és szellemü volt az öccsénél, s gyönyörü szőke felesége, Csapó Mária, Petőfi szerint valóságos Tündér Ilona volt.

Petőfi hetenkint háromszor-négyszer is fölkereste őt, együtt terveltek, együtt vitatkoztak le s fel járva a szobában.

Vachott nagyon szerette nejét, mig Petőfi en-

nek tizenöt éves hugáért, az oly korán elhunyt Csapó Etelkáért rajongott.

De alig mert szólni hozzá, csak nézte önfeledten, elolvadó gyönyörüséggel ezt a hófehér arczot, melyből úgy világitott elő nagy, lélekteljes szeme, mint a hajnalcsillag. A menyországot látta kinyilni, ha beszélt, — a poklot látta feltárulni, ha távozott.

Szive úgy fogta át képét, mint a Duna a Margit-szigetet s hozzá irt első versében epedve sóhajt föl:

A szigetről zöld falomb
Mártja a vizbe magát,
Ha te szivembe így a remény
Zöldjét mártanád.

Vachott karácsony estére is meghivta s Petőfi pontosan megjelent, a két aranyszőke haju testvér számára egy kis ajándékot is hozva magával.

Ott voltak Vörösmarty és Bajza feleségeikkel, Csapó Pál, a házigazda sógora, Kazinczy Gábor és még számosan.

Vacsora után, amikor Etelka a konyhában volt elfoglalva, Vachott a régi kedves szokás szerint így szólt a társasághoz:

— Tisztelt vendégeim, megrajzoltam Etelka számára a huszonnégy ágú csillagot, ime itt van, tessék beirni a küllőkre az ismerős férfiak neveit.

— Tehát fogjunk hozzá, — inditványozta Vörösmarty s az első küllőre ráirta egy ismerős fiatal ember nevét.

Petőfi ezt a gyönyörű kis verset irta a csillag huszonharmadik ágára:

Ha e sötét betük, amiket itt leirok,
Lennének a balsors, amely tán téged ér;
Elvetném tollamat, nem irnék, bárha lenne
Minden vonásomért egy ország a bér.

Amikor Etelka belépett, s észrevette a tele firkált csillagot, mosolyogva kérdezte:

— Hát ez mire való Sándor bácsi?

— Arra, hogy megtudjuk, ki lesz a jövendőbelid.

— Korán lenne még, Sándor bácsi, — szólt félénken lesütve a szemét.

— Már ez így szokás, Etelkám. Ezt a csillagot a párnád alá dugjuk s éjjel, mikor fölébredsz, látatlanul szakitsd le az egyik ágát.

— De minek? — kérdezte a leányka tágra nyilt szemekkel.

— Minek, te bohó? Az lesz a jövendőbelid, akinek a neve a leszakitott ágon lesz.

— Babona ez, semmi más, — mosolygott Etelka.

— Persze, hogy az, — sietett védelmére Petőfi.

— Vagy ki tudja, — mondá Vörösmarty, — a véletlen gyakran nagy szerepet játszik az ember életében.

Vachott aztán besietett Etelka szobájába s a patyolat ágy párnái alá rejtette a csillagot.

A kedélyes társaság csak éjfél után oszlott szét s a szelid Etelka dobogó szivvel vonult hálószobájába. Ez a tréfa egészen kiforgatta csendes nyugalmából.

Reggel felé fölébredt, egy ágat gyorsan leszakitott, párnája alá dugta, a csillagot pedig az asztalra dobta. Aztán ismét elaludt.

Karácsony első napján nénje eme kiáltására ébredt föl:

— Etelkám, mutasd a te jövendőbelid nevét!

— Még magam sem tudom, hogy kicsoda, — felelte zavartan a leányka.

— Nem tudod, hát nem voltál kiváncsi, hogy kit szakitottál le magadnak?

— Oh, dehogy nem, Mariska, de még nem mertem megnézni. Ide dugtam az alsó párna alá, vedd ki, — szólt izgatottan a leányka.

Vachottné türelmetlenül kapta föl a párnákat, de a leszakitott ágat nem találta. És hiába tették tüvé érte az egész szobát, nem találták sehol.

— Talán édes anyád tüntette el.

— Én? — tiltakozott az öregasszony.

Délután eljött Petőfi s első kérdése a leszakitott ágat illette. Amikor elmondták neki a rejtélyes dolgot, idegesen mondta:

— Ha babonás volnék, ebből valami szerencsétlenséget jósolnék.

Etelka heves fejgörcsökről panaszkodott, ami különös balsejtelmeket ébresztett a költő lelkében.

Néhány nap mulva ezután feltette magában, hogy megkéri Etelkát. A lelke nemes, a szive angyal, beszéde tündérzene. A termete fejedelmi, a járása habhullám ringása.

Lelkesedik a költészetért, nem divatbáb, otthonkedvelő s amellett minden házi teendőt örömmel végez. Az idealizmust össze tudja egyeztetni a háziassággal, a költészetet a prózával.

Ilyen leány való neki, művelt, okos, szellemes, szerény és házias. Az ilyen nő szerelméért bátran áldozhatja föl a legényélet büszke, de jéghideg függetlenségét. Szivesen megtesz érte mindent, mert szivük egygyé olvad, örömüket, bánatukat, minden érzelmüket felezik egymással.

— Igen, meg fogom kérni, — mondotta elszántan.

Nem is ment, hanem repült Vachott lakására. Ez lesz a döntő nagy nap életében. Élet vagy halál. Boldogság vagy kinszenvedés! — De amint a család előtt állt, bátorsága egyszerre elhagyta. Etelka beteg volt. Folyton a feje miatt panaszkodott.

— Fekszik? — kérdezte fojtott keserűséggel Vachottnétól.

— Épp az előbb ment be a szobájába. Nem tudom, mi baja lehet szegénynek, egyre csak a fejét fájlalja.

Petőfi azt ajánlotta, hogy hivjanak hozzá orvost. Azután leverten és szomorúan távozott, mintha egy tövis szakadt volna a szivébe. Maga sem tudta, miért, de roppant nyugtalanság vett rajta erőt.

Különös, nyomasztó előérzet tapadt lelkére, amelyből hosszú, vékony, rejtelmes árnyak nyultak ki, mint a temető éjféli árnyai.

E leküzdhetetlen gyászos sejtelmeknek adott bánatos visszhangot „Hull a levél a virágról" kezdetű népdalában, amelyben megfoghatatlan előérzettel énekli:

Hull a levél a virágról,
Elválok én a babámtól;
Isten hozzád édes,
Isten hozzád kedves
Galambocskám.

Mindennap elment Vachottékhoz, hogyha csak egy pillanatra is, láthassa kedves Etelkáját. A leányka arcza fehér volt, mint a hóvirág, csak a szeme mosolygott, mint a kék nefelejts. Fönt járt, de révedezve, miként az alvajáró. Házi dolgait is rendesen végezte, hanem azért meglátszott rajta, hogy hervad, mint a hulló liliom.

Kinzó főfájása nem szünt s gyakran ruhástól dőlt le a pamlagra, mert úgy érezte, hogy agyában megpattantak az erek. Az orvosság nem használt neki. Sokszor szédülés fogta el s meg kellett fogóznia, hogy el ne essék.

Bágyadtan kelt föl s holtra fáradtan feküdt le. Oly gyönge volt, hogy a szél is elfujhatta volna,

pedig nem fogyott, gömbölyded termetén alig látszott valami változás.

Vizkereszt napján jókedvűnek látszott. Vigan enyelgett Petőfivel, hogy milyen nagyszerű is lesz az, ha majd falun lepkéket fognak kergetni s a költő belepottyan a pocsolyába.

— Majd kihuz Etelka, — szólt erre nevetve Petőfi, aki gyönyörködve nézte, mint lobog fel megint az élet a leányka sugárzó szemében.

— Jaj, már megint olyan éles fájdalom nyilalt az agyamba, mintha késsel szabdalnák, — sikoltott fel hirtelen s a fejéhez kapott.

— Jer szobádba, hugom, — szólt gyöngéden Vachottné s kézen fogva bevezette a támolygó leánykát.

Petőfi nyomott hangulatban távozott s olyan különös borzongás fogta el, mintha fagyos novemberi esőcseppek hullanának a szivére.

Egyszerre csak Etelka ismét a fejéhez kapott.

— Édes anyám, mi volt ez? — kérdezte halkan, — mintha csak valami a fejemből a szivemre szakadt volna.

— Ez bizonyosan jó jel, édes leányom. Valószinüleg leszivárgott fejedből a vér, amely azt a kinos nyomást okozta benne.

Másnap Etelka ágyba feküdt, mert nagyon szédült. Anyja melléje ült és beszélgettek.

Etelka mély megindulással és hosszan tekintett anyjára, mintha magával akarta volna vinni utolsó pillantását, aztán felsikoltott:

— Jaj, mamám!

És szivéhez kapva, élettelenül hanyatlott le párnáira.

Anyja dermesztő sikoltással borult rá.

— Etelkám, édes kis leányom! — zokogta szivtépő fájdalommal. — Ébredj fel, ne hagyj itt.

Rázta, költögette, csókolta, ölelte, ébresztgette, mindhiába. A leányka hidegülő ajka zárva maradt, csak nagy, kék szeme volt nyitva s nézett mereven, mint a napnélküli égbolt.

Vachottné berohant s holt huga láttára ájultan bukott anyjára. A cselédek is befutottak s kezöket tördelve, hangosan zokogtak a gyermek halottas ágyánál.

Ekkor nyitott be Petőfi. A kétségbeesett zokogást hallva, rohant Etelka szobájába.

Rápillantott a fehér halottra s fájdalmasan sóhajtotta:

— Tudtam, hogy megkivánja az ég.

Néma döbbenéssel nézte a tört liliomszálat, aztán megrogygyanó inakkal, száraz, benső zokogástól rázva, szó nélkül távozott.

— A sors megirigyelte tőlem ezt az angyalt, — sóhajtott fel otthon, könnyeit törölve. — Érzem én, hogy nem is leszek boldog soha. Költőnek kiapadhatatlan forrása a könny és szenvedés. Szegény Etelka, — füzte tovább gondolatait, — ki tudja, nem jobb lesz-e neki a föld alatt? Hátha minden temető alatt egy-egy tündérpalota áll, oda viszik le halk zeneszóval és virágágyra fektetve az ártatlan lelkeket s ott örök boldogságban, bú, baj és gond nélkül folytatják e földön megszakadt életet. Istenem, csak legalább egyszer megcsókolhattam volna. Ajkának méze megédesitette volna egész életemet. Vagy elmondhattam volna neki, hogy mennyire szeretem. Úgy fekszik a sírba, hogy senkitől sem hallotta még azt az üdvözitő szót: szeretlek! Miért is nem mondtam meg neki, most álmodhatna a szerelemről s boldog álmaitól rózsák nyilnának a sirja körül. Majd elmondom a drága halottnak, hátha föléled tőle. Holt ajkára lehelem a lángot, mely szivemben

ég. A lángban teremtő erő van, tán uj lélek száll bele.

A költő most kinézett ablakán, az átellenben levő rézsutos háztető havára, mely vastagon és gyüretlenül feküdt rajta, mint egy patyolat-fehér dunna.

Igy fogja őt is betakarni a hó a temetőben. De nem sokáig lesz ott, elolvad szemének forró patakjától.

Az ablakon, melynek jégvirágos üvegéhez szoritotta izzó homlokát, bezörgetett a sivító téli szél.

Igy hördült fel ő is utoljára, hogy örök némaság szálljon ajkára.

És merev tekintete előtt megjelent a fehér arczú halott, alabástrom keblén szétbomlott hajának selymes aranyával végig betakarva. A gyönyörű homlok most is ragyogott. Ajka most is piros volt, csak felső szélén látszott egy vékonyka sáv, mint a rózsa hervadó szirmain.

Le akart előtte borulni, hogy megcsókolja lehanyatlott márványfehér kezét, de az, mintha tiltóan emelkedett volna föl; azután az egész látomány köddé foszlott előtte. Vagy talán a köd alakjából szőtte a forró agy képzelme a halott Etelka képmását?

Oly üresnek, kietlennek találta az egész világot, mintha egy nagy megázott sír volna, amelybe a nap is belehullott volna.

A gyászból, mely feketével vonta be a lelkét, egy költeményre valót se tudott kimetszeni. A bús és fájdalmas érzések sohase öntötték el ily nagy hullámokban szivét, mint mostan, de nem is érezte úgy soha, mint most, hogy a nagy fájdalom is olyan néma, mint a nagy öröm.

Délután megint elment a halottas házba. Akkor hozták a fehér érczkoporsót, a fejfát, a szemfedőt, a csipkés halotti párnát.

Nagy csizmás, közönyös arczú emberek czipelték s lábukról egy csomó havat ráztak le. A hó hamar elolvadt s tócsák támadtak a szobában.

Özv. Csapóné s Vachottné most öltöztették a halottat hófehér, könnyű csipkeruhába. A temetkezési emberek ezalatt a kék bársonynyal bevont ravatalt állitották fel s vastag, kék szalaggal ellátott gyertyákat tüztek az ezüst karú, fekete talpú gyertyatartókba.

A leányka gazdag, szőke haját nénje két oldalt lefésülte s az fényes hullámokban köritette csaknem a lábáig, amelyen fehér atlaszczipő volt.

Homloka köré jázminból és mirtusból font koszorút tettek, mig keblén imára kulcsolt kis kezébe bokrétát adtak s a leányka egészen olyan volt, mint egy alvó menyasszony.

A temetkezési emberek most föl akarták emelni, hogy ravatalra tegyék. Petőfi villámgyorsan odaugrott s odább tolta őket.

— Félre innen, — rivallt rájuk haragtól szikrázó szemekkel, — meg ne érintsék piszkos kezükkel ezt a liliomot! Jer Sándor, — mondta aztán könnyekig ellágyulva, — tegyük be Etelkát a koporsóba.

Mindnyájan sirtak, amint a koporsóba tették a letört rózsabimbót.

A gyertyákat meggyujtották s azok körüllobogták a megfagyott, koporsóba tett életet.

Petőfi odaborult a halott fejéhez s könnyeivel áztatott homlokát megcsókolta.

— Oh, mily hideg vagy, elköltözött mindenségem, — jajdult fel fájdalmában, amint a család hangos zokogással kiment a szobából.

Nézte, nézte megkövülten azt a lehullott szép virágot s keserű érzelmek vihara tombolt a szivében.

Aztán leült egy székre, tenyerébe hajtotta a fejét s némán meredt maga elé.

Néha könnyek szaladtak végig beesett arczán, mint nagy esőcseppek a ködös ablaküvegen. Ott ült mozdulatlanul órák hosszáig. A gondolatok összekuszálódtak fejében, melyet nehéz kalapáccsal ütött a fájdalom.

Vachott aggódni kezdett érte s bejött a ravatalos szobába.

— Sándor, ne búsulj, ezzel már úgy se támaszthatjuk fel Etelkát.

— Nem halt meg ő, Sándor, — felelte Petőfi és szeme fellobogott, mint az esővert tüz az éjszakában.

Vachott döbbenve nézett barátjára.

— Igen, ő él, barátom. Az imént tisztán láttam, hogy megmozdult a szempillája.

— Ne képzelődj, kérlek; ha az asszonyok meghallják, csakugyan azt fogják hinni, hogy tetszhalott.

E pillanatban belépett Vachottné s Petőfi neki is azt mondta, hogy Etelka csak tetszhalott. Vachottné erre két jeles orvostanárt hozatott s ezek a család kérelmére minden élesztési kísérletet megtettek, de hiába. Etelka halott volt.

A leánykát másnap, január 10-én temették. Koporsója tele volt virággal. Az evangelikus templomba vitték, ahol Székács József tartott fölötte megható gyászbeszédet. Azután föltették a gyászkocsira s megindult a menet a Váczi-úti temetőbe. A koporsó két oldalán fekete magyar ruhás fiatal irók haladtak, kezükben égő fáklyákkal. A koporsó után gyalog ment Vachott, egyik oldalán Petőfivel, a másikon sógorával, Csapó Pállal. A hó csöndesen szitált, apró pelyhei fehér fátyolt boritottak a komor gyászmenetre.

Az ég maga is egy nagy fehér felhőnek látszott, mintha jelképezni akarná azt az ártatlanságot, amelyet a temetőbe visznek. A harangok tompán búgó sirása mellett értek ki a néma világba, melynek apró, virágfödeles házai most hóval voltak boritva s csak a sirkoszorúk, fejfák és keresztek látszottak ki a mindent elöntő hótengerből.

Midőn a sir előtti göröngyökre tették a koporsót s a gyászkar szivettépő búcsúéneke fölzendült, a családdal együtt zokogott Petőfi is. És amikor lent volt a koporsó és dübörögve hullottak rá a fagyos rögök, Petőfi is kezébe vett egy sirgöröngyöt s ledobta a koporsóra.

Arczán olyan kifejezhetetlen fájdalom ült, mintha csak kiszakadt szivét dobta volna a sirba azzal a göröngygyel.

Nem is tudta, miként

került haza. Még otthon is egyre hallotta a harangzúgást, a gyászéneket, a pap imáját, a család zokogását.

A bánat odaült melléje, vele feküdt, vele ébredt. Mindig maga előtt látta Etelkát a ravatalon.

Most már talán boldog menyasszonya lehetett volna, ha a halál el nem rabolja tőle. Lobogó vágyaktól izzó karjaival most már át is ölelhette volna s helyette az enyészet férges ujja tapad karcsú derekára.

Ha a nyomdában elvégzi dolgát, kisiet a temetőbe. Sokszor fagyos eső szakad, metsző szél vág az arczába, vagy beliszteli a sűrű pelyhekben omló hó, neki az mindegy. A szive nem ázik, nem fázik, abban máglyaként lobog a fájdalom.

Néha a képzelet megnyitja előtte a sirt s felül havas párnáján Etelka. E pillanatban érzi a legkínosabb gyönyört.

— Édes Etelkám, ha fázol, rád teritem forró szivemet.

A leányka mintha boldogan mosolyogna.

— Ha a szived kivennéd, akkor te is ide jönnél a föld alá.

— Azt akarom, drága gyönyörűségem.

— De itt nem lehet dalolni, mind némán fekszünk a föld alatt.

— Mit ér nekem a lant, ha te nem hallod zengését.

— Te nem nekem dalolsz, hanem a nemzetnek. Dalod bánatában, örömében, tüzes ömlésében a nemzeti érzésnek adsz hangot. Életed nem a tied, hanem a hazáé, az enyém pedig csupán a tied lett volna.

— És miért hagytál itt, miért kellett éppen téged elveszitenem?

— Hogy gazdagabban buzogjon lelkedben a

bánat forrása. Ebben tisztulnak meg gondolataid, miként az arany a tüzben. Aki érezni akar, annak szenvednie kell.

— Elég sok keserű napot értem már életemben.

— Az igaz szerelmi bú minden bánatnak koronája.

— Egy intésedre, egy édes mosolyodra összetörném ezt a fekete koronát.

— Ne törd, amik ebben vannak igaz gyöngyök, melyek dalba foglalva, századok mulva is megőrzik fényüket.

— Oh, engedd meg hát, hogy megcsókolhassalak, hogy megölelhesselek, hogy egyetlen egyszer érezzem ajkad üdvösségét s nem bánom, ha örökké a búbánat kelyhéből itat is a végzet.

A költő lázas viziójának öntudatlanságában a sirra borult, de a fagyos hó csakhamar felébresztette s az igéző látomány eltünt előle.

Aztán elindult hazafelé, hogy másnap ujra meglátogassa a föld alatti néma ország lakóit.

Gondolatai, mint a napraforgó a napot, úgy követik folyton szivébe zárt napját, Etelkát. „Ha ébren meg nem látogatsz“ kezdetű versében arra kéri, hogy álmaiban látogassa meg.

Csak érintsen lehellete
Közelgő szellemednek;
A mennybe föl, vagy sirba le,
Mindenhová követlek.

Oly páratlan gyöngédséggel áldoz Etelka emlékének, ami csaknem egyedül való a világirodalomban. A heves természetű, lobbanékony vérű ifjú úgy beszél halott kedveséhez, mintha a templomban imádkoznék.

Ha a temetőbe megy és sirjára leborul, azon aggódik, hogy nem háboritja-e nyugalmát, ha szive

halvány gyermekével, a sápadt arczú szenvedéssel hozzá gyakorta kijövend, aztán szinte hallani lehet fojtott zokogását, amint folytatja:

Nem fog zajt ütni érkezésem,
Sirhalmod mellé halkan lépek,
Csak csókomat teszem fejfádra,
Azt is lemossa könnyem árja
És akkor ismét hazatérek.

Szivét Szibériává tette a veszteség s fáj neki, hogy amikor a lelke puszta, kietlen jégmező, akkor a természet mintegy gunyolódik vele s zord hóviharok helyett enyhe napok járnak. Azt szeretné, ha meg lenne a sivár összhang szive és a természet között. Hadd boritaná hó a Gellért-hegyet, jég a Duna tükrét. Aztán egy végtelenül bájos és gyöngéd fordulattal hirtelen eldobja magától zordon vágyát:

Oh, de hátha a meleg verőfény
A természetnek nem gúnyja? Nem!
Sőt részvéte: csak azért nincsen tél,
Hogy ne fázzék ott kinn kedvesem.

Éjszakákon át fent virraszt s nézi szobájából a sápadt képű holdat, amely ha rápillant, azt vélheti, hogy tükörben látja önmagát. Meghalt benne a vidámság, hideg és szótalan lett, mint ahonnan ez a hidegség jön: a temető.

Harmincznégy költeményében siratja Etelkát. Sok jelent meg közülök a Pesti Divatlapban s oly feltünést keltettek, hogy a költő szive fájdalmának eme ragyogó könnycseppjeit „Czipruslombok“ czimen külön füzetben is kiadta.

E költeménysorozaton a halálra sebzett boldogság hulló vércseppjei folynak szét. Kortársait szintén meglepte Petőfi szivének ez a mélysége, érzelmeinek sokoldalusága, gondolatainak gaz-

dagsága s hirneve rohamosan terjedt az országban.

Borús hangulatában terhére volt a gépies munka Vachottnál s elhatározta, hogy felmond neki.

Vachott Imre megijedt, mert a költő növekvő hirneve nagy vonzerőt kölcsönzött lapjának s mindenkép igyekezett lapjához lekötni. Végre megegyeztek, hogy verseket ezentul csak neki fog irni, minden számban közöl egy-egy költeményt tőle s azokat öt forintjával dijazza.

Petőfi régibb és ujabb verseiből menten egy csomót adott át s az igy nyert előleggel utazott Eperjesre.

Utja Aszódon vitt keresztül, ahol három évig járt iskolába, életében először volt szerelmes, ahol verseket kezdett irogatni és ahol szinésznek akart felcsapni.

Uti jegyzeteiben humorosan idézi vissza gyermekkori emlékeit. „A szinészszé lenni akarásnak — ugymond — nem annyira eredete, mint következménye nevezetes.“ Apja ugyanis csodálatraméltóképpen gyülölte a szinészetet s „istentelen szándékomtól csakugyan eltéritettek atyai tanácsai, melyek még hetek mulva is meglátszottak hátamon és lelkem porsátorának egyéb részein.

Harmadnapra Miskolczon át Kassára érkezett, ahol mód felett bosszantotta a német szintársulat siralmas mekegése „Remekeltek a kontárkodásban“, irja róluk.

Hüvös, ködös, komor reggelen folytatta utját Eperjesre. A gyorsszekéren egyedül ült, de neki a sors — úgymond — mindig akkor ad kanalat, ha levese nincs és viszont.

Eperjesre érve, Kerényi Frigyeshez szállt.

Másnap már az egész város tudta, hogy ott van Petőfi. A tanuló ifjuságot valóságos lázba hozta jöttének hire.

A legközelebbi vasárnap zárt sorokban, két oldalt lobogó fáklyákkal vonult Petőfi lakása elé. Az egész város ünnepélyes hangulatban volt.

Petőfi Kerényivel együtt levett kalappal nézte az ablakból az ifjuság lelkes tombolását.

Perczekig éljenezték, tapsolták a költőt, akinek arczáról a dicsőség mámora sugárzott.

A diákság szónokát vállra kapta s az érczes, messze csengő szóval a magasztalás és elragadtatás hangján szólott Petőfiről.

Az üdvözlő beszéd után megint mennydörgő morajjal zúgott át a téren az éljenrivalgás.

Petőfi meghatva és elfogulva csak néhány meleg szóban köszönte meg az ifjuság megtisztelő kitüntetését.

Most már látta, hogy a való, mely annyiszor sebezte véresre a szivét, lassankint mind beváltja ama büszke és nagyratörő álmait, amiket országos hirnevéhez és dicsőségéhez füzött.

Uti jegyzeteiben azt irja, hogy őt nem lepte meg a fáklyászene, nem elbizakodottságból, hanem, mert neki legnagyobb nyomorában is világos sejtései voltak arról, ami vele egykor történni fog s meg is történt.

. . . . Amerre csak jártam, öleltek, szerettek . . . . bár gázoltatásomra mindent elkövetnek a kritika hősei. És én csak azt mondom nemzetemnek, mely figyelmére méltatott, hogy figyelme nem lesz eltékozolva.

Mily jósszavak, mennyire érezte ez a csodás lángszellem költői erejének óriási nagyságát!

A tanuló ifjuság kitüntetését azzal viszonozta, hogy elment a főiskolai magyar társaság egyik ülésére s ott nagy hatással elszavalta Vörösmarty Szép Ilonkáját.

Itt kelt költőversenyre Kerényivel és Tompával s mindhárman megénekelték az „Erdei lak"-ot.

E költői versenynek egész irodalma támadt s az öreg Szemere Pál klasszikus méretű versben dicsőitette érte kedvelt ifjú barátját, Petőfit.

A tünőfélben levő búskomorságból még itt is maradt egy-két felhő Petőfi kedélyén.

Még gyakran eszébe jutott Etelka s emléke elkisérte mindenhová, mintha gyászfátyollá lett volna a kalapja mellett, de már elsirta a fájdalom könnyeit s az idő kivette szivéből Etelka képét.

Most már nagyon is üresnek érezte a szivét, keble templomának ezt a kis harangját, amelynek szerelem a nyelve, öröm vagy bú a harangozója. Pedig az ő költői lelkének úgy kellett a szerelem, mint a halnak a viz, búvárnak a levegő.

Azért kereste Petőfi folyton a szerelem édes izgalmait, kinzó gyönyöreit.

Április végén vett bucsut két költőtársától, akikről azt irja, hogy „boldog órákat töltöttem Kerényivel és Tompával."

A gyönyörű Szepes tündérvölgyébe ment, hogy közelről láthassa a Tátra hatalmas bérczeit, amelyek mint kővé vált óriások állanak őrt az ország határán.

Délben Lőcsére ért, ahová Kerényi is elkisérte.

„Itt — irja jegyzeteiben — igen sok fiatal szép leányzó szivecskéje dobog, de nem a magyar nyelvért s ezért bármi szépek, nem méltók, hogy róluk többet szóljak.

Amelyik leány nekem tetszeni akar, magyar legyen az lelkestül-testestül, különben a zsebkendőjét se emelem fel a földről, ha leesik, de az igaz magyar leányért . . . oh azért mindent megtennék, amit csak hősi elszántság tehet, még meg is házasodnám."

Másnap Késmárkra, majd Iglóra, onnan meg Rimaszombatba ment, ahol nagy kitüntetés érte: Gömörmegye kinevezte és főleskette táblabirájává. Innen már repülni szeretett volna Pestre.

Mégis csak három hónap mulva, június vége felé tért vissza Pestre.

Első utja a temetőbe vezetett Etelka sirjához. Virágokkal volt beültetve a hant s friss koszorú lengett a fejfáján.

A költő sokáig elmerengett rajta, látta ismét a leányka ravatalát, a gyászkocsit, az égő fáklyasort, hallotta a gyászkar könnyet fakasztó énekét s fekete felhőként még egyszer átvonult szivén a búbánat.

De ez már nem perzselt, mint a villám, nem

is omlott le a sirra sűrű könnyzáporban, csupán egy mély, fohászszerű sóhajtásban halt el.

Egy forró júliusi napon kirándult Tápió-Sápra Vachott Sándorékhoz, akik éppen esküvőjük második évfordulóját ünnepelték s felolvasta nekik „Messze vándoroltam“ című versét, amely az egész családot mélyen meghatotta, a lágyszivű Vachottnét pedig heves zokogásra fakasztotta.

Innen Szalk-Szentmártonba ment szüleihez.

Kérdezősködésükre elmondta, hogy nagy munkán dolgozik s azért jött haza, hogy csendben, elvonultan dolgozhasson.

Ekkor irta „Zöld Marczi“ czimű szinművét s tiz nap alatt készen volt vele. Gyorsan letisztázta és sietett Pestre. Július 24-én benyujtotta s július 29-én a biráló-bizottság már vissza is utasitotta.

A birálat rövid, de lesujtó volt. Az itélet szerint „sem drámai erő, sem cselekvény, sem jellem, sem egység, sem morál nincs benne. Az egészen még igen nagy éretlenség tünik föl, úgy, hogy még csak elolvasásra se tartatik méltónak.“

Ily kigyómarásban részesitette a költőt a biráló választmány. Hitvány ellenség kezébe juthatott darabja, különben nem jelenthette volna róla, hogy még elolvasásra sem tartatik méltónak.

A „Honderű“, mely kiméletlenül kezdte marni a költőt, eme balsikerén valósággal ujjongott.

Vigasztalására Vachott Imre és Obernyik Károly, kik ekkor inditották meg a Nemzeti Szinműtárt, ki akarták adni e darabját, de az önérzetében mélyen sértett Petőfi, az utókor nagy kárára elégette eme egyetlen befejezett szindarabját.

E fájdalmas csalódásnak ád keserű visszhangot „Gyalázatos világ“ czimű költeményében, amelynek egyik szakaszában igy szól:

Jó, hogy sebemre az ég orvosságot ad
Keblem varázsfüve:
A büszke öntudat,
Mely tőlem már oly sok fájdalmat elveve,
Ha ez nem volna, a kigyók marása
Eddig szivemnek közepében ásna.

Majd csodás jóstehetséggel fényes jövőjét látva, elmondja, hogy az idő lesz neki hű gyámola, aki majd megtisztitja ama sártól az orczáját, amelyet a szennyes világ dob rá.

Ez a czudar kigyómarás akkor érte őt, amidőn Kun-Szent-Miklóson a legnagyobb lelkesedéssel fogadták.

Bankos Károlyhoz szállt s mihelyt a nép megtudta, hogy ott van, csapatostól sietett üdvözlésére, másnap ebédet adtak tiszteletére, melyet tánczmulatság követett.

A gimnázium ifjusága meg este fáklyászenével lepte meg s eldalolta „A szerelem“ kezdetű dalát.

Ez a szivből fakadt ünneplés édes emléket hagyott szivében, amelynek gyönyörüen adott kifejezést „Búcsú Kun-Szent-Miklóstól“ czimű versében.

Szerelem gyöngyei.

Nem hiába piszkálta és csipkedte folyton a költő az üres fejű és merev szabályokra hivatkozó kritikusokat. Találóan jegyezte meg uti élményeiben, hogy a szabály a középszerüség mankója.

De nem is volt még rá eset, hogy költőt annyit s oly sok felől támadtak volna, mint Petőfit, uj és merész irányáért, amelyen föltartózhatatlanul nyomult előre, mint egy győztes hadvezér.

„Rossz verseimről“ című költeményében szánalommal emlékszik meg a rajta rágódó kritikusokról s azt mondja, hogy csupán emberszeretetből ir néha rossz verseket, hogy legyen szegényeknek min élősködniök.

Nála úgy termett a vers, mint mezőn a virág. Maga Vörösmarty mondotta róla később, hogy kaligrafiai csinnal s költői bájjal csak úgy kutyafuttában irja verseit.

A kritikusok csaholására „A természet vadvirága“ czimű költeményében felel s alaposan lerázza magáról a költészetébe ragadt csahos ebeket.

Zöld Marczijának kicsinylő visszautasitása s ellenfeleinek e fölött tanusitott ujjongó káröröme azonban mérges fullánkként szakadt a szivébe s hosszú időre embergyülölővé tette.

E sóvár hangulatában ismerkedett meg Gödöllőn egy előkelő, szép, szőke leánynyal, Mednyánszky Bertával, az odavaló jószágigazgató leányával.

A kies fekvésű Gödöllőre Erdélyi Ferencz ref. lelkész hivta meg a költőt, akit theológus korából még Debreczenből ismert.

A lelkész fiatal feleségéhez járatos volt Mednyánszky Berta s Petőfi itt ismerkedett meg vele.

A fiatal urileány ideális lelkületű, halványszőke, finom vonásu, igéző szépség volt s a költő fogékony szivébe az első pillantásával gyujtó szikrát vetett.

Harminczkilencz szebbnél-szebb költeményt irt róla s ezeket Emich Gusztáv adta ki „Szerelem gyöngyei“ czimen.

„Félre mostan“ czimű utolsó versében azt irta, hogy nem epeszti többé magát, hanem eldobja a bút s egyenesen megkérdi a leányt, szereti-e vagy se s hozzá megy-e feleségül?

E helyett azonban csak levélben kérte meg a jószágigazgatótól a leánya kezét.

A válasz ridegen elutasitó volt. A levelet nem őrizte meg Petőfi, de abban olyasforma volt, hogy Mednyánszky úr sem színésznek, sem költőnek nem adja a leányát. Nem tenné ezt akkor se, ha tudná, hogy leánya halálosan szerelmes Petőfibe, amiből azonban csak annyi a valóság, hogy rokonszenvez vele, mint hazafias költővel.

Ne vegye zokon az elutasitást, ezzel ő tartozik övéinek.

— Eh, ezt ugyis gondolhattam volna, — mormogta halotthalványan. — Miben is volna a szegény költőnek szerencséje. Hej, pedig jön még idő, amikor szivesen hozzám adná a gőgös és előkelő őseire hivatkozó apa. Mintha bizony az az ő érdeme volna, hogy kiváló ősei voltak. Istenem, mily korlátolt felfogás! Egy előkelő, vagyonos embernek szivesen odaadná, ha tán félkegyelmű volna is, — de költőnek elvből nem adja.

Kis szobájában föl s le járkált, nehéz, kopogó léptekkel, mintha csak a bánat, mely hegyként omlott a szivére, elviselhetetlen sulylyal nehezült volna rá.

— Igy kell nekem örökké csalódni. A költőt a sors üldözi ki a paradicsomból. A puszta véletlen folytán rendesen szegénynek születik s ez a szegénység átokként üldözi egész életén át. Pedig mennyivel csodásabb műveket alkothatna, ha nem kellene nyomorognia. De hát ezen már nem lehet változtatni. A régi mecenásvilág immár kihalt, a költőt magára hagyják küzködésében s csak minden századiknak sikerül áttörni az áron, s fölkapaszkodni a jólét megrakott fájára. A többit pedig elsodorja az ár, egy-két versét hallatja még, mint a vészkiáltást, azután elnémul s uszik szárnytörötten a többiekkel a mindennapiság rohanó árjában.

Petőfire lesujtóan hatott ez a levél. A lelkéből mintha vér csepegett volna s halk koppanásokkal hullott volna a szivébe. Mennyi édes, boldog álmát tépte össze ez a néhány sor. A jövő tündérvára szerte omlott s romjai magok alá temették szivét is.

Csak legalább édes anyjának ne emlitette volna szivügyét. Biztatta, hogy nemsokára megnősül, még pedig vagyonos leányt vesz el, s akkor vége szakad az ő nyomoruságuknak is. Magához veszi őket és semmiről sem kell azontúl gondoskodniok. Dolgozni fog éjjel-nappal, hogy feledjen és pénzt szerezzen szüleinek.

Ez a gondolat hajtja őt, midőn csalódott szivével szüleihez megy s lázas sietséggel kezd dolgozni „Tigris és hiéna“ drámáján s „A hóhér kötele“ czimű regényén.

Időközben megjelent a „Szerelem gyöngyei“ czimű könyve, amelynek első, diszkötésü példányát sajátkezüleg irt ajánlással küldte el Mednyánszky Bertának.

Egy izben, midőn mélyen el volt merülve munkájába, édes anyja egy ujságot hozott be neki.

— Most jött a postával, fiam, hát tüstént behoztam neked, hátha valami fontos dolog van benne.

Petőfi ránézett a czimszalagra s arcza hirtelen felderült.

— Ebben jó ujság lehet, mert legjobb barátom Jókai Mór küldi.

Azzal letépte a boritékot s nagy meglepetésére a Pesti Divatlap néhány száma feküdt előtte. Azok a részek, amelyek reá vonatkoztak, kék czeruzával voltak megjelölve az egyes számokban.

Szeverin álnév alatt a lap kritikusa, Dobrosi méltatta költői működését.

Magasztaló sorait igy végezte:

„Hiába akarják tehát Petőfi örökzöld koszorújának leveleit lerágni az apró hernyók, ők hasztalan erőlködéseik közepett le fognak hullani az élet fájáról a feledés sirjába s az általuk sárral dobált költő a méltányosabb utódok előtt sértetlenül és győzedelmesen álland a halhatatlanság csarnokában.“

Hasonló lelkesedéssel ir a Szerelem gyöngyeiről.

„A legmelegebb sziv habzó és forrongó véréből merültek föl e gyöngyök s éppen azért oly szivhez szólók. Gyöngyei lehetnének azok nemcsak a magyar, de a műveltség bármely magas fokán álló irodalomnak. Legyen áldott azon lelkes honleány, ki költőnk szive fenekéről a szerelem ezen dicső gyöngyeit napfényre hozá.“

Petőfi magánkivül volt örömében.

Boldogságtól kipirult arczczal rohant vele az édes apjához.

— Ezt hallgassa meg apám! — kiáltá diadalmasan. — Olyan magasztalás ez, amiben Vörösmartyn kivül még egy költő sem részesült.

— Olvasd föl hát, fiam, — biztatta az öreg.

Petőfi bele fogott a dicsérő czikkek olvasásába s közben édes anyja is észrevétlenül a háta mögé állott.

Az öregeknek örömkönny csillogott szemükben.

Csak az nem tetszett az öreg Petrovicsnak, hogy az a Császár Ferencz minek bántotta a fiát.

Dobrosi birálatában Császár Ferencz emlegetése közben gyakran előfordult a „hasonmása“ kifejezés. Ezt az öreg egészen másképen értette s végül bosszusan kiáltott föl:

— Ejnye a Ponczjusát annak a hasonmászó Császár Ferencznek!

A költő elnevette magát, s visszament szobá-

jába dolgozni, szegény, nagy szükséget látó szüleiért, akikkel Vachottnál szerzett csekély keresményét is megosztotta.

A szerelmi csalódást, mely véres nyomokat hagyott elgyötört szivében, anyagi csalódás követte. Vachott Imre az év végén kijelentette, hogy ezentúl csak minden második számban közöl tőle verset.

Szűk anyagi viszonyai közt ez oly csapás volt, mely amugy is folytonosan zaklatott lelki nyugalmát teljesen földulta. A gondok egyre ott zörgettek az ajtaján s még éjjel sem hagyták nyugton. Ahelyett, hogy helyzete javult volna, még rosszabbodott, mikép segitsen már most szülein? Pedig segitenie kell mindenáron. Ekkor fogamzott meg agyában, egy dráma terve, amelyet haza menve, pár hét alatt meg is irt.

A „Tigris és hiéná"-val, e négy felvonásos, naiv szerkezetű, de meglepően erőteljes nyelvezetű drámájával aztán visszatért Pestre. Másnap benyujtotta a drámabiráló bizottságnak, mely már egy hét mulva el is fogadta és márczius havára tüzték ki előadásra.

Maga Petőfi legjobban érezte darabja hibáit. Czélja csak az volt, hogy amit jövedelmez, azzal szülein segitsen. Pár hét mulva azt irta:

„Fájdalom, oly körülményekben vagyok, hogy egy pár száz forint jövedelemért eltürném művem bukását."

Nem a dicsőség ösztönözte tehát, csak a szükség s alig hallotta meg, hogy darabját elfogadták, ismét hazament s alig tiz nap alatt megirta: „A hóhér kötele" czimű tiz ives regényét, amelylyel báró Eötvös Józsefhez sietett s annak ajánlatára Hartleben vette meg tőle 150 forintért.

A censor, az öreg Reseta bácsi, azt mondta neki, hogy ez a munka nem méltó hozzá, s inkább

kölcsön adja neki tiz évre, kamat nélkül azt a 150 forintot, csak ne jelentesse meg e munkáját. Petőfit azonban nem tudta meggyőzni.

— Kedves Reseta bácsi, fizessenek jobban a magyar költőnek, akkor majd sokkal szebb tárgyakat választhat és sokkal fényesebben dolgozhatja föl.

Alig várta már, hogy a censori engedélyt bemutathassa Hartlebennek s megkaphassa a 150 forintot.

A pénzzel aztán sietett haza, hogy átadhassa szüleinek. Mily boldog volt ilyenkor, midőn édes anyja hálatelt szivvel borult rá s összecsókolta. E drága anyai csóktól kimerült idegei ujra felfrissültek s ujra győzték a lázas, lélekölő munkát.

Mondják, hogy „Az őrült"-et a lángelme e megfoghatatlan, csodás alkotását is két éjjel egymásután megálmodta. A meggyötört, megtépett, sebektől vérző lélek bámulatos, vulkánerejű kitörése volt ez, mely lángot és salakot káprázatos egészszé olvasztva, egyike lőn a világirodalom remekének.

Az igaz, hogy minden összejött, hogy lelkében síri mécset gyujtson az őrület. Nem volt elég a szerelmi csalódás, az üldözés, az anyagi gond, de hozzá még folyton ujabb csalódás érte.

Sok halogatás után végre az igazgatóság április 4-ére mégis csak kitüzte darabjának előadását.

Minden bemutató előadást ugyanis bérletszünetben tartottak, az övét a sűrű bérletszünetekkel mentegetőzve, rendes bérletben akarták adni, ami egyenlő volt azzal, hogy a költő egy krajczárt se kap a darabjáért.

Ez a durva eljárás felbőszitette Petőfit s visszavette darabját a szinháztól. Ellenségei tomboltak örömükben és azt a pletykát kezdték terjeszteni, hogy azért kérte vissza a darabját, mert féltette a biztos bukástól.

Igy vágták derékban ketté a költő drámairói

pályáját, amelyre ha a sikernek csak egyetlen kis sugára esett volna, az ő teremtő lánglelkéből, mely testvér volt Shakespeare szellemével, oly megrázóan hatalmas drámai alkotások kerülhettek volna ki, mint a britt óriáséból.

Az egykorú lapok is felháborodással nyilatkoztak a költő igazságtalan mellőzéséről.

Petőfi ez ujabb fájdalmas csalódástól vérző szivvel vonult szüleihez, a természet gyógyitó ölébe, ahol édes anyja vigasztalón őrködött sebzett lelke fölött. Ő akarta vigasztalni szegény szüleit s azok vigasztalták, hogy ha most nem is sikerült pár száz forinthoz jutnia, sebaj az, anélkül is megélnek, legfeljebb kisebb bérletet vesznek ki.

Igy is történt. Dömsödre vonultak s ott béreltek mészárszéket. A költő ide is követte őket s csak nagy ritkán jött be a fővárosba.

Vachottól szabadulni akart, mert érezte, hogy növekvő hirneve daczára is, az ő szerkesztői szeszélye és zsarnoksága alatt áll. A természet csöndes magányában uj eszme fogant meg teljes függetlenségre törekvő lelkében.

Az ifjú irók mind jó barátai voltak, s ők hallgatagon vezéröknek ismerték el. Terve tehát az volt, hogy ezekből egy kis társaságot alakit s uj szépirodalmi lapot indit „Pesti füzetek“ czim alatt, amelyet a fiatal irók maguk szerkesztenek és adnak ki, s más lapba nem irnak. Megis alakitotta a „*Tizek társaságát*“, de Vachott Imre ezt a régi tervét is meghiusitotta.

Egyszerre ugyanis öt irótól közölt verset és novellát, akik mindannyian a „*Tizek társaságához*“ tartoztak. Hónapok óta nála heverő kéziratait adta ki, csakhogy nevetségessé tegye komoly elhatározásukat. Petőfi emiatt párbajra hivta ki, de Vachott nem verekedett.

E nagyratörő tervnek a bukása volt Petőfinek egyik legkinosabb csalódása, amelynek utolsó felvonását be sem várta.

Két szatmármegyei barátja, Pap Endre és Riskó Ignácz, Szatmármegyébe hivták s a sebzett lelkű, szerelemre sóvárgó költő örvendett, hogy uj benyomásokat szerezhet a vidéken s két kézzel kapva a meghiváson, augusztusban Szatmárra utazott.

A mennyország küszöbén.

Itt egymást érte a tiszteletére rendezett vigasság, s a költő, mint a marokszedő, serényen rakosgatta emlékezetébe az uj benyomásokat.

Egy este igy szólt hozzá Pap Endre:

— Holnap bemegyünk a nagykárolyi parádéra.

— A főispáni beiktatásra?

— Igen, meg a megyei bálra; megállj csak, micsoda fényt és pompát látsz ott, mintha csak Rákóczi dicső kuruczai vonulnának el előttünk.

— Ne emlitsd e szent férfiut nekem, mert ha nevét hallom, mindig ellágyulok és sirni tudnék, mint a záporeső.

— Bizony lehet is, barátom, talán sohase lesz a magyarnak olyan nagy és önfeláldozó szabadsághőse, mint ő volt.

— És éppen ezen a vidéken járt, csodálom, hogy itt még az érzéketlen föld is meg nem dobban néha ama szent emlékek alatt, mik a szövetséges rendek fejedelméhez füződnek.

— Ha Károlyba megyünk, meglátjuk a Károlyi-

kastélyban azt a szobát, ahol egykor Rákóczi Ferencz aludt. Tudod-e, barátom, hogy most is úgy van az ágya, amint akkor megvetették?

— Szép az utódoknak ez a kegyelete, ámde annál czudarabb volt a majthényi békekötés.

— Barátom, mi nem ismerjük az akkori viszonyokat, tehát pártatlanul nem is itélhetünk.

— Beszélhetsz nekem, Bandi. Ha Károlyi Sándor nem akart tovább harczolni, bocsátotta volna haza a kuruczokat, de ne alázta volna meg őket s benne a hazát.

— Ne bolygassuk e keserű emlékeket, Sándor. Inkább arról beszélj, jössz-e velem Nagykárolyba?

— Hogyne mennék, barátom.

Azzal a költő szobájába vonult, ládájába rakosgatta holmiját s másnap korán reggel könnyű, homokfutó csézán Nagykárolyba hajtattak.

A nemesség már előző nap elözönlötte a „Szarvas"-fogadó földszinti éttermét, ahol Petőfi is ebédelt.

A sallangos üdvözlő beszédek és czikornyás szónoklatok azonban annyira felbosszantották, hogy „Nagykárolyban" czimű versében mennydörögve fakadt ki a talpnyaló hizelgés ellen.

„Nem féltek-e, — kiált föl, — hogy kikél sirjából Kölcsey, a megbántott nagy halott és csontkezével szoritja össze torkotokat. Mily szolgaság az ilyen hizelgés,. — folytatja tovább. — Ha már kutyává aljasodtatok, miért nem jártok négykézláb?"

Isten, küldd e helota népre
Földed legszörnyűbb zsarnokát,
Hadd kapjon érdeme dijába,
Kezére bilincset, nyakába
Jármot, hátára kancsukát!

Haj, ki álmodta volna még akkor, hogy a föld

eme legnagyobb zsarnokának kozák hada fogja összetiporni az ő lángoló szivét is? A költemény csakhamar elterjedt a vármegyében s a pecsovicsok nagyon dühösek voltak érte Petőfire.

Vacsorára Riskóval, Telegdyvel, Pap Endrével és Hazay Viktorral a „Szarvas"-ba ment s ott ismerkedett meg az eredeti modoráról, különczködéseiről, szabadelvüségéről és bravurjairól egyaránt hires Teleki Sándor gróffal.

Az érdekes fiatal főurnak Hazay mutatta be a költőt s ez kimért, hideg udvariassággal üdvözölte Telekit.

— Ön az első eleven gróf, akivel beszélek.

— Hát döglöttel beszéltél-e? — szólt nevetve s mindjárt bizalmas tegezéssel a gróf.

— Az magam is voltam komédiás koromban.

— Na czimborám, velem ugyan nem sokat nyertél, mert magam is csak olyan vad gróf vagyok, — válaszolta nevetve Teleki.

Másnap estére volt kitüzve a megyebál, amelyre az egész vármegye szép lány, asszonya bejött Nagykárolyba.

Riskó szállása, akinek a költő vendége volt, épp átellenben volt Térey Gábor uradalmi jószágigazgató lakásával, s ennek kertjében látta meg először Szendrey Júliát, Szendrey Ignácz erdődi jószágfelügyelő leányát.

A karcsu, hollófekete, rövidre nyirt haju, éjsötét ragyogó szemű s bizarr öltözködésű leány az első pillanatra mély benyomást tett rá.

Mintha villámsugár futott volna a szivébe, egy szempillantás alatt fölperzselte benne az eddig érzett szerelmek fakó emlékeit.

Izgatottan hivta Riskót az ablakhoz és suttogva kérdezte:

— Ki az a tündér ott, a szomszédos kertben?

— Szendrey Júlia; előkelő és vagyonos leány, aki csak most jött haza Pestről a Lejtey-féle nevelőintézetből, — felelte Riskó.

— Ha sejtettem volna, hogy ilyen tündérek jártak abba a nevelőintézetbe, be sokat sétáltam volna előtte.

— Mondhatom neked, hogy rendkivül művelt és szellemes leány, de egy kissé különcz.

— S van már komoly udvarlója?

— Dehogy van.

E pillanatban feléjük fordult Júlia, aki Térey Marival, egy hozzá hasonlóan szép és szellemes leánynyal sétált.

Petőfi felkérte Riskót, hogy mutassa be a hölgyeknek

Riskó karon fogta a kék attilás, pörge kalapos költőt s magával vitte Térey kertjébe.

A költő szeme káprázott, mintha a napba nézett volna.

A kertben bóditó virágillat csapta meg. Ez még jobban elkábitotta. Szeretett volna visszafordulni, de már késő volt. Riskó a leányok elé vezette.

— Petőfi Sándor, a hirneves költő Pestről, akitől már bizonyára nagysádtok is sok szép költeményt olvastak, — mutatta be Riskó.

— Oh, én rajongok a költészetért, — mondta kigyult arczczal Júlia, — s boldog volnék, ha ön verset irna az emlékkönyvembe.

— Ezer örömmel, — felelte Petőfi.

— Jaj, de nincs itt az emlékkönyvem.

— Majd elküldöd hozzám s itt beleirhatja Petőfi úr, — mondotta Térey Mari.

— De meg Erdőd sincs a világ végén, — jegyezte meg Riskó, — ha Sándor barátom Erdélybe megy, arra veheti az útját s betérhet a várkastélyba.

— Nagyon szivesen fogjuk látni, — válaszolta Júlia.

A költő kezet fogott a két szép leánynyal, aztán Riskóval hazament.

Otthon azt kérdezte Riskó, hogy miért volt olyan szótalan.

— Barátom, ha az ember templomban áll, elfogja az áhitat s vagy énekel, vagy hallgat. Én pedig úgy éreztem magam e két szép leány közelében, mintha az oltár előtt állnék.

— A költő csak nem tagadhatja meg magát, — mosolygott Riskó.

Este félkilenczkor már a bálteremben voltak, ahol Riskó sok előkelő vendégnek mutatta be a költőt, de ez feltünően szórakozott volt, s félszemmel folyton az ajtóra figyelt.

Egyszerre aztán összerezzent, arcza vérpiros lett s az ajtóhoz sietett. Szendrey Júlia lépett be Térey Mariskával s Petőfi nyomban karját ajánlotta Júliának, mig Térey Mariskát Riskó fogta karon.

— Még nincs itt a bálanya? — kérdezte Júlia és ragyogó szemét bájos mosolylyal vetette a költőre.

— Úgy látom, még nem érkezett meg, különben már megkezdték volna a tánczot.

E pillanatban fölzendült a czigányok húrjain a Rákóczi induló s belépett a bálanya, gróf Károlyi Györgyné, nagy és fényes kisérettől követve. Mihelyt elfoglalta helyét, a zenekar egy kis szünetet tartott, aztán csárdásra gyujtott.

Petőfi derékon kapta Júliát s elkezdett csöndesen, majd egyre hevesebben bokázni, forogni, perdülni habkönnyű terhével. Közben ismét csöndesebben járták s gyakran önfeledten néztek egymás szemébe.

— Tudja-e, nagysád, hogy most Dárius kincstára a szivem?

— Milyen bók sül ki ebből? — mosolygott Júlia.

— Én csak azt mondom, amit érzek. Nagyságod annyi szép, ragyogó álmot költött föl szivemben, hogy azt, ha száz évig élnék, se tékozolhatnám el.

— Mily furcsák ezek a költők! — nevetett Júlia.

— Nagyságod, a költőnek más szive van, mint a többi halandónak. Lássa, én mindig az első pillantásra leszek szerelmes.

— No, én nem. Én úgy teszek, mint a buvár, aki százszor is lemegy a tenger fenekére, mig megtalálja az igaz gyöngyöt. S ha nem látnám, hogy ön nemcsak kiváló költő, de kiváló férfi is, úgy higyje meg, hogy szóra sem méltatnám.

— De miből következteti ezt?

— A lelkéből, amely szemében tükrözik.

— Köszönöm az elismerést. Nem veszem bóknak, mert igaz. Amilyen tiszta és egyenes, cziczomátlan és őszinte a költészetem, épp olyan a természetem.

— A mai fiatalság azonban máskép beszél és máskép gondolkozik.

— Tudom, hogy több benne a könnyelmű léhaság, mint a magas czélokra törekvő komolyság. Lehet, hogy én is ilyen lettem volna, ha a szegénység nem lett volna a tanitómesterem. De ez korán megtanitott arra, hogy a szegénynek csak egy kincse van: a becsület.

— Azért van oly sok bus költeménye önnek, mert sokat szenvedett?

— Sokat nagyságod, sokat, — de mint versemben megirtam, csak az vigasztalt, hogy meg nem érdemeltem.

— Hát ez az Etelka, akit oly szép versekben sirat, költött volt-e vagy valóság?

— Igen, Etelka élt és hirtelen halt meg, mint

mikor a rózsát lemetszik tövéről. Ő volt első komolyabb szerelmem és sokat jártam ki sirjához.

— Ön tehát hiven tud szeretni?

— Annyira hiven, hogy az életemet is feláldoznám érte. Szerelmemnél csak egyet tudok jobban szeretni: a hazát.

Júlia e kijelentésre felmagasztosulva nézett a költőre. A zene ujra szólott s őt tánczba hivták. Petőfi összefonta karját és szoborként állt meg azon a helyen, ahonnan Júliát elvitték.

Szeme azonban égő pillantással követte minden mozdulatát s folyton az arczát, szemét kereste, hogy vajjon néz-e rá.

Aztán fölkereste Riskót s vállára téve kezét igy szólt:

— Barátom voltál már Erdődön?

— Hogyne lettem volna. Gyönyörű, vadregényes fekvése van. Szendreyék lakosztályából messze vidéket be lehet látni s előtte remek vadaskert terül el, hatalmas bükk és cserfákkal. Madarak éneke hallatszik belőle, mig a várkastély hátulján kápolna áll, ahol az uradalmi tisztikar és cselédség hallgatja az istentiszteletet.

— Költői kép, barátom, be szeretném látni.

— Annál mi sem könnyebb, akár holnap is kirándulhatunk.

Petőfi néhány pillanatig küzdött magával.

— Már csak inkább akkor menjünk, — ha majd a család is otthon lesz.

A báli éj után Júlia halványabb volt, s homloka oly fehér, mint a leesett hó. Csak a szemében nem látszott bágyadtság. Az világitott, akár csak a hajnalcsillag a felhős éjszakában. Mosolyogva fogadta a költőt s Térey Mari már messziről megfenyegette.

— Jőjjön csak, jőjjön, majd adunk mi magának!

— Tartom a hátamat, — mosolygott Petőfi.

— Micsoda költeményt irt ön „Nagykárolyban“ czimen.

— A tiszta és szomorú igazságot irtam meg, de honnan tudja, hiszen még meg se jelent.

— Nekem mégis elmondta valaki a tartalmát.

— Te voltál az áruló, Náczi?

— Igen, elmondtam Mariska nagysádnak, hogy kiméletlenül végigvágtál verseddel a nagykárolyi pecsovicsokon.

— Ön, amint látom, nem az az ember, aki megijed az árnyékától, — mondta Mariska.

— Én a félelmet egyáltalán nem ismerem, mert tudom, hogy a sors kijelölte számomra azt az ismeretlen véget, amelyet kerülni úgyis hasztalan.

— Én pedig azt tartom, — szólalt meg Júlia, — hogy sorsunkat akaratunkkal lehet kormányozni.

— Nem egészen, — felelte Petőfi. — Az akarattal csak elősegithetjük, vagy siettethetjük boldogulásunkat, de ha az van megirva számomra, hogy boldogtalan leszek, akaratommal hiába küzdök ellene.

— Nem osztom véleményed, — szólt a vitába Riskó, — mert te meg akarod czáfolni a közmondást, hogy minden ember a maga szerencséjének kovácsa.

— Én nem czáfolom meg, pajtás, csak azt állitom, hogy a szerencsét akaratunkkal kierőszakolni nem lehet. Már pedig hidd el, hogy én tapasztalásból beszélek.

— Az bizonyos, — mondta Júlia, hogy ha pusztán tőlünk függne boldogságunk, nem volna egyetlen boldogtalan ember sem a világon.

— Igazad van, — erősitette Térey Mariska. — Petőfi úr véleményét részben magam is osztom,

de hogy mire képes az erős akarat, arra elég példát mutat a történelem.

— Nem kell tovább mennünk, csak vegyük Petőfi urat, — szólt Júlia, — ha ő annyi akadállyal bátran meg nem küzd, most aligha lenne országos hirű költő.

Petőfi udvariasan meghajtotta magát.

— Mert erre születtem, Júlia, s ez a Teremtő érdeme, nem az enyém.

— Hány lángész lobban ki közöttünk, akiről mit sem tud a világ, mert gyáván megalkudott sorsával, — jegyezte meg Riskó.

— Való igaz, de csak azért, mert a felsőbb hatalom igy határozott fölötte.

Ekképp folyt köztük soká a beszélgetés, vitatkozás, bölcselkedés, ami csak olyan két kiváló szellemű s nagy olvasottságú lányt érdekelhetett, mint Júlia és barátnéja, Mariska.

Júlia másnap apja beküldött kocsiján hazament, Petőfi pedig Papp Endrével Szatmárra utazott. Innen mentek szeptember 19-én Erdődre. Ez volt az első látogatása Júliánál. Ürügy a vár megtekintése volt.

Délután megszemlélték a várat, majd sétára indultak a vadregényes fekvésű kertben.

— Mily szép itt minden! — kiáltott föl elragadtatással Petőfi. — Mindenütt meglátszik annak a tündérkéznek a nyoma, amelyet úgy szeretnék egyszer a magamében látni.

Ez utóbbi szavakat már halkan és remegve mondta és gyönyörtől reszkető tekintettel tapadt Júlia kipirult arczára.

De a költő szavai tüzes betűkként égtek a szivében.

Három napig lázas nyugtalanság kinozta. Ekkor levelet irt Marískának, amelyben több eseményről tudósitja, majd igy folytatja:

Szombaton délben jöttek: Petőfi, Papp Endre és Riskó és elmentek délután hat órakor. Ez a fő. Hogy jól mulattam, azt nevetséges volna még ide irnom is; arról úgyis bizonyos vagy, hogy egy szóval, azaz hárommal: kedélyesen, erélyesen, szivélyesen. Hanem figyelmet kérek! Furcsán érzem magamat: az a Petőfi gonosz egy fiú, oly szenvedélyesen tud az emberre nézni, hogy vigyázzon a baloldalára, különben annak úgyis tüzes lakosa fellázad ellene és azt a száraz, hosszú, ily eseteknél tehetetlen házőrt úgy kiveti onnan, hogy idő kell hozzá, mig ismét részt vehet az uralkodásban. Ezt nekem előbb senki sem mondta, tehát majd elkéstem a vigyázással. (Most veszem észre, hogy még nem mondtam meg, hogy a házőr alatt az észt értem.) Restauratióra Petőfi ismét Károlyban lesz. Ha tudnád, hogy örülök erre az időre! Igazán, ha nem ismerném magam jobban, azt hinném, hogy szerelmes vagyok, de igy avval vigasztalom magam, hogy majd elmulik. De mégis borzadok tőle, ha elgondolom, hogy a lehetőség határán túl nincs, hogy komoly, tartós érzelem váljék belőle — jaj! — költő. Talán büntetésül. Miért? — fogod kérdezni. Ha elbeszélném, azt mondhatnám végül: én arról nem tehetek! De elég a bohóságból ennyi . . .“

Júlia tehát már ekkor komolyan érdeklődött a költő iránt.

Petőfi szeptember 27-én megint átrándult Erdődre Kovács Lajos berzenczei birtokos hátaslován.

Júlia hideg tartózkodással fogadta. Petőfi nem csüggedett, mert érezte, hogy a leány hidegsége mesterkélt. Midőn egyedül maradtak, kitárta előtte a szivét.

— Júlia, — mondta elfogultan, — annyira resz-

ketek, mintha a világot tartanám, hogy ránk ne szakadjon.

— Pedig az úgy sem szakad ránk, legföljebb a költők képzeletében.

— Tudom, de vallomást akarok tenni s ezért reszket minden vércseppem.

— Nézze, daruk szállnak a levegőben, — mondta zavartan Júlia s az égre mutatott.

— Látom, ezek most szebb hazába mennek, mint ahogy az én szivem is szebb világba vágyik.

— Petőfi úr úgy beszél, mintha költeményt irna.

— Júlia, — szólt Petőfi, megfogva a leány kezét, — szeretett-e már életében?

— Nem, soha és nem is akarok soha!

Petőfi megsemmisülten nézett rá.

— Nagysád, ne mondjon ilyet, ha nem akarja, hogy jégszoborrá fagyjak a lábainál.

A költő ezt annyi fájdalommal mondta, hogy Júlia részvéttel nézett rá.

— Megvallom őszintén, Petőfi úr, hogy én önt nagyra becsülöm s tudom, hogy a kisujja is többet ér mindazon ifjaknál, akiket eddig ismertem s akik többé-kevésbbé érdeklődtek irántam és ha valakit szeretni tudnék, az csak ön lenne, ámde rettegek ez érzelemtől s inkább leküzdöm magamban, mert tudom, hogy a költő szerelme nem állandó s ez nekem halálom lenne.

— Júlia, ahogy én imádom, úgy nem fogja szeretni soha senki. Az én szerelmem az égből ered s még siromban sem fog elenyészni.

— Mindnyájan igy szoktak beszélni, aztán néhány hónap mulva vége a nagy szerelemnek.

— Ne higyje, Júlia; az, amit eddig éreztem, mind csak költői ábránd volt, mert tudom és érzem, hogy mi az igazi szerelem. Kivánjon bár-

mit tőlem, örömmel teszem meg, csak azt az egyet ne kívánja, hogy lemondjak szivéről, mert ezzel darabokra tépném a magamét.

— Lehet, hogy idővel én is szeretni fogom önt, de most még, ilyen hirtelen, mikor jóformán még alig ismerjük egymást, nem tehetek olyan elhamarkodott nyilatkozatot, amit később megbánhatnék.

— Ez a hidegség is öl, Júlia. Gondolja meg, hogy csak azért maradtam itt, hogy megtudjam sorsomat. Szavai egy vadállatot eresztenek szivemre: a kétségbeesést.

— Legalább szép költeményeket fog ön irni, mert a fájdalom mindig mélyebb és hatalmasabb érzés, mint a boldogság.

— Én már elég fájdalmat éltem át rövid életemben. Tudom, milyen hangokat ád, de még azt nem tudom, milyen a boldogság hangja. Büszke lehetne rá, nagyság, ha ezt az ismeretlen, édes hangot megszólaltatná lantomon.

Júlia elgondolkozott. Milyen büszke is lehetne arra, ha egy országos hirű költőnek ő lenne a dalforrása, ha költeményeiben minden sor, minden gondolat az ő szépségét, jóságát zengené. A többi leányok irigykedve suttognák: Mily boldog ez a Júlia, hogy Petőfi szereti.

De még küzdött magával, még nem akarta, hogy a költő oly hamar megénekelhesse róla, ha viszont szereti. Hadd szenvedjen, hadd vergődjék még, annál édesebb lesz neki a vallomás, hogy ő is szereti.

— Szerelem? — kérdezte megriadva önmagától, — vajjon csakugyan az-e ez az érdeklődés? Már csak azért is várnia kell, hogy tisztába jöhessen azzal, mi az az édes nyugtalanság a szivében.

Ha nem látja, eped utána s folyton vele foglalkozik, ha pedig itt van, szeretne menekülni előle.

Mi ez, szerelem, avagy csak szelid vonzalom? Láng-e, mely emészt, vagy csöndes holdsugár, amely ábrándozva néz az alvó világra.

— Nagysád hallgat, — szólt keserű bánattal Petőfi.

— De hiszen ön még úgy se tér vissza Pestre, ne legyen türelmetlen Petőfi úr, ismétlem, az idő meghozhatja még azt, amit ön remél.

— Jól van, édes Júlia, én várni fogok, de ha válasza lesujtó lesz, Erdődtől Pestig egy véres fátyol fog utánam huzódni, amelyre a vér szivemből patakszik.

Júlián hideg futott végig.

— Milyen szenvedély, — gondolta magában, — meghalni is képes lenne értem.

A költő nehéz szivvel, szomoruan vált meg Júliától. Nem tudott magának számot adni róla, hogy hideg, kaczér és szivtelen-e hozzá Júlia, vagy csak szinleli a közönyt. E különös, tépelődő érzelmek hatása alatt irta:

„Költői ábránd volt, mit eddig érezék“ kezdetű költeményét.

Júlia fagyos nyugalma már csak tettetés volt. A költő szenvedélyes vallomása fölzavarta szivének csendes vizű tükrét, s a huszonhetediki látogatás hatása alatt naplót kezd vezetni, amelybe szeptember 29-én ezt irja:

„Oh, csak tudnám őt úgy szeretni, mint menynyire szerettetni érdemel. Hátha akkor kell majd éreznem, mi a szerelem, midőn már egy más leány fogja e szenvedélyes szavak édes mérgét lelkébe szivhatni s én csak mint a halványuló multnak csekély emléke fogok lelke előtt állhatni, melyet

lassanként a feledés mindig sűrűbb fátyola fog végkép eltakarni."

Ezalatt Petőfi egymásután irja Júliáról a szebbnélszebb verseket, amikben méla borongással, de még viharzó szenvedély nélkül tépelődik azon, hogy szereti-e Júlia, vagy nem.

„Álmodtam szépet, gyönyörüt" czimű költeményében keserüen veti a szemére, hogy boldogságról álmodott és ő felköltötte.

„Ereszkedik le a felhő" kezdetű gyönyörű dalában elmondja, hogy záporeső szakad s a fülemile csak dalolgat s igy végzi:

Barna kis lány ha nem alszol,
Hallgasd, mit e madár dalol;
E madár az én szerelmem,
Az én elsóhajtott lelkem.

E gyorsan termett szerelmes versekből nyolczat szépen leirt s Czekéről elküldte Júliának, a néhány lapnyi füzet külsejére ráirva: Az ősz utolsó virágai Júliának.

Majd emlékverset irt hozzá „Sz. J. kisasszony emlékkönyvébe" czimen, azt egy albumlapra letisztázva, október 10-én magával vitte Erdődre s átadta Júliának.

— Köszönöm, — szólt tartózkodóan a leány, amidőn a sokkal többet sejtető, mint mondó emlékverset átfutotta.

— Az előbbieket is megkapta? — tudakolta Petőfi.

— Megkaptam és köszönöm, — felelte Júlia.

— S mi a véleménye róluk, Júlia?

— Nagyon szépek, de mintha az érzelem is csak költött volna bennük.

— Pedig a szivembe mártott tollal irtam valamennyit, s tudja, miért jöttem most, Júlia?

— Petőfi úr, a szerelmet nem lehet szivemre erőszakolni. Várjon, idővel talán szivem is fellobban.

— Kevés reményem van már hozzá; hiszen ha a nap lemegy és minden élet kíhal, akkor sem lehet hidegebb a világ, mint a nagyság szive.

— Nem tehetek róla, talán jobb is lett volna, ha soha sem ismerjük egymást, ön is nyugodtabb volna most, meg én is.

— Ha terhére vagyok nagyság, úgy igérem, hogy nem fog többé látni soha.

Júlia kezét nyujtotta neki.

— Ne haragudjék Petőfi úr, terhemre nincsen, de szerelmére talál ön méltóbbat is nálamnál.

— Soha, Júlia. De most már látom, hogy nem szeret, s én inkább ízenkét tépem ki szivemet, semhogy szerelmét kolduljam.

— No, ne váljon meg tőlem haraggal Petőfi úr.

— Mindent tudok nagyság, amikor utóljára fogom most a kezét, amelylyel mást fog boldogitani, azt kivánom, hogy csak ezredrésznyire szeresse az a férfi, mint ahogy én szerettem, s kegyed akkor is nagyon boldog lesz.

A költő ezzel elvált Júliától. A leány fölment a várkastély erkélyére s midőn Petőfi kocsiba ült, zsebkendőjét könnyes szemmel lobogtatta feléje.

— A viszontlátásra! — rebegte meghatottan, de ezt már nem hallotta a költő, mert a kocsi tovagördült.

Talán e szomorú találkozás emlékére irta e megható kis költeményt:

Álldogálok a tó partján
Szomorú fűz mellett
Nekem való hely: engem ily
Bús szomszédság illet.

Nézem lecsüggő ágait
Szomorú fűzfának.
Mintha csak csüggedt lelkemnek
Szárnyai volnának.

Amidőn Júlia a megyei tisztujitásra csakugyan bejött édes atyjával Nagykárolyba s Téreyék házában találkoztak, már sokkal gyöngédebben bánt a költővel, sőt azt is megvallotta, hogy szereti. Ismerve azonban atyja felfogását és ama tervet, hogy Uray szolgabiróhoz akarja feleségül adni, a bucsuzás alkalmával igy szólt Petőfihez:

— Szeretem önt, de tavaszig ne látogasson meg. Ez idő alatt tisztában lehetek azzal, hogy oly nagy-e ön iránti szerelmem, hogy a szülői tilalommal is daczolhatok, mert tudja meg ön, hogy szüleim sohasem adnák áldásukat szerelmünkre.

— Elég áldás lesz az én életemen a kegyed szerelme. Az öregek pedig könnyen megbékülnek, ha látni fogják a mi boldogságunkat.

— Bizzuk az időre a mi szerelmünket. Ha az ön érzelme állandó, tavaszig meg nem változhatik, ha pedig el nem jön, akkor tudni fogom, hogy tüzes vallomásai ismét csak költői ábrándok voltak, amiket széttépett, elfujt, semmivé tett a tél zugó fergetege.

— Eljövök Júlia, — eljövök, ha az egész világ reám szakadna is.

A költőt ez a vallomás is boldoggá tette, s bár még kételyek csüggtek a szivén, az elragadtatás hangján irja Váradynak:

„Elhagytam Szatmárt és hogy hagytam el! . . . Szerettetve, barátom, szerettetve a legdicsőbb lénytől, mely valaha az Isten kezéből kikerült".

Júlia pedig naplójában ezt a levélalakba öntött vallomást teszi október 21-én:

„Én megvallom, hogy szeretem önt, jobban, mint bárkit, de én nem merek bizni magamban, hogy ezt érezni fogom később is, midőn többszöri összejövetelünk és kölcsönös megismerkedésünk tán oly szinben fog egymásnak bemutatni, mely nem lesz arra való, hogy szerelmünket megerősitse.

És ha éppen való az, amit egy iró mond, hogy nincs a szerelemnek hatalmasabb gyilkosa, mint a megszokás, ez engem elrémit, mert inkább távol egymástól egy végteljes életet, mint közömbösséget egymás mellett. Azért nem kötöm le még most magam, nem igérek semmit, csak azt mondom, hogy ha eljön a tavaszszal s mindketten igy érezünk, magunk iránti kötelességnek tartom egymásban keresni föl jövendőnk boldogságának alapját; de nemcsak azon boldogságot, mely talán addig tart, mig a szerelem első mámora, hanem egy egész élet boldogságát.

Oh, ha ön olyan szenvedélyes nem volna! Mindig féltem az ilyen szenvedély lángjaitól, mely éppen heves dobogása által nemcsak mindent, mi közelébe jön, hanem csakhamar önmagát is fölemészti. S ha e tűz, melyre egy egész, tán hosszú élet boldogságát biznám, melynek szüntelen hevétől függne ez, egyszerre kialudnék, miután lelkemet elégetné, nem hagyna egyebet emlékénél, mi földult keblem nyugalmát egészen szétroncsolná.

Oh, szép az ilyen vég a regényekben, de akinek érző szive van, ezt kerülni fogja a valóságban, mert érezi, hogy az őrültté tenné".

Mennyi hideg szellemesség! Nem a sziv szava ez, hanem a fontolgató észé. Harcza az észnek a hiusággal, de nem a szivvel, amely ha mélyen szeret, lángjában hamúvá ég és elenyész minden okoskodó tépelődés.

Komor töprengések azon, hogy mi lesz, ha a

szerelem első mámora elenyészik, ez oly szokatlan egy hófehérlelkű tizennyolcz éves leánynál, ami megdöbbentő.

Érzi és látja ezt a költő, azért énekel így róla:

Oh, e lányka oly rejtélyes,
Szíve olyan mély folyam,
Hogy szemem bármily élesen
Néz beléje, hasztalan.

Rejtély vagy te, lányka nékem,
S állsz megfejthetetlenül,
Kárhoztatóm? Üdvösségem?
Egyik a kettő közül.

Pestre indult. Debreczenben hosszabb időt töltött. Egy nap levelet kapott Szatmárról. Egy ottani barátja irta, s amikor elolvasta, fehér lett, mint a fal. Kétszer is végigfutotta, aztán dühösen összemorzsolva, az asztalra dobta.

— Csak nincs szerencsém a szerelemben, — mondá bosszusan toppantva lábával.

— Oh, Júlia, ha tudnád, mily kínt okoztál nekem, talán nem dobtad volna el könnyelmüen az én hűséges szivemet! Tehát férjhez fogsz menni. Udvaroltatsz magadnak és bálokba jársz. No, nem baj.

— A legelső leányt meg fogom kérni, akit utamba vet a sors, — mondá öklét rázva — meg fogom mutatni neked, hogy én se törődöm veled, ha a szivem szakad is meg... De hátha csak rosszlelkű pletyka az egész? — tünődött magában. — Nem, nem, ez a barátom nem fog ily gonosz tréfát üzni velem. Röviden végzek veled, tán azt hiszed, hogy bánatomban könyörgő és könnytől áztatott leveleket fogok irni neked? Nem, soha, megmutatom, hogy férfi vagyok, aki föl sem veszi, ha a szivére tipornak.

A költő kapta a kabátját, aztán elrohant hazul-

ról. Az első, ami az egyik ház falán a szemébe ötlött, a szinlap volt, amely a „Két pisztoly“ előadását hirdette.

— Megyek a szinházba, — mondá gyors elhatározással, — ott legalább szórakozni fogok.

A szinház tele volt s Prielle Kornélia játszotta Lenke szerepét. A nagy művésznőt még Pestről ismerte, ahol Szigeti Józseféknél lakott egy fedél alatt Egressyékkel, s a költő gyakran beszélgetett vele.

Mihelyt hire futott, hogy Petőfi a szinházban van, a közönség érdeklődéssel fordult feléje, s minden szem rajta függött. Prielle Kornélia a szinpadról felismervén a költőt, a darabba szőtt czikornyás nóta helyett Petőfi „A virágnak megtiltani nem lehet“ kezdetű népdalát énekelte el, s tomboló tapsvihart aratott.

A költőt rendkivül kellemesen érintette ez a gyöngéd, megtisztelő figyelem s felvonás végén a szinpadra ment, kezet csókolt a bájos fiatal művésznőnek, s hosszasan elbeszélgetett vele.

Másnap lakásán is meglátogatta, sokáig beszélgettek, miközben mindnagyobb szépségeket fedezett föl a szerény, kedves arczú, művelt és szellemes lány lelkében.

Az irodalomról s Petőfi költészetének friss, eredeti s meglepően tiszta népies hangjáról olyan lelkesedéssel beszélt, hogy a lehangolt, bús kedélyű költőt egészen felvillanyozta, s Petőfi egyszerre csak felugorva székéről, elkapta a kezét, ajkához emelte s meghatottan kérdezte:

— Nagysád, eljönne-e hozzám feleségül?

— Ilyen gyorsan? Nem gondolja Petőfi úr, hogy később mindketten megbánhatnánk ez elhamarkodott lépést?

— Nem, nagysád, de ha még gondolkozni

kiván e lépés fölött, úgy holnap ismét eljövök a válaszért.

— Tudja mit, Petőfi úr, jőjjön el ma este a szinházba. Ott a „Lóra hét fia“ czimű darabban a menyasszonyt játszom, legalább látni fogja, hogy festek menyasszonyruhában.

— Ott leszek, — felelte Petőfi s bucsut vett a művésznőtől.

Kornélia elragadóan szép volt a hullámos, fehér menyasszonyi ruhában. Arcza égett, a szeme megbüvölően ragyogott, mikor a költőre pillantott, aki folyton rászegezte tekintetét.

Petőfi felvonás után felrohant a szinpadra és Kornélia kezét csókokkal boritva, föllelkesülve mondá:

— Kornélia, imádom! Szépségével megbüvölt, játékával meghóditott. Ujból kérem, ne tagadja meg tőlem a kezét.

— Ha gondolja, hogy képes lennék önt boldogitani, én büszkén nyujtanám kezemet önnek.

— Nemcsak gondolom, de érzem is, — felelte gyors fellobbanásában a költő.

— Ám, legyen meg az Isten akarata, — rebegte Kornélia és sugárzó arczczal nyujtotta kezét a költőnek.

— Köszönöm, édes Kornélia, én hiszem, hogy boldogok leszünk.

És Petőfi még az nap megakart esküdni Kornéliával. Kihirdetés nélkül azonban egy pap se akarta összekötni őket. Erre elhatározták, hogy az esküvőt akkor tartják meg, mikor Kornélia a társulattal Kolozsvárra megy.

De a sors könyvében máskép volt megirva végzetük.

Prielle Kornélia megtudván, hogy a költő csak sértett büszkeségből akarta nőül venni, levelére

sokáig nem válaszolt s hetek mulva is csak hidegen felelt.

Petőfi nem is igen gondolt többé reá. Időközben Térey Mari kibékitette Júliával s a kiengesztelődés jeléül irta az Életképekben „Mi van innen távol“ kezdetű versét, melyben fájó szivvel gondol vissza az erdődi szép napokra, a kertben töltött boldog órákra, amikor kert volt az ő életük is s minden órájuk benne egy virág.

A kibékülés úgy történt, hogy Térey Mari elküldte a költőnek Júlia naplójából ama levélformában irt részeket, amikből Petőfi láthatta, hogy ez a rejtélyes lelkületű leány titkon a legnagyobb mértékben érdeklődik iránta. Erre levelet irt Júliának, melyben debreczeni hirtelen elhatározását azzal mentegeti, hogy vélt hütlensége nagyon elkeseritette s csak daczból akart megházasodni, de most is változatlanul szereti.

Petőfi kedélye ismét visszanyerte mosolygó derüjét, amidőn Júliával kibékült. Bámulatos munkakedvére csak szüleinek szomorú helyzete hatott nyomasztólag, akiket következetesen üldözött a balsors.

Az öreg Petrovics ellen ugyanis 290 pengő forintnyi tartozása miatt végrehajtást vezettek s a jólelkü fiunak nagy fejtörést okozott, hogy honnan teremtse elő ezt a pénzt.

— Megvan! — kiáltott föl végre. — Itt van az én druszám, gróf Teleki Sándor, ez csak nem szakad meg bele, ha pár száz forintot küld nekem.

Tüstént levelet irt neki, melyben „Kedves druszám“-nak szólitja s humorosan azt mondja, hogy „amily elkerülhetetlen a halál, oly elkerülhetetlen, hogy te nekem hatszáz pengő forintot adj.“

Teleki el is küldte neki a pénzt; amit Petőfi

1849-ben Marosvásárhelyen adott vissza abból a nagyobb összegből, amelyet több havi tiszti fizetése gyanánt Bem apótól kapott. Ekkép e nyomasztó gondtól is szabadulva, összes költeményeinek sajtó alá rendezésével foglalkozott, azonkivül népies elbeszéléseket kezdett irni az „Életképek"-be, amikkel szintén feltünést keltett.

Éjjel-nappal rendezte, javitgatta, bővitette összes költeményeinek kéziratát. „A helység kalapácsá"-t azonban nem vehette bele, mert azt Geibel vette meg tőle, s mikor megkérdezte a költő, hogy fölveheti-e összes költeményeibe, a német ember igy szólt:

— Den Kolopács gib ich nicht!

Kötetébe összesen 459 költeményt vett fel s Emich Gusztávnak adta el ötszáz forintért.

Emich rögtön kibocsátotta az előfizetési felhivásokat; a lapok, különösen a Pesti Hirlap és Jelenkor, amabban Pálffy Albert, emebben Jókai tollából, magasztaló czikkekben ajánlotta Petőfi összes költeményeit, amelyek már 1847. márczius 20-án meg is jelentek s a Honderű kivételével minden lap az elragadtatás hangján irt róla.

Pár hó alatt az egész kiadást elkapkodták s hatása oly nagy volt, hogy ez időtől fogva állandó jelzője volt a *„legnépszerűbb költő"*. Verseit az ország minden zugában olvasták, dicsőitették s őt magát majdnem istenitették.

Petőfi boldog volt s büszkén emlegette, hogy e költeménykötetével biztosan megnyeri az Akadémia nagy diját.

De a következő évben kitört a szabadságharcz s az Akadémia kapui csukva maradtak egészen 1858-ig, amidőn az első nagygyülésen csakugyan odaitélték neki az Akadémia nagy diját Czuczor Gergely magasztaló jelentése alapján. A jutalom

azonban már csak sirkoszorú volt régen porló hamvai fölött s a pénzt Zoltán fia kapta meg.

Ez időben irta róla Arany Gyulai Pálnak: Emlékszem, midőn 47-ben nagy kötetje megjelent, bár pályázni büszke s valamely tagságot elfogadni elve ellen volt, de azt mégis önérzettel mondotta előttem:

— No most már remélem, jövő évben enyém lesz az akadémiai nagyjutalom.

A jövő év kissé messze haladt s ő nem érte meg annak örömét, de a jutalom, ugyanazon jutalom, melyre számitott, mégis övé lett.

Esküvője.

Júlia szülei mindent elkövettek, hogy őt Uray-hoz erőltessék, de Júlia hideg volt iránta s mint irja, ilyenkor mindig kedves, szenvedélyes Ő-jének képe tolakodik elébe, ki ha ránéz, szemében látja forró lelkét lángolni.

Petőfi májusban levelet kapott Térey Maritól, aki Júlia unszolására felkérte, hogy jőjjön le Erdődre.

„Tudja-e, — szólt levelében a nemeslelkű barátnő, — hogy miért nem felelt Júlia egyik levelére sem önnek? Mert atyjának megigérte, hogy levelet önhöz tudta nélkül nem ir, már pedig erre engedelmet nem kapott. Képzelheti, ezáltal mennyit szenvedett Júlia s mint kell önnek sietnie, hogy mindezekért megjutalmazza őt.

Júlia szülei mindent el fognak követni, sőt már is tettek próbákat, hogy Júlia önről lemond-

jon, de Júlia szerelme erősebb, semhogy ily próbákat ki ne álljon s én azt tartom, sőt tapasztaltam is, hogy két forrón szerető szivet emberi erő nem választhat el."

Petőfit e levél végtelen boldoggá tette, azonnal irt az öreg Szendreynek s megkérte leánya kezét. Persze, nagyon is kitérő választ kapott, mire Erdődre utazott. Az apa minden áron meg akarta akadályozni Júliával való találkozását, de ők az emlékezetes tó partján mégis gyakran találkoztak s a szülők végre is engedtek makacsságukból. Az öreg kijelentette, hogy válaszszon közte és a költő között.

Júlia habozás nélkül Petőfit választotta.

— Jól van, — mondta a haragra gyult apa, — de tudjátok meg, hogy én tőlem egy fillért sem kaptok.

A szerelmesek végre megtarthatták szomorú eljegyzésüket is. Júlia apja nem vett részt e családi ünnepen. Petőfi boldog volt s a leggyönyörübb lirai dalok fakadtak lángoló szivéből. Az esküvőt megismerkedésük évfordulóján, szeptember 8-án tartották az erdődi várkápolnában.

Szerette volna, ha Tompa Mihály esketi, de ezzel már meghasonlott s igy az esketést egy szerdai napon korán reggel, Kallós István erdődi agg lelkész végezte.

A tanukon, Sass Károlyon és Lauka Józsefen kivül csak Júlia édes anyja és Mariska huga (később Gyulai Pálné) volt jelen.

Az apa rideg zárkózottságában annyira ment, hogy meg sem csókolta leányát, amidőn az esküvő után kocsiba ült, hogy gróf Teleki koltói kastélyába mehessenek.

Petőfi boszúságában keserű kaczajra fakadt, aztán kigördült a kocsi a kastély udvaráról.

A koltói kastély, amelyet gróf Teleki a mézeshetekre átengedett nekik, lejtős magaslaton feküdt, gyönyörű kilátással a vidékre.

Hat hetet töltött ott a legnagyobb boldogságban. Annyi keserüség után sebes záporként ömlött rá az öröm, a megelégedés, a boldog szerelem minden gyönyörüsége.

Szivéből egyre-másra fakadtak a legszebb, a legbájosabb költemények. Csupa illat, szín, verőfény árad el a költeményeken. Maga irja, hogy Koltón oly édes, de oly édes heteket töltének, aminőt halandó csak álmodni és elbirni képes.

Októberben aztán Kolozsvárra mentek, ahol a „Biasini"-szálloda előtt fáklyászenével lepte meg az ifjuság s Hazay Viktor, az ezt követő lakomán pedig Háromszék Kossuthja, Berzenczey László üdvözölte.

„Két napot töltöttem Kolozsvárt, — irja Utileveleiben, — de felért két esztendővel, oly gyönyörű két nap volt."

Innen Szalontára mentek Arany Jánoshoz, ahol egy hétig időztek s november 4-én érkeztek Pestre, az Egressy Gábor által fogadott szállásra. Három szobás lakásuknak egyik szobája külön bejáratu volt s ezt Jókai Mórnak adták ki. Amidőn azonban 1848-ban pünkösdkor Jókaival összezördült, a nagy regényiró elköltözött tőlük.

Nagyon szerényen éltek, mert apósa beváltotta fenyegetését, egy fillérrel sem segitette őket. Amaz ezerötszáz forintra voltak utalva, amelyet Emich örök áron megvett összes költeményeiért fizetett neki. Ezt persze nem egyszerre, hanem három részletben kapta.

A gondos, józan életű és jövőre is gondoló költő uj szerződést is kötött Emichhel, mely szerint költeményeinek az előbbihez hasonló második

kötetéért 1848 május közepétől 2000 forintot fizet, havi 100 forintos részletekben, egész 1849 október haváig.

Ezzel biztositotta Petőfi magát apósa kegyetlen szükmarkuságával szemben. A butorzatot, sőt az egész lakásberendezést is ő vette. Legértékesebb volt könyvtára, amelyben a világirodalom minden remekirója megvolt pompás diszkötésben. A falakon pedig a nagy franczia forradalom hőseinek képei függtek. Petőfiné hamar beletörődött szükös helyzetébe. Mindig fekete ruhában járt s mint Sand György, az akkor hirneves franczia irónő, ő is rövidre vágatta a haját.

Rajongott az irodalomért, elmésen és szép magyarsággal irt s érdekes „Naplótöredék"-ét Jókai ragyogó előszavával az „Életképek"-ben kezdte közölni.

Férje lázas munkásságot fejtett ki, apró költeményeken s egy hosszabb költői elbeszélésen dolgozott, azonkivül leforditotta Coriolánt. Lázas érdeklődéssel figyelte a politika eseményeit is, amelyek mind nagyobb forrongásba hozták az elméket; már ekkor tisztán látta a bekövetkezendő véres eseményeket.

„1848" czimű költeményében már látja a megjósolt nagy itélet rohamos közeledését, amikor az Isten véritéletet tart a zsarnokok fölött s arra kéri „Kemény szél fú" czimű versében az Istent, hogy adjon erőt a magyarnak a kenyértörés idején.

A Nemzeti dal.

A franczia és bécsi forradalom gyujtó szikrái lángra lobbantották a szabadságért rajongó ifjuság szivét. Kossuth utólérhetetlen ékesszólása, lángszelleme, páratlan erélye a nemzet sorsának intézésében gondviselésszerű hatalommá lett, amely ellenálhatatlanul ragadta magával a nép millióit.

Az ifjuságot lázas nyugtalanság fogta el, a forradalom szele fölszította a lelkesedés izzó parazsát s csak villanyszikra kellett, hogy hatalmas lángokban törjön ki.

Az Ellenzéki Kör márczius 14-én közgyülést tartott, amelyen azon tanácskoztak, hogy az Irinyi József által szövegezett, ismeretes 12 pontot egyenesen a király elé terjesztik.

Este nagy tömeg lepte el a Fillinger-kávéházat. Hevesen vitatkoztak, amidőn lélekszakadva beront egy jogász s izgalomtól kipirult arczczal kiáltja:

— Uraim, Bécsben kitört a forradalom!

A zajongó ifjuság egy pillanatra elnémult. A meglepetés, a bámulat kifejezésével néztek egymásra. Aztán mintha lángoszlopok csaptak volna föl közöttük, óriási izgalom, zaj, éljenzés, sürgés-forgás támadt köztük.

Vajda János az ajtókhoz rohant, azokat bezárta.

— Uraim! — kiáltá egy székre ugorva. Addig egy tapodtat sem megyünk innen, amig nem határozunk!

Vasváry Pál szilajul hadonászott tőrös botjával. A tőr kirepült hüvelyéből s nyugat felé esett.

— Ez égi jel, — mondotta lángoló arczczal — három százados szenvedéseinknek kútforrása felé repült, ez azt mutatja, hogy ütött az utolsó órája a bécsi zsarnokságnak.

Az ifjuság a viharos események előérzetének hatása alatt oszlott szét. Petőfi és Jókai az éjszakát ébren töltötték. Felesége, kinek dicsszomjas lelke alig várta, hogy Petőfi a politika mezejére ragadtassa magát, egyre tüzelte az ifjú tettszomját.

A két ifjú izgatott türelmetlenséggel várta a reggelt, amikor aztán a kávéházba siettek. Mindketten lázban égtek s Petőfi idegesen kérdezte:

— Micsoda nap van ma?

— Szerda, — felelte az odaérkezett Vasváry.

— Szerencsés nap, — felelte a költő, — szerdán házasodtam meg.

Nyolcz órára megtelt a kávéház ifjusággal. Jókai gyujtó beszédet mondott, aztán Petőfi elszavalta legnépszerübbé lett költeményét, a „Nemzeti dal"-t, amelyet márczius 13-án irt s a reformlakomán akarta elszavalni.

Hatása leirhatatlan volt. Minden sorából láva csapott ki s az ifjuságot ellenállhatatlanul ragadta magával.

Nyomban elhatározták, hogy sorra járják az egyetemi tantermeket s az ifjuságot csatlakozásra szólitják fel. Előbb az Ujvilág-utczába tódultak, elözönlötték az orvosi egyetem udvarát, Bulyovszky felolvasta a 12 ponthoz irt kiáltványt, aztán Petőfi székre ugrott s elszavalta a „Talpra magyar"-t.

Az esküt valamennyien utána harsogták s az orvosnövendékek mind csatlakoztak hozzájuk. Az eső, mely eddig csak lassan permetezett, most zuhogni kezdett. Az ifjuság lelkesedését azonban ez nem lohasztotta le. Most már jelentékenyen megszaporodva, a mérnöki szakosztály elé vonultak.

Egyre hangzott az éljenzugás s a tanárok annyira megriadtak, hogy a lelkesült ifjuság érkezését be sem várva, elhagyták a termeket s a technikusokkal megszaporodva most már a jogászok és bölcsészek szemináriumához vonultak, ahol a kar dékánja a törvény nevében akarta őket távozásra kényszeriteni.

Persze kikaczagták a jámbort s azzal berontottak a tantermekbe. Az egyikben egy öreg professzor praelegált. Előadásába annyira bele volt merülve, hogy csak akkor riadt fel, mikor az egyik jogász leütötte fejéről a köcsögkalapot. A professzor riadtan ugrott föl.

— Uraim, — hebegte, — kiütött a forradalom! — s azzal beütött kalapját fölkapva kirohant a teremből.

Az ifjuság pedig kiözönlött az udvarra, ahol Petőfi ujból elszavalta a „Nemzeti dalt".

„Mindkettőt — irja Petőfi — fanatikus lelkesedéssel fogadták s a refrainban előjövő esküszünk-öt mindannyiszor visszaharsogta az egész sereg, mely a téren állt.

„Most menjünk a censorhoz és vele irassuk alá a proclamátiót és a „Nemzeti dalt".

„Censorhoz nem megyünk", — feleltem — nem ismerünk többé semmi censort, el, egyenesen a nyomdába! Mindnyájan beleegyeztek és követtek".

Itt Jókait, Petőfit, Vasváryt, Vidacs Jánost küldöttséggé választva, megbizták a sajtó lefoglalásával.

A következményekért nem vállalhatok felelősséget, — mondotta meglepetésében Landerer.

— Nem is kell, mi vállalunk érte felelősséget.

Landerer erre mosolyogva mondta:

— Kérem, az erőszaknak kénytelen vagyok engedni, — aztán rögtön odaadta a szedőknek a 12 pont és Nemzeti dal kéziratát, hogy azonnal szedjék ki és sok ezer példányban nyomják ki.

Másfél óra mulva ezrével hányta ki a gép a két örökbecsű nyomtatványt, s az ifjuság boldogan szórta a türelmesen várakozó nép közé.

Mindenki fenhangon olvasta a gyújtó, lángoló strófákat és csoportokban állva, fenhangon ismételték a kemény esküt.

Egy órakor aztán nyugodtan oszlott szét a nép, hogy a három órára hirdetett nagy népgyülésen ujból résztvehessen.

Petőfi és Jókai pedig a szépirodalmi és napilapokhoz mentek s a szerkesztőket felkérték, hogy lapjukat censura nélkül jelentessék meg. Azután a Nemzeti Muzeumba vitték a szabadsajtó legelső termékének egy-egy példányát, ahol azokat, e dicsőséges korszak örök emlékeiül, nyomban el is helyezték.

A délutáni népgyülésen újból ezrével osztogatták a németre is leforditott Nemzeti dal-t.

A polgárság Petőfi vezetése alatt a városházához vonult, ahol a városi hatóság csatlakozott az ifjuság követeléséhez. Szepessy polgármester aláirta a 12 pontot s Rottenbiller alpolgármester a nép mennydörgő éljenrivalgása mellett mutatta föl az aláirt okmányt.

Sokan, kivált a feketesárga és pecsovicslelkűek, méltán csodálkozhattak azon, hogy mikor szenvedélyes tüntetések folytak a gyűlölt bécsi reaktio ellen, katonaság egyáltalán nem mutatkozott. Oka ennek az volt, hogy a bécsi forradalom hirére a katonai szoldateszka meglapult. Félt, hogy ha a nép dühét felkorbácsolják, ez az elszabadult oroszlán épp úgy tesz, mint Párisban és Bécsben: torlaszokat emel és elkeseredett harczba száll velök.

Kevés is volt a katonaság Pesten, s mivel az egész mozgalom váratlanul jött, se gróf Almássy,

a kir. kamara elnöke, se Lederer tábornok és térparancsnok nem mert beavatkozni, hogy ezzel olajat ne öntsön a tűzre.

Amidőn az ifjúság kiadta a jelszót, hogy vonuljanak Budára s követeljék a helytartótanács börtönében sínylő politikai fogolynak, Táncsics Mihálynak szabadonbocsátását, a katonaság készenlétben volt ugyan, de nem mutatkozott, s a helytartótanács ülése nemcsak azzal végződött, hogy Táncsicsot rögtön szabadonbocsátották, hanem hivatalosan is elismertették vele a kivivott sajtószabadságot.

Gróf Zichy Ferencz, a későbbi muszkavezető, elnökölt a helytartótanács eme ülésén, amely rövid tanácskozás után mindhárom követelést teljesítette.

A rab irót folytonos éljenzés között vitték a Nemzeti Szinházig, a honnan lakására kisérték.

Este ujult erővel tört ki a szinházban a polgárság lelkesedése, ahol a szinészek nemzetiszinű kokárdákkal diszitve léptek a szinpadra, a zenekar a Rákóczit játszotta, aztán Egresssy fekete diszmagyarban és szünni nem akaró taps és éljenzés közt kétszer egymásután elszavalta a Talpra magyar-t.

Másnap általános kivilágitás volt; Emich könyvkereskedése fölött Petőfi arczképe ragyogott, alatta a sajtószabadság jelképe eme fényárban úszó szavakkal: Szabadság, béke, egyetértés!

Landerer és Heckenast pedig magyar diszbe öltöztette száz főnyi nyomdaszemélyzetét, s ezek nemzetiszinű papirsüvegekben s vászonzekékben, ezernyi nép éljenrivalgásától kisérve, járták be a várost.

A menet megállt az Ellenzéki kör előtt s mennydörgő rivalgással éltette Petőfit, aki fáradtan és rekedten csak néhány köszönő szót tudott mondani.

Másnap már az egész ország ismerte a „Nemzeti dal"-t. Pár nap alatt hat dallamot szerzettek rá; leforditották francziára. Petőfi e diadalmas napokban politikai hatalom volt, annyira, hogy a pozsonyi követek Kuthy Lajost küldték hozzá, hogy mérsékelje forradalmi hevét.

Pozsonyban már az a hir terjedt el, hogy harminczezernyi fegyveres nép áll a Rákos mezőn Petőfi és Jókai vezérlete alatt, el akarják törülni a királyságot s kikiáltani a köztársaságot.

Márczius végéig tartott a költő népszerüsége. Ekkor azonban a heves vérű ifjusággal együtt leszorult a cselekvés teréről. A megszeppent Bécs engedett, belenyugodott a külön pénz- és hadügyministeriumba, a polgárság izgalma lecsillapodott s a higgadtabb elemek vették át a haza sorsának intézését. A márcziusi ifjak is jórészt még a szabadságharcz alatt megváltoztak.

Petőfi azonban megmaradt az elvszilárdság, a tiszta és hajthatatlan jellem piedesztálján a harczok zivataraiban is.

Alig van a világirodalomban még egy halhatatlan, akit elveiért, meggyőződéseért és becsületéért annyi tövis vérzett volna meg, mint őt, hanem azért Petőfi soha egy szikrát sem engedett szigorú elveiből.

„A monarchia a virág, — mondja a költő — a respublica gyümölcs. Ez igy van és ezért nem kételkedem én diadalmatokban republikánus elveim".

Majd meg igy kiált föl:

„Köztársasági vagyok testestől, lelkestől, az voltam mióta eszmélek, az leszek utolsó lehelletemig... Az utókor mondhatja rólam, hogy rossz poéta voltam, de azt is fogja mondani, hogy szigorú erkölcsű ember valék, ami egyszóval annyi, mint republikánus, mert a köztársaságnak nem az a fő

jelszava, hogy le a királylyal, hanem a tiszta erkölcs!

De azért forrongó, zaklatott lelke mind lázasabb hévvel mennydörgött a koronás fők ellen. „A királyokhoz" és „Az apostol" czimű költeményeiben izzó szenvedélylyel ront a királyság intézménye ellen. E költeményei nagy visszatetszést keltettek.

Ilyen előzmények után lépett föl követ jelöltként szülőföldjén, a Kis-Kunságban, a mostani fülöpszállási kerületben, de a szabadszállási ref. pap fiával: Nagy Károlylyal szemben megbukott.

Ő azonban még sem engedte leszorittatni magát a szereplés teréről. Lelke érezte a közelgő vihar kitörését, s ott akart lenni a küzdőtéren. Amikor Vörösmarty a kormánynyal szavazott a régi ezredek német vezényletének fenntartása s az államsegély megadása mellett, mint lelkes republikánus, kissé igaztalanul, fájdalmas hangú költeményben fakadt ki Vörösmarty ellen, melynek ismeretes refrainje ez:

— Nem én téptem le homlokodról
Magad tépted le a babért.

Amidőn Jellasich betör s hire fut gróf Teleki Ádám árulásának, a költő még azon éjjel kiáltványt fogalmaz, melynek minden sora tüzes ébresztő harsogásaként járja át a lelket.

Neje is folyton sarkalta, hogy neki végzetszerű szerepet kell játszania a nagy nemzeti drámában s a költő, aki a hirnév borostyánából már egy erdőre valót szakitott tettszomjas lelkével, ama véres babérokra vágyott, amik a harczmezőn teremnek.

Bem apó táborában.

Kossuth lángszavára a földből termettek a honvédek. Czeglédi beszéde után tömegesen kelt föl a nép, s indult a táborba az esküszegő Jellasich ellen. Petőfi sem ülhetett otthon.

Elhatározta, hogy a Székelyföldre megy honvédeket toborzani.

Feleségét szüleihez Erdődre vitte, s Nagybányán keresztül akart a Székelyföldre menni.

Itt azonban találkozott Teleki Sándor gróffal, aki az oláhok borzalmas kegyetlenségeire hivatkozva, lebeszélte őt erdélyi utjáról.

Petőfi erre visszatért Erdődre, onnan pedig Pestre.

Ezalatt megvivták a sukorói győzelmes csatát, az ujoncz honvédsereg Bécs felé nyomult s Petőfi is a táborba sietett, mely Parndorfnál a határszélen állott.

Kossuthnak az volt a terve, hogy a magyar sereg menjen át a határon és adjon segitséget a bécsi forradalom hőseinek. Igy határozott az országgyűlés is, de a tervet sokan ellenezték, köztük Petőfi is, mert a honvédek nem kötelesek az ország határain tul harczolni.

A költő bejárva a tábort, heves szónoklatokban izgatott Kossuth terve ellen s csak az ősz Csányi László jóságának köszönhette, hogy e miatt baja nem esett.

Az ő tanácsára aztán visszafordult Pestre.

Épp ekkor vonult el az utczán egy szabad csapat, amelynek az ifjú Vasváry volt a vezére.

Széles, vörös toll lengett Kossuth-kalapjukon, fehér, habos-selyem-zászlójukat pedig egy őszbevegyült, sápadt arczú, zömök ember vitte, büszkén lépegetve a nagy lobogóval.

Petőfi gyönyörködve nézte a pompás csapatot; amint a zászlótartóra pillantott, kitörő örömmel kiáltotta:

— Hiszen ez az édes apám!

Azzal odarohant a katonás öreghez és boldogan ölelte a szivére.

— Édes apám, — mondta sugárzó arczczal, — eddig azt hittem hogy te vagy büszke én reám, de most látom, hogy én lehetek büszke az apámra!

— Már, fiam, a hazámért én is szivesen halok meg; ezt a zászlót olyan örömmel lengetem, mintha édesanyád régi jegykendője volna.

— A szabadság jegykendője az, édes apám!

— Már tüzben is voltunk vele Sukorónál. De mondd csak, hová mégy most fiam?

— Én is Pestre megyek, de mivel nagyon sietős az utam, szekeret fogadok.

Megölelték egymást, aztán bucsut vettek. Apjáról irta később Erdődön „*A vén zászlótartó*“ czimű meghatóan szép költeményét, amelyben azt mondja, hogy apja, akinek vállait egy kinos élet gondja, betegség és ötvennyolcz év nyomja, elfeledve minden búját-baját, ifjak közé hadi bajtársul állt.

A „Márczius tizenötödiké“-ben is azt irta valaki a parndorfi táborból, hogy „zászlótartónk, a még ifjú vérű Petőfi versenyt gyalogol velünk.“

Pesten a költő csakhamar megkapta honvédkapitányi kinevezését s ezzel ment Erdődre, ott töltött pár napot, aztán bevonult Debreczenbe a zászlóaljához.

Júliához „Bucsu“ czimen meghatóan gyöngéd verset irt, melynek ismételten visszacsendülő refrainje ez:

Isten veled, szép, ifjú hitvesem,
Szivem, szerelmem, lelkem, életem.

Petőfi az ujonczkiképzéssel bibelődött Debreczenben. Felesége, aki közel volt szüléséhez, egyszer szemrehányó levelet irt neki, amiért ily állapotban elhagyja s nem törődik vele, talán már nem is szereti.

A költő erre „*Szeretlek kedvesem*“ czimű versével felelt, amelyben rajongó szerelme szinte egekig szárnyal. Mintha egy tüzhányóhegy izzó

lávája omlanék benne, s a lobogó lánghullámokból ibolyák, liliomok és nefelejtsek hullanának le, andalitó illatot lehelve magukból.

Lemondanék minden
Dicsőségről érted,
S megszereznék érted
Minden dicsőséget.
Nekem nincsen vágyam,
Nincsen akaratom,
Mert amit te akarsz
Én is azt akarom.

Ez volt talán a legforróbb, a leggyöngédebb költeménye feleségéhez, akit valósággal istenít s ő, aki a hatalmasokkal is nyersen szembeszállott, e gyönge galamb előtt szinte térden állva vallja meg ujra és ujra örök szerelmét. Akarata keményebb, mint a vas, de az is meglágyul, fölolvad felesége akaratában, vágyai magasabban szállnak, mint a kőszáli sasok, de ezekről is lemond ő érette, valamint a dicsőségről is, amelyet pedig Istenként imád.

Büszke is volt neje e költeményre. Ebből látta, hogy korlátlan hatalma van a költőn, aki azelőtt senkire se hajlott, csupán a maga akaratát követte.

A költőnek zászlóaljával Nagybecskerekre kellett volna vonulnia, de ő anélkül, hogy szabadságot kapott volna, feleségéhez ment Erdődre.

E fegyelemsértés miatt meggyült a baja Petőfinek. Orlay barátja azonban kijárta, hogy utólag mégis szabadságot kapott.

Az erdélyi véres események hirére, az egész családdal Debreczenbe vonult, s erről ekkép értesitette Arany Jánost:

„Bejöttem Erdődről pereputtyostól, mert a környékbeli oláhok nagyon szerelmesen mosolyognak az odavaló magtárra és pinczére s nem akartam,

hogy családom utjokban legyen; különben emberhusra is nagy gusztusok jött."

Deczember 15-én született Zoltán fia s Aranyhoz irt levelében elragadtatással kiált föl:

„Kedves barátom, csak két szót irok: apa vagyok, a többit olvasd a fehér papirosról, szintugy leolvashatod, mintha ráirnám. Ma délben született fiam, kit holnap vagy holnapután fognak megkeresztelni. Keresztapja és keresztanyja bizonyos Arany János és Arany Jánosné. A fiú neve Zoltán."

E rövid debreczeni időzése alatt irta legtüzesebb forradalmi költeményeit, mint: „Itt a nyilam, mibe lőjjem?" „Csatadal", „Vesztett csaták, csufos futások", „Európa csendes, ujra csendes", „Budavárán ujra német zászló", Kont és társai" stb. Csatadalát azért irta, hogy a képviselőház nyomassa ki sok ezer példányban s oszsza szét a honvédek között.

A Ház elnöke, Pázmándy Dénes deczember 14-én olvasta föl a költő levelét és Csatadalát. A képviselők nagy tetszéssel fogadták s áttették a honvédelmi bizottmányhoz kinyomtatás végett.

Windischgrätz azonban már a fővároshoz közeledett; zürzavar, fejetlenség, általános rémület támadt Pesten, a kormány és a képviselőház lázas sietséggel pakolt és menekült Debreczenbe s a Csatadalról mindenki megfeledkezett.

Mihelyt a kormány Debreczenbe jött, Petőfi, aki tisztán kapitányi fizetésére volt utalva, mert a szépirodalmi lapokat nem igen olvasták, őrnagygyá való előléptetését szerette volna kieszközölni Vetter Antal tábornoktól, s ezért kihallgatásra jelentkezett nála.

Vetter rögtön fogadta, de amint észrevette, hogy a költőn nincsen nyakravaló, nyersen rárivallt:

— Jelentkezzék ön szabályszerüen, — elmehet!

Ez a rideg fogadtatás, a kicsinyes külsőségeken való nyargalózás nagyon elkeseritette a költőt.

Most már egyenesen a honvédelmi bizottmányhoz fordult, de az sem teljesitette kérelmét. A büszke, hajolni senki előtt nem tudó, maga fölött semmi felsőbbséget elismerni nem akaró Petőfi erre önérzetes hangú levelet irt Kossuthnak, melyben kiméletlenül kifakad Vetter tábornok ellen, majd igy szól:

„Nem előléptetést kérek többé, nem is fogadom el mindaddig, mig hadi tetteim azt követelni nem fogják; csak arra kérem önt, tétessen át a 28-ik zászlóaljtól Bem táborához; ha dicsőséggel nem harczolhatok, gyalázatot sem akarok nevemre hozni s mostanában, véleményem szerint, gyalázat nélkül csak Bem oldala mellett lehet az ember.“

Levele további részében arra kéri, hogyha nem volna üres kapitányi hely, előlegezzen neki néhány száz forintot, hogy a hadi pályára Bem mellett előkészülhessen, s ha megtanulta, le fogja róni tetteivel a kölcsönt, mert meggyőződése, hogy egyike lesz a haza megmentőinek.

Ime a hajolni nem tudó költő még Kossuthtal is az egyenranguak hangján beszélt s inkább parancsolni, mint kérni látszik.

Kossuth, jól tudta, hogy Petőfi a dicsőség mámorától elkábulva, képzeletében a fellegekben jár, s a rideg, szomorú valósággal nem törődve, csak külsőleg katona.

Azért, midőn magához hivatta, nem úgy bánt vele, mint katonával szokás. Barátságosan fogadta és szeliden megfeddette, amért egy érdemes, öreg tábornokról oly lealázó és sértő hangon nyilatkozott. Majd azt tanácsolta neki, hogy ne menjen a harczmezőre, mert a hazának sokkal nagyobb szüksége van most tollára, mint kardjára.

— Már elnök úr, én le nem teszem kardomat, ha csak nem kényszeritenek reá.

— Azt én nem akarom, de meg kellene gondolnia, hogy ön fiatal házas, kis gyermeke van, s kire maradnak ezek, ha ön elesik?

— A hazára, melyért elvéreztem és Vörösmartyra, ki megigérte, hogy apja lesz gyermekemnek.

Kossuth ezután magához hivatta rokonát, Vachott Sándort, Petőfi jóbarátját, s őt kérte föl, hogy beszéljen a költő lelkére, hogy köszönjön le tiszti rangjáról.

De Vachott sem tudta őt megingatni.

— Kérlek druszám, — igyekezett kapaczitálni Vachott, — egy kar csak egy kar az ellenség előtt, mig tolladdal ezer meg ezer ujabb kart adhatsz a hazának.

— A csatatéren még jobban lelkesithetem dalaimmal a katonákat, mint a befűtött szobából, — felelte a költő megingathatatlanúl.

— Egy Petőfi Sándort csak kötelességük kimélni a czopfos uraknak is, — szólt közbe most a felesége, aki démoni hévvel szitotta férjében a hajthatatlan daczot, a büszkeséget és dicsőségvágyat.

— Igazad van, drágám, — szólt Petőfi, szenvedélyesen megcsókolva a feleségét.

— Csak maradjon Sándor katona s ne viseljen ezentúl se nyakravalót, — szólt kihivó mosolylyal Júlia.

E párbeszédnél Vörösmarty is jelen volt s e szavakra izgatottan vágott közbe:

— Már hugom megbocsásson, de ezt nem jól mondta; a feleség legyen őrangyala urának, aki visszatartja a veszedelmektől.

— Inkább elviselek egy kis veszélyt, semhogy Sándor megalázza magát, — felelte a szenvedélyes asszony.

— Én is ezt mondom, kedves Miska bátyám, — sietett a költő igazat adni nejének — a veszélylyel szemben kardomra appellálok, de a megalázással szemben nem védekezhetem s csak lelkem sebeit szaporitom.

Kossuth megtudva, hogy Petőfi minden áron Bemhez akar jutni, csakugyan Erdélybe küldötte.

A költő családját Vörösmartyék gondjaira bizva, január 15-én indult Erdélybe.

Január 24-én már Medgyesre ért.

Midőn kocsija az országútra fordult, nagyszámú székely lovassággal és gyalogsággal találkozott, amelyet Kiss Sándor alezredes vezényelt.

A költő egy pillanatra meghökkent. Kisshez sietett s izgatottan kérdezte tőle:

— Mi ez, alezredes úr, csak nem visszavonulás?

— Nem, százados úr; Bem tábornok hazaküldi ezt a székely csapatot, hogy szervezzük a fölkelést a Székelyföldön.

E beszélgetés alatt Kiss Sándor megállitotta a csapatot s a huszárok lassankint egészen körülfogták Petőfi kocsiját.

A költő bemutatkozott s a huszárok nevét hallva, egetverő „éljen" kiáltásba törtek ki, leugráltak lovaikról s lelkesedéstől kipirult arczczal futottak kocsijához.

— Isten hozta, Isten hozta! — ismételték a székelyek s áhitattal szorongatták a kezét.

„Soha jelenet nem volt rám ily hatással, — irja egy névtelen szemtanú. — Nem tudtam, a költőt csodáljam-e, ki neve dicsőségével a Székelyföld utolsó kunyhóját is be tudja tölteni, vagy leboruljak a nép előtt, mely elszigeteltsége, mostoha viszonyai közt is ismeri jeleseit, s föllelkesül azok neve hallatára . . ."

Petőfit is nagyon felvillanyozta ez a megható

jelenet. Rózsás hangulatban ért Szelindekre s tüstént jelentkezett Bem főhadiszállásán.

— Hirből ismerem már önt, — mondta Bem apó. — Hallom, hogy nem a legszebben bántak önnel Debreczenben, de én méltányolni fogom tehetségeit.

Egy szempillantás alatt az egész tábor tudta, hogy köztük van Petőfi s amerre megfordult, még a közhonvédek is, lelkesen megéljenezték.

Tüstént megbarátkozott Bauer őrnagygyal, aki másnap már azzal az örömhirrel lepte meg, hogy Bem tábornok segédtisztjévé nevezte ki.

— Mindjárt ilyen kitüntetés, — örvendett Petőfi, — ez több, mint a mennyiről álmodni mertem.

— Az öreg barátom, nagy ideálista s tudja méltányolni egy lánglelkű költő hazafias érdemeit.

— Na barátom ezért én is meglepem az öreget valamivel.

Estére aztán a tisztikarból dalárdát rögtönzött s azzal szerenádot adott a tábornoknak.

Gyönyörüen csengett a sok érczes hang a nagy csöndességben, amely az alvó tábor fölé borult.

A tábornok hálóköntösben és kis hálósipkával a fején meglepetve nyitotta ki az ablakot s úgy gyönyörködött a rögtönzött dalárda édes-bús dalában.

Amint a tisztek elhallgattak, összenéztek, aztán hirtelen rázenditettek a „Nemzeti dalra" s a bubánatból egyszerre átcsapott minden sziv a legnagyobb lelkesedésbe.

— Köszönöm, — mondta tört magyarsággal Bem, fejével bólintva s a dalárda csöndben eloszlott.

Másnap azt mondja Bauer őrnagy Petőfinek:

— Barátom, ez az éjjeli szerenád kimondhatatlanul jól esett az öregnek. Akik közel álltak hozzá,

azt mondják, hogy e zordon kedélyű hősnek könny szökött a szemébe.

— Szegény Lengyelország, — sóhajtott a költő — hej, ha mi győznénk, mennyivel könnyebb volna egygyé forrasztani szétdarabolt testét.

— Akkor ott teremne a mi dicső tábornokunk s nem búsulna többé hona állapotján.

Január 30-án sürű füstoszlopok és tüznyelvek siklottak a honvéd tábor felé. Tompa moraj, majd meg földet rázó dörgés követte. Az ágyuk ércztorkának bömbölése volt ez. Puskák ropogtak, trombiták harsogtak, huszárok vágtattak.

Vezényszavak hallatszottak s köd borult a harczmezőre a sürün ropogó fegyvertüztől.

Petőfi lovon ülve nyargalt Bem nyomában, ki hidegvérrel osztotta parancsait, majd tábori messzelátón nézte az ellenség hadállását.

— Győztünk! — szólt Petőfihez, aki szivszorongva látta, hogy egyes csapatok hátrálnak.

A költő álmélkodva hallgatta a vezér kijelentését, a midőn egyszerre csak szétvált a honvédhuszárság az előnyomuló osztrák gyalogság előtt s egyszerre egy egész üteg ágyú ontotta a golyót és kartácsot az osztrákokra.

Mint a verebek a jégesőtől, úgy menekültek az osztrákok a halál aratói: a honvéd ágyuk elől. Mindenfelé hátrálót futtak s nehány percz mulva kiüritették a holtakkal és sebesültekkel boritott csatatért.

Most látott először véres ütközetet Petőfi. Látta, mint veszik le s törlik meg a vértől szuronyaikat a honvédek. Látta a holtakat a fehér havon, hallotta a haldoklók hörgését, a nehéz sebesültek kinos nyögését.

Ekkor már igazi katonának érezte magát s Bem minden atyai intése daczára is elhatározta, hogy legközelebb maga is részt vesz a csatában.

De a diadalmakat követő nemzeti mámorba csakhamar keserű csepp vegyült: a muszka beavatkozás hire.

Az éjszakról megindult muszka sereg lavinaként omlott a magyar határ felé.

Görgei a komáromi sikertelen csaták után két tüz között megkezdte gyors visszavonulását.

A kormány ismét készülődött Pestről. Az öröm lázát, a boldogság édes mámorát lelki szorongás és komor aggodalom váltotta fel.

Petőfi, akit büszkeségében annyi megalázás ért s akinek szive fájdalmas könyeket sirt a nemzetért, eltitkolva sötét aggodalmait, mardosó sejtelmeit,

maga is a végső ellenállásra lelkesiti „Föl a szent háborura“ czimű költeményében a nemzetet.

Föl hazámnak valamennyi lakója!
Ideje, hogy minden ember tartozását lerója!
Ki a házból, ki a sikra emberek,
Most az egész Magyarország
Legyen egy nagy hadsereg.

A lelkesedést azonban csüggedés, a harczi vágyat tompa kétségbeesés váltotta fel.

A fiatal irók, kik szintén a menekülő kormányt akarták követni, a „Prófétában“ gyültek össze bucsulakomára. Nyomott kedélylyel, szótlan buskomorsággal ültek egymás mellett. Köztük volt Petőfi, Jókai és Kerényi.

— Nem lakoma ez, hanem halotti tor, — mondta komoran az egyik fiatal iró.

— Még korán volna erre gondolni, — szólalt meg Kerényi.

Petőfi hosszan eltünődött az előbbi szavakon. Látszott komor pillantásán, mogorva arczán, hogy az aggodalom sötét rémei birkóznak szivében, fölszaggatva, megvérezve azt.

— Csak már vége volna valahára, — szólt halkan, mintegy önmagához, — gyülölöm azt a sok vérontást.

— Pedig még csak most jön az igazi öldöklés, — jegyezte meg Kerényi, — ha a nép is fölkel s katona lesz a gyermek és az aggastyán is.

— Igaz, ki kapott közületek meghivót Kossuthhoz? — kérdezte most az eddig hallgatagon ülő Arany.

— Én is, én is — felelték Petőfi, Jókai, Fáncsy Lajos, Egressy és Vas Gereben.

— Én is kaptam, — mondá kelletlenül Arany, — de sejtelmem sincs róla, hogy mit akar.

— Akármit, annyi bizonyos, hogy ez az óriás,

akinek szavára, mintha csak a régi sirok porló daliái keltek volna föl, a földből támadtak a katonák, csak jót akarhat a nemzetnek.

Másnap a kormányzó előtt állottak, aki rövid, megható és lelkesitő beszédet tartott hozzájuk. Nem festi le a haza komor helyzetét, mindnyájan tudják azt. Látják az általános elcsüggedést, a fejetlenséget, a zavart, a rémületet.

Tartsanak tehát népgyüléseket, fanatizálják a népet a végső ellenállásra, hogy a nagyszerű csatában, amelyet a főváros alatt fognak megvivni, győzzön a szurony hatalmán a nép lelkesedése.

A fiatal irók megilletődve hallgatták a nagy Kossuth beszédét, amely úgy hatott a lelkükre, mint az esővert láng sistergése.

S másnap, július 1-én Petőfi, Arany, Egressy és Fáncsy aláirásával már falragaszok hirdették a népgyülést esti hat órára a Muzeum-térre, de ugyanaznap jelent meg a kormány kiáltványa is, hogy egy időre ismét oda fogja hagyni a fővárost. E csüggesztő hirre alig egy pár ember jelent meg a népgyülésen s azt meg sem tarthatták. Petőfit nagyon bántotta ez s elhatározta, hogy családjával teljesen félrevonul a magány csendjébe s nem törődve többé semmivel, drámát ir.

Orlayhoz ment Mezőberénybe. Július 5-én érkezett oda s 18-ig maradt ott a legnagyobb elvonultságban. Ez idő alatt megirta Zoltán fia életrajzát hét hónapos koráig s legutolsó ismert költeményét, a „Szörnyű idő"-t, amely hiven visszatükrözi háborgó lelkének komor világát:

Talán az ég megesküvék,
Hogy a magyart kiirtja,
Minden tagunkból vérezünk,
Hogy is ne, villog ellenünk
A fél világnak kardja.

jajdul fel ez utolsó költeményében, amelynek gyászos hangú strófái úgy csendülnek fülünkbe, mintha csak szive vérének lassú csepegését hallanók.

Kétségbeesve tépelődik rajta, hogy egy szálig elvesznek-e, vagy fog-e maradni valaki leirni e vad, fekete időket a világnak? Mint hiéna kapar szivében a honfibú s csaknem tébolyodva kérdi:

S ha elbeszéli úgy, amint
Megértük ezeket mi mind;
Akad-e majd,
Ki ennyi bajt
Higyjen, hogy ez történet?
És e beszédet nem veszi
Egy őrült rémülésteli
Zavart ész meséjének?

Igy háborog és hánykódik a lelke a szörnyű események véres hullámain, bár látszólag nyugodt s midőn gügyögő kis fiát dalolva ringatja, néha még mosoly is kél szintelen ajkán.

E zavaros, nyugtalan lelki állapotának hatása alatt szinte már előre látta, hogy mi vár a letiport magyarra s oly dráma irásába fogott, amelynek Caraffa, az eperjesi véreb és harmincz pribékje lett volna a főszereplője.

A magyar történelem legvéresebb lapjait akarta szinre hozni, hogy még nagyobb irtózatot keltsen a bitófákra és vérpadokra támaszkodó osztrák uralom ellen.

E drámai művén nagy gonddal dolgozott, nyelvezete szép, rövid, jellemzetes s kifejezéseiben nagy gondolatok rejlenek, amelyek drámai erővel hatnak.

Orlay hozzáfogott lefestéséhez, amint pongyolában ül Bonyhai Benjamin karosszékében, mellette kardja, kezében csibukja.

Vagy kétszer Gyulára is berándult s ott Szakál Lajos népköltő és Sárossy Gyula társaságában töltötte az időt, egyre arról beszélgetve, hogy mi lesz a nemzettel, ha kicsavarják kezéből a szabadság kardját. Petőfi azt mondta, hogy ha nagyon szoritják, ő Bem apóhoz megy Erdélybe.

A muszkák gyors előnyomulása, Bem hátrálása s néhány vesztett csatája azonban gondolkozóba ejtette, s lassankint mégis beletörődött ama gondolatba, hogy mezőberényi magányában várja be a vérzivatar elvonulását.

De az események vészes fordulataival egyre nőttek aggodalmai. Mi lesz családjából, ha elfogják, ha vértörvényszék elé állitják?

A levegő is vérszagunak tetszett körülötte, amely fojtogatta.

Hátha Arad felé menne s a várban huzódna meg családjával?

De bezárkózzék-e oda feleségével, hogy szüntelenül rettegjen a bombázástól, a földetrázó ágyúdörgéstől? Nem, ez megint pokol lenne rájuk. Ámde onnan Radnán át könnyen eljuthat Erdélybe, ha látja, hogy Bemnek szerencsecsillaga újra felragyog.

Behivta a feleségét.

— Édes Juliskám, — szólt hozzá a szokottnál is nagyobb gyöngédséggel, — innen mégis elmegyünk.

— Menjünk, én bárhová követlek.

— Oh, csak Zoltánt hagytuk volna legalább szüleidnél!

— Itt van az ő helye az édesanyjánál.

— Ki tudja, lelkem, mi sors vár reánk? Legalább szegény kis fiamat szeretném biztos helyen tudni.

— Amig én élek, senki sem foszthat meg tőle, csak halálom árán.

— Oh, te feleségek felesége, csak nincs neked párod kerek e világon!

Petőfi megcsókolta Júliát s megkönnyebbülten mondta:

— Tudja Isten, lelkem, ha a szemedbe nézek, minden szerencsétlenségemet elfelejtem.

— Csak ne habozz, ne tépelődj, mit emésztesz magad! Menjünk, ha elszántad rá magad.

— Akkor hát megyek és szekeret fogadok.

Orlay ekkor jött haza s szembetalálkozott vele.

— Holnap indulunk, barátom, megyek szekeret fogadni.

— Fordulj vissza, majd hozok én neked. Hová akarsz menni?

— Aradra, a hős Damjanichhoz.

Orlay, Csipkár Pál mezőberényi szűcsmestert fogadta föl fuvarosul, aki másnap már kora reggel a kapú elé állt.

— Nincs más kocsija? — kérdezte kedvetlenül Petőfi, mikor meglátta a rozoga szekeret.

— Nincs, instálom, — felelte a szűcsmester.

— De hisz ez kirázza belőlünk a lelket.

— Menj át Bonyhayékhoz, — ajánlotta Orlay, — s kérd kölcsön az echós szekerüket.

— Az ám, — derült fel Petőfi, — az mégis kényelmesebb lesz, s az eső ellen is megvédhet.

A költő átment Bonyhayékhoz, aki szivesen átengedte a kocsit s a fuvaros ebbe fogta be a lovait.

Petőfi annyira siettette a feleségét, hogy kávéjukat is csak félig itták meg, aztán kocsiba ültek.

— Na, hajtson már, — nógatta a fuvarost.

E pillanatban a szél becsapta a kapu egyik szárnyát. A robajtól a lovak meghorkantak, aztán nekirohantak az átellenben levő magtár falának.

— Jézusom! — sikoltott fel a gyermekét féltő Petőfiné.

A költő felugrott s halálsápadtan nézte a megvadult lovakat. Hatalmas zökkenés, utána recsegés, ropogás hallatszott, s a lovak fújva, horkolva megálltak.

A magtár tömör, vastag fala szerencsére megállította a megvadult lovakat. A kocsi rúdja azonban izzé-porrá törött, oldala és egyik lőcse is darabokra zúzódott.

Petőfiné alig tudott szólni az ijedtségtől. A költőt is csaknem megdermesztette ez a váratlan baleset, mely oly könnyen végzetessé válhatott volna.

— Mit jelentsen ez? — kérdezte önmagától, önkénytelenül megborzadva.

Orlay aggodalmasan csóválta a fejét.

— Rossz jel, — mormolta magában, — le kellene beszélnem őket erről az útról. Most mit csinálsz, Sándor? — kérdezte aztán Petőfitől.

— Megcsináltatjuk a kocsit s mihelyt készen lesz, megyünk, — felelte Petőfi.

— Ma már abból semmi sem lesz, pajtás. Örülj, ha holnapra készen lesz a kocsi.

— Micsoda? A rúd és a lőcs készen van, csak éppen az oldalával lesz egy kis babra.

— Majd elviszem én, — vállalkozott a fuvaros, nagyot suhintva ostorával a megszelidült lovakra, — a komám kovácsmester s az még ma megcsinálja.

— Gyerünk vissza és folytassuk a reggelizést, — mondta most Petőfiné.

A kocsi kijavitását a fuvarosra bizva, mindhárman visszamentek Orlayék lakására.

Másnap, július 15-én a fuvaros már öt órakor előállt, de Petőfi, aki nyugtalanul aludt s nagyon törődött volt, lassan öltözködött s még hat órakor sem voltak készen.

Egyszerre csak két, honvédekkel megrakott

kocsi nyargalt el az ablakuk alatt. Petőfi az egyik kocsin leirhatatlan örömére Egressyt pillantotta meg Kiss Sándor ezredes jobbján.

A két kocsi a piaczon állt meg s a honvédek leszálltak.

Orlay a költő kérésére utánuk szaladt és behivta őket.

— Ki sem mondhatom, mennyire örülök, hogy ujra láthatlak titeket, — mondta a költő. — Honnan jöttök s hova mentek?

— Én pajtás, egyenesen érted jöttem, — felelte Kiss Sándor. — Bem altábornagy úr bizott meg azzal, hogy vigyelek el hozzá.

— Az én dicső tábornokom! Hogy szeret az engem, — sóhajtotta Petőfi.

De aztán elsápadt s szomorúan, szótlanul meredt maga elé.

— Hát jössz-e, pajtás?

— Nem tudom, barátom; mennék is, meg nem is, — felelte végre.

— Hát nem szereted már az öreget? — kérdezte Egressy.

— Jobban — mint az életemet. Ha családom nem volna s hozzá beteges gyermekem, nem is mennék, hanem röpülnék.

— Menjünk Sándor, — szólalt meg hirtelen Petőfiné.

A költő büszkén tekintett Júliára s mosolyogva mondta:

— Feleségem döntött, tehát megyek!

Aztán átadta Orlaynak a tárczáját, melyben Bem tábornok néhány levele és egy pár ujabb verstöredék volt, valamint egy nagy láda irományát s pár percz mulva kirobogtak Mező-Berényből.

A végzetes út.

Másnap Váradra, onnan gyorskocsival Kolozsvárra mentek. Julius 20-ikán Tordára értek s Miklós Miklós ref. lelkészhez szállottak. A pap le akarta beszélni a költőt útja folytatásáról, mert minden felől szomorú hirek érkeztek. Ihász Dánielt a verestoronyi szorosból török földre űzték, Gaál Sándor és Damaszkin Sándor dandárát szétszórták, Lüders tábornok hatalmába keritette Bem erőforrását: a Székely földet. Petőfi e vészes hirekre a lelkész családjánál hagyta feleségét és gyermekét s Egressyvel julius 22-én indult el Marosvásárhelyre. Bem azonban már Székelyudvarhelyre vonult s mire ideértek, Bem apó már megint tovább nyomult s csak Bereczken érték utól.

Találkozásuk mélyen megható volt. Az ősz tábornok az egész sereg előtt megölelte s ez annyira jól esett Petőfinek, akit a tábornok tisztikara előtt „szegény költő"-nek nevezett, hogy fagyos kedélye tüstént felengedett, egész nap versben beszélt s mesterileg utánozta Bem apó beszédét.

Julius 29-én a táborral ismét Marosvásárhelyre tért vissza, s többedmagával a piacztéren levő Görög-féle házba szállt.

Bem apó e napon jelentette a kormánynak rövid, de annál keményebb szavakban, hogy Petőfi ujra szolgálatba lépett.

Azután ismét törzskarába osztotta be a költőt. De mert véres és kétséges kimenetelü ütközet előtt állt, nem akarta magával vinni, s az indulást

julius 30-ikán kora hajnalra tette, hogy a költő ne értesülhessen róla.

De ő mégis megtudta s a többi tiszttel együtt már hajnalban fölkelt.

Csak vékony vászonzubbony volt rajta, s Egressy reá pillantva, mosolyogva mondta:

— Maradj itt Sándor, mig elkészül az egyenruhád.

— Majd utánam küldik, — felelte kurtán Petőfi.

— De hátha megvernek bennünket!

— Olyan nincs, a nyakamat teszem rá, hogy az öreg győzni fog, mert nagyon titkolózik.

E közben a ház úrnője, Görög Károlyné, a lelkes, fiatal honleány felszolgálta a reggelit, mely után a tisztek csapatjaikhoz vonultak, mig Petőfi később indult a sereg után Kurcz őrnagy kocsiján.

A Görög-féle marosvásárhelyi házat, ahol a költő szállva volt, utóbb emléktáblával jelölték meg, amelyen ez a felirás van:

„Itt még ember volt, innét indult ki a nagy útra,
Hogy csillag legyen Ő. Fénye örökre ragyog.“

Estére Székely-Kereszturra értek. Kurcz a sereg után ment, mig Petőfi Varga Zsigmond házában töltötte az utolsó éjszakát.

A reggelinél a házigazda serdülő leánya kipirult arczczal állt a költő elé s áhitattól remegő hangon kérte föl, hogy szavaljon valamit a költeményeiből.

Petőfi ránézett a leánykára, akinek fehér homlokán rózsák gyuladoztak a benső izgalomtól, s valami borus sejtelemtől megkapatva a lányka elé állt és szenvedélyes hangon elszavalta az „Egy gondolat bánt engemet“ kezdetű rapszódikus költeményét.

Szavalás közben arcza lángba borult, szemei kitágultak, ajka és szempillái rezegtek, egész alakja megnőtt s tekintetében haragos villámfény lobogott. Mintha csatakürt harsogott volna a szobában, úgy rengett a hangja.

A leányka átszellemülten hallgatta s a megindulástól könnyek fénylettek szemében. Aztán fölragadta az üres csészét, amelyből a költő kávéját kiitta és szivéhez szoritva, kifutott vele, átkötötte nemzeti szinű pántlikával s a legdrágább ereklyéje gyanánt őrizte.

Petőfi a végzetes nap reggelén hat óra tájt indult Bem után s azt Héjasfalvánál érte el.

A költő halála.

Meredek hegyek közt, a Nagy-Küküllő partjának szűk völgyébe ékelve fekszik Segesvár. Az előnyomuló Bem, aki e vakmerő összecsapással vissza akarta verni Lüders főerejét, hogy ne egyesülhessen az északi orosz sereggel, már reggel hét órakor orosz előörsökre bukkant.

Lüders azt hitte, hogy Bem a marosvásárhelyi út felől fog támadni. Azért Irvin altábornagyra bizva a vezényletet, a marosvásárhelyi utra vágtatott, az erdős hegyoldalra husz ágyut vonatott, nagy számú gyalogságot, s csaknem egész lovasságát ide rejtette, mig Bem tábornok az előörsök gyors megfutamodását jó jelnek véve, benyomult Fehéregyházára, jobb szárnyát a falu elé, bal szárnyát a völgy kukoriczával boritott részén állitotta föl, mig czentrumával az országutra támaszkodott.

Az ágyuharcz tiz óra tájt kezdődött. Bem maga irányozta az első lövést s az a kémszemlére lovagolt Skariátin tábornokot nyomban megölte.

— Jó jel, — kiálták a harczvágyó honvédek, látva a nagy zürzavart, amelyet a tábornok eleste okozott.

Bem heves ágyutüzével sokáig megakadályozta az ellenséget, hogy a szük völgyben kibontakozhassék.

A muszka sereg ép ezért több órán át csak védelemre szoritkozott, ami Bemet arra késztette, hogy balszárnyának gyalogságát az erdőben rejtőző oroszok ellen szuronyrohamra rendelje. Ezek azonban háromszor verték vissza az elszánt és hősies szuronyrohamot.

Bem ekkor jobb szárnyon álló lovasságát is rohamra vezényelte, de az oroszok tartalékuk segélyével azt a rohamot is visszaverték. Petőfi a csata elején Bem közelébe jött, kard nélkül, vászonzubbonyos nemzetőri attilában.

— Hogy mert ön ide jönni? — rivalt rá haragosan Bem. — Az ön életét nem akarom koczkáztatni, vonuljon azonnal a tartalékhoz.

Petőfi engedelmeskedett, s hol itt, hol ott bukkant föl a csatatér különböző pontján. Az erős tüzelés közepett négy honvédágyú megrepedt. Ezen ágyuk közelében látta a költőt dr. Lengyel honvédorvos délután 3—4 óra tájt.

A sebesültek egyre szaporodtak s Lengyel alig győzte a szomorú munkát. Egy félórával később ismét látta a költőt a földig égett falu egyik sütőkemenczéjén ülve, amint lőtávolon kivül figyelte a csata folyását.

Petőfi erősen bizott Bem apó győzelmében. Maga is abban a téves hitben élt, amiben a maroknyi sereg, hogy a döntés perczében ott lesz

Kemény báró pihent hadosztálya, s teljesen szétverik a muszkát. Kivette zsebkönyvét és jegyezgetett. Ki tudja, minő gondolatok lehettek azok, amiket zsebkönyvébe irt egy-két órával eltünése előtt!

A csata mind hevesebbé vált. Bem még ágyufedezetét is átrendelte az Ördögárkon, hogy megbonthassa az orosz gyalogságot s elfoglalhassa ágyutelepét, de a muszkák ismét visszanyomták a fáradt csapatokat.

Petőfi a falu elé ment, s egy széles árok hidjának karfájára dőlve, mozdulatlanul nézett a csatatérre, majd a falu vetés-kapujához huzódott, s mély gondolatokba merülve, szoborként állt ott, mintha semmi sem érdekelné. Pedig csak most kezdődött az élet-halálharcz!

Lüders egész lovasságát a magyar sereg kimerült jobb szárnyára vetette.

E szárnyon voltak az ujoncz székely huszárok. Mintha az ég és föld is összeroppant volna, olyan dübörgéssel vágtatott nekik ez a két ezred dzsidás.

Elülről kartács, ágyugolyók és puskatüz, hátulról villogó dzsidaerdő, minden felé bomladozó sorok; a huszárok látva ezt, vad vágtatással menekültek, magukkal rántva a maroknyi gyalogságot is.

Lengyel doktor épp akkor lovagolt el a kapunál álló Petőfi előtt, amikor a jobb szárny felbomlott, s a balszárny is teljesen megingott.

Az öldöklő harcz alig ezer lépésnyire folyt előttük. Lengyel ez iszonyatos képre mutatva, fölkiáltott:

— A csata elveszett, meneküljünk!

— Potomság, — felelte a költő meg sem mozdulva.

Az orosz ágyúk iszonyú erővel ontották a halál tüzesőjét, orkánzúgásként süvöltöttek a kartácsok s a tizenkétfontosok.

Amig ez az öldöklő harcz folyt, egy másik orosz lovascsapat Fehéregyházán felül, a buni völgy torkolatánál az országútra került, hogy elfogja mindazokat, akik az országúton akarnak menekülni. Bem is erre menekült egész táborkarával, s Zeyk Domokos és hősi társai vérzettek el érte, hogy e kozákgyűrűből kivághassák.

Petőfi e rettentő perczekben szintén az országútra futott, hogy szekérre kaphasson. De a fuvarosokat már nem találta ott.

Ekkor látta Petőfit utóljára Gyalokay Lajos honvédtiszt, amint egy bokorba rejtett kocsijához futott. Látta, hogy a költő, hajadonfővel, kard nélkül, kigombolt vászonzubbonyban szaladt az országúton.

— Sándor! — kiáltott rá. — Jer velem, kocsim ott van a bokrok között.

Petőfi megállt, szomorúan nézett rá, majd keserüen felkaczagott.

— Erre nem lehet szabadulnunk, csak a jobboldalon! — kiáltotta neki, aztán leszökött az országútról s a hegy felé rohant.

Ez öt-hat óra tájt lehetett délután. Azután senki sem látta többé Petőfit. Lengyel beszéli, hogy szerinte tovább is az országúton futott, mert neki úgy rémlett, mintha az ő alakját látta volna fedetlen fővel, széteresztett ingujjakkal, lengő zubbonyban.

Egy Szarka nevű közhuszár azt beszélte, hogy ő sebzett lovával, az országúton menekülve, utólérte a sapka nélkül egyedül futó költőt, azt kengyelébe kapta, s vagy két puskalövésnyire vitte. De négy muszka dzsidás vágtatott nyomukban, mire a költő felkiálto t:

— Bocsáss, engem az Isten se ment meg, — s azzal leugorva, balra a kukoriczásba futott.

De alig ért harmincz lépésnyire, két muszka lovas utána ugratott.

Petőfi megállt, szembefordult velük, mire az egyik lovas két kardcsapást mért fejére. A második vágásra Petőfi leesett, s még akkor is vágtak rá egyet. Ez a csatatértől egy ágyúlövésnyire lehetett.

Ezzel szemben Haller József gróf, aki harmincz évig kutatta Petőfi rejtélyes halálát, azt irja, hogy Zeyk Domokos volt az, aki a költőt kengyelébe emelte s a kukoriczásba vitte. Utóbb a hidon látták, ahol kozákok rohantak rá s egyik pikájával mellbe dőfte, mire a költő a Küküllő vizébe zuhant. Itt kábultságából magához tért, kivánszorgott a partmenti füzesbe s egy téglarakás mellett feküdt reggelig. Innen Csonta Juon fehéregyházi lakos szekerén Héjjasfalva felé vitette magát. Ekkor temették a halottakat, s egy muszka közlegény leránczigálta Petőfit a szekérről s a közös sirba dobatta.

Vámos György, ki a halottas szekeret kisérte, kezeit tördelve kiáltotta:

— Jaj Istenem, élőket is eltemetnek?!

Egy-két óra mulva aztán Báder János segesvári szász polgár oltatlan meszet hintett a költőre hányt halottakra, s behantolták a sirt.

Beszélték azt is, hogy a szász polgármester emettette el élve a megsebesült költőt s az ötvenes években dicsekedve emlegette szörnyű tettét. Szerinte, midőn Petőfit megragadták, hogy a sirba dobják, a költő eltorzult arczczal igy kiáltott:

— Uram, tiltakozom e barbárság ellen, én Petőfi vagyok!

— Csak dobjátok be! — parancsolt rá az emberekre a lelketlen hiéna.

Meghalni tehát senki sem látta a világszabadság legnagyobb dalnokát.

Midőn Bem a futó sereg romjaival Marosvásárhelyre ért, első kérdése Petőfi volt, de mindenki aggodalmas arczczal hallgatott. Titkára, Kurcz őrnagy, akinek kocsiján jött a végzetes csatába, szintén elesett.

— Szegény költő, — sóhajtotta Bem, s ajka megrándult az elfojtott sirástól.

Amilyen tüneményszerű volt rövid élete, épp oly csodálatos volt a halála. A meteor lehullt; de fénye, neve, emléke, s halhatatlan költészete örökké fog élni e hazában.*)

Özvegye tiz nappal a gyászév letelte előtt férjhez ment Horváth Árpád tanárhoz.

Az esküvőt titokban tartották meg, s ez csak később került nyilvánosságra. Ez amerikaias házasságra gondolva, mondotta egyszer Jókai:

Tisztelettel hajlok meg Damjanich özvegye előtt.“

Vajjon mit érezhetett ekkor hideg, jeltelen sirjában a költő, akinek még e gyors házasságról is olyan csodás sejtelme volt? Már a mézes hetekben igy zokogott föl e gyászos, nyugtalanitó sejtelem hatása alatt:

Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolf,
Fejfámra sötét lobogóul akaszd.
Én feljövök érte a síri világból
Az éj közepén s oda leviszem azt,
Letörleni könnyeimet érted,
Ki könnyedén elfeledéd hivedet,
S a szív sebeit bekötözni, ki téged
Még akkor is, ott is örökké szeret.

(Vége.)

*) A történeti adatok legnagyobb részét Ferenczi Zoltán „Petőfi életrajza“ czimű három kötetes művéből meritettem.

TARTALOM.

	Lap
Gyalog a hóviharban	11
Farkasból bárány	23
Kelepczében	35
Toborzáson	42
Rónai színészt keresem	49
Uj élet, uj remény	54
Az első tövis	59
Az első villámcsapás	70
A pusztaság vidékén	76
Viharos éjszaka	81
Rövid boldogság	109
Ujra színész lesz	112
A halál küszöbén	125
Az első babérág	137
János vitéz	152
Csapó Etelka	157
Szerelem gyöngyei	176
A mennyország küszöbén	184
Esküvője	207
A Nemzeti dal	211
Bem apó táborában	218
A végzetes ut	236
A költő halála	238

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Kunossy, Szilágyi és Társa

könyvkiadóhivatalában Budapesten, IV., Semmelweis-utcza 14

a következő irodalmi kiadványok jelentek meg s SZILÁGYI BÉLA könyvkereskedésében IV., Károly-körut 26. valamint minden más könyvkereskedés útján beszerezhetők.

	Kor.
Bakos Sándor. Elektromosság a gyakorlatban. Elektrotechnikai kézikönyv. Függelékül: Marconi találmánya, a drótnélküli táviró . . 5.—. Vászonkötésben	6.50
Bécsi kalauz. Képes utmutató a császárvárosban. 86 képpel és 1 térképpel kötve	1.20
Elkésett levelek. (Briefe, die ihn nicht erreichten.) Regény levelekben. Az eredetinek 65-ik kiadása után fordítva 4.80 . . . . . Kötve	3.—
Fekete könyv. Eredeti bünügyi és detektiv történetek, irta dr. Güthi Soma. Eddig 5 kötet jelent meg ára kötetenként	2.—
Gorkij Maxim. Éjjeli menedékhely. (Színházi kiadás) —.60 . . Kötve	1.—
Hairie Ben Ajad. A török nő élete a társaságban és a hárem	1.20
Korchmáros Kálmán dr. Montecarló és játéktermei. Képes czimboritékkal, számos illusztráczióval és a helyeghe nyomatott képpel	4.—
— Ugyanaz németnyelvű kiadásban: Montecarlo und seine Spielsäle. Mit vielen illustrat. u. in d. Text gedruckten Abbildungen, in farbigem Umschlag . .	4.—
Kiss János dr. és Gergely József. Jézus élete. Hosszukás folio alakú remek diszmü, képekkel	1.50
Kossuth Ferencz 30 parlamenti beszéde, életrajzi adatokkal kiséri Hentaller Lajos. Számos képpel 5.—. . . . . Ugyanaz diszkötésben	7.—
Mathers Helén. Jön a rozson át. (Új olcsó kiadás.) Regény 3 kötetben kötve .	4.50
Morva Rezső. Kézikönyv az összes gőzkazánok, valamint az összes stabil gőzgépek kezeléséről, a magas és alacsony nyomású sürítővel működő gőzgépekről. Vizsgázó gépészek előkészítésére. Számos ábrával. 5. bővitett kiadás . . . . 4.—. Vászonkötésben	5.—
Nagy Iván. Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. Egyedül magyar, a nemzeti családok leszármazásait tárgyaló, kimerítő és monumentális munka. 20 kötet és pótkötet: együtt 21 kötet 150.— 13 félbőrkötet	220.—
Olaszország remekei. Olaszország és az olaszok mükincseinek fényképgyüjteménye. 2 albumalaku kötet több mint 2000 fénynyomatu képpel, fényes diszkötet.	70.—
Székely Dávid. Magyar irók élnevei a multban és jelenben	1.50

Minden iskolának nélkülözhetetlen a

NAGY MAGYAR ATLASZ

150 színes főtérkép és 257 melléktérképpel és névmutatóval.

A Magyar Földrajzi Társaság megbizásából

ERŐDI BÉLA
Magyar Földrajzi Társaság v. elnöke

BERECZ ANTAL
a Magyar Földrajzi Társaság tb. főtitkára

közreműködésével szerkesztette

Dr. BRÓZIK KÁROLY
főreáliskolai tanár.

A tervezetben még közreműködtek

LÓCZY LAJOS
egyetemi tanár, az ázsiai és kinai lapoknál

CHOLNOKY JENŐ
egyetemi tanár, eredeti lapoknál

PÁLFFY MÓR
osztálygeologus, Magyarország geologiai térképénél

HOMOLKA JÓZSEF
m. kir. térképész.

Ára diszes félbőrkötésben 48 korona. Megrendelhető **3** koronas havi részletfizetésre is.

10.289 Nyomt. Kunossy Vilmos és fia Budapesten.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár